ივერია

1885

№ XII, დეკემბერი.

თბილისი.
ექვთიმე ხელაძის სტამბა.
1885

შინაარსი:

I. მოძღვარი, მოთხრობა ა. მოჩხუბარიძისა. (დასასრული) 3

II. საქართველოს ზნეობა, ლექსად თქმული არჩილ მეფისაგან 65

III. სახალხო ლექსები (ხევში შეკრებილი ა. მ—საგან, ზემო-ქართლში შეკრებილი ს. ღონღაძისაგა). . 84

IV. მოხევის სიმღერა (ლექსი). 88

V. სია ხელ-ნაწერთა, რომელნიც შემოსწირა «ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას» მისმა უგანათლებულესობამ მენგრელიის თავადმა. 89

VI ჟურნალის ივერიის მკითხველთა მიმართ. . . . 98

VII განცხადებანი გაზეთების გამოცემაზედ 1886 წელს და განსაკუთრებული დამატება: თბილისის სათავად-აზნაურო ბანკის განცხადებანი მამულების გასყიდვის შესახებ.

რედაქციისაგან.

«პედაგოგიური მოსაზრებანი», წერილი თელაწყალელისა ვერ დაიბეჭდა.

ივერია

საპოლიტიკო და სალიტერატურო ჟურნალი

წელიწადი მეცხრე

№ XII

თბილისი
ექ. ხელაძის სტამბა, საპიორის ქუჩ. თავის საკუთ. სახ. № 4
1885

Дозвол. Цензур., Тифлисъ, 1 Декабря 1885 г.

მ ო ძ ღ ვ ა რ ი.*)

— შვილო, შვილო! წარმოუთქმელის მწუხარებით და წყენით წარმოსთქვა მოხუცმა:—რად ჰკუწამ მაგ პასუხებით იმ გულს, რომელიც შენ გეკუთვნის, შენია და შენთვის ილევს?...

ონისე ერთბაშად შეკრთა, გაჩერდა და ორივე ხელით თავი დაიჭირა. ჩამოვარდა სიჩუმე... მოისმოდა მხოლოდ მთიელის გულის-ცემა, რომელსაც თითქოს ბუდიდგან ამოვარდნა განეზრახა. მოხუცი უყურებდა შემბრალებელის თვალებით და აშკარად ეტყობოდა, რომ სიბრალულს დაემძლავრა.

— მღვდელო, მღვდელო! გულის გასაგმირად დაიძახა ონისემ და მუხლებზედ დაეცა.—შემინდევ, მაპატიე, შემიბრალე... ბეჩავი ვარ!.. არ ვიცი, რას ვჩადი, რას ვშვრები... თავი მისკდება... გული ცეცხლი ეკიდება... რაი ვქნა, როგორ ვქნა. თავი მოვიკლა, როგორ მოვიკლა?..

— შვილო, დამშვიდდი... მოიგონე ღმერთი!.. უთხრა შეწუხებულმა ონოფრემ და დაუმატა:—რას შვრები... რად აძლევ მაცდურს სულსა?...

— ჰა? სულსა?... მაცდურს?.. აბა რაი ვიცი, რა?.. ღთის მადლმა, არ ვიცი და გული კი სკდების, ინთების და ცეცხლი ეკიდების!

— რა მიზეზია?

— მიზეზი? იკითხა იმან ბეჩავად და წუთის სიჩუმის შემდეგ აჩქარებით განაგრძო:—არ ვიცი, არა!.. დამეხსენ, ღთის მადლსა!...

მოხუცმა შეხედა და წყნარად უთხრა:

— ონისე, მოდი შინ წამომყევ!... ამაღამ დაგასვენებ და კარგად შეიქნები.

— ვერა, ვერა! დამშვიდების შემდეგ აღელდა ისევ და ხელები გაასავსავა:—ახლა კი მთაში წავალ.

---

*) (დასასრული) «ივერია» № 11, 1885 წ.

— მთაში რას გააკეთებ?.. ცოტა დაისვენე და ისე წადი.

— არა მიჭირს-რა, შენი ჭირიმე!.. ეხლა მოვგონდი. დაწყნარებით უპასუხა მთიელმა და გრილი წყალი სახეზედ შეისხა.— მშვიდობით, მღვდელო!

— მოიცა... რა გაჩქარებს? დაფაცურდა მოძღვარი.

ონისემ შესდგა და ტუჩები გაუღიმდა; სახეს იდუმალე-ბა დაეტყო, გადიხარა თავი მოხუცისკენ და ჩუმად წარმოსთქვა:

— შემახიან.

— რას ამბობ, ვინა?

— სუ-სუ! ტუჩებზედ თითების დადებით წარმოსთქვა იმან და ფრთხილად გასწია.

— ონისე, ონისე!

— რაი გინდა? უპასუხა იმან, შესდგა და თავი მოიბრუნა:
—დანიშნულს ვადაზედ კიდევ მოვალ, ცხო რაიღა გინდა?.

მღვდელი მიუახლოვდა და სალაპარაკოდ მოემზადა, მაგ-რამ ონისემ ისევ გააჩუმა.

— სუ-სუ!... მოვალ მეთქი, მოვალ... ბეჯითად მოვალ!... გადადგა კიდევ რამდენიმე ნაბიჯი და ტყეს შაეფარა.

მოხუცს ვერ მოესწრო თავის თავისთვის კარგად ანგა-რიში მიეცა ყველა ნახულისა, როდესაც მთიელი ისევ უცბად გამოვიდა, დაეცა მის მუხლებთან და მდუღარე ცრემლებით ხვეწნა დაუწყო:

— დამლოცე, დამლოცე, ღვთის მადლსა!... შენი ლოცვა ჩემთვის ღვთის წყალობაა!... დამლოცე და ისე წავალ.

— უფალო, მოხედე და იხსენ განსაცდელისაგან! ძლივს წარმოსთქვა მოძღვარმა, როდესაც მთიელი მარდად წამოხტა, საჩქაროდ ემთხვია ხელზედ და, წუთ შემდეგ, ღამის უფსკრულ-ში შთაინთქა.

XIX

გაიარამ დღემ, მეორემ, კვირამ... თვემ და ონისე აღარ-სად გამოჩნდა! ამაოდ დადიოდა მოძღვარი წყაროზედ, ამაოდ შესთხოვდა უზენაესს, მთიელი ერთხელ კიდევ გაეცდევინა თვალ-წინ, ამაოდ ელოდა ამ სანატრელს წუთებს,—ონისე არსად სჩანდა!

ამ მოლოდინში მიდიოდა ონოვრეს დღეები და წუთით წუთს თან და თან შიში და აღშფოთება ემატებოდა. მისი ფიქრი სულ მუდამ ონისეს დასტრიალებდა გარშემო და მისი მდგომარეობა ათასს შემაძრწუნებელს სურათად ეხატებოდა თვალ-წინ; წარმოუდგებოდა რომ განსაცდელში, რომელსამე გაჭირვებაში იყო, მშველელი ხელი ეჭირვებოდა და მისი ლმობიერი გული განშორების გამო იტანჯებოდა, ჰსურდა ეშველა და ხელი კი მიეწვდინა.

ამ მდგომარეობაში იყო მოძღვარი, როდესაც სული-წმინდის დღესასწაულმა მოაღწია და განთიადთან ერთად მოხუცი ცისკრად დადგა. დიდს ხანს ლოცულობდა თავის განმარტოებულს ქოხში, ხალხს დაშორებული მოძღვარი, დიდ ხანს და გულ-მსურვალედ შესთხოვდა უფალს გზა-დაკარგულთათვის ცხარეს ცრემლით მათ შველას, ნუგეშინის ცემას და გამხნევებას; ევედრებოდა. მოხუცმა გაათავა ცისკარი, უკანასკნელად გადაიწერა პირჯვარი და, გარედ გამოვიდა, რომ იმ გორაზედ გასულიყო, სადაც ყოველ ბედნიერს დღეს ცისკრის შემდეგ წირვამდის დროს ატარებდა.

საკმაოდ მოზრდილს და რგვალს ტაფობას, თითქოს განგებ დარაჯად გარს შემორტყმოდენ უზარ-მაზარი გოლიათნი

და წმინდა ადგილს უწმინდურის ფეხის მიკარებისგან იცავდენ. ტაფობის შუა ადგილს მოჩანდა რგვლად ამაღლებული პატარა გორაკი, რომელსაც ფერდობი შამოსილი ჰქონდა ვერხვის ტყეით. ხეები სწორედ ამართულნი ასულიყვნენ გორის თავამდის და იქ თითქოს განზე გაჩერებულიყვნენ, რომ კაცის თვალისთვის საედემო წალკოტი არ დაეფარათ. ამ მაღლობის სათაური იყო ტიტველი და მოწმენდილი; აქ ტყის ადგილი დაეჭირა ნაზს, თვალის დამყვავებელს მწვანე ჩახუჭუჭებულს ბალახს, რომელთა შორის თავები გამოეყოთ მთის სურნელოვანთა ყეყლუცთ და ნაზად გვერდზედ მოეხარათ. შუა ადგილს ამართულიყო მუხის ჯვარი, ხანისა და ავდრისგან გათეთრებული და მზის სხივზედ ვერცხლად ბრიალებდა და კაცს სასოებას უღვიძებდა. თითქოს თვით იქ რგულს ხეებსაც კი ეგრძნოთ მისი სიწმინდე, ცოდვილ დედა-მიწიდგან აეგლიჯათ და თავზედ შედგმულს ედემს დიდებას ეუბნებოდენ. ჯვარის ქვეშ მოჩანდა კაცის ხელით ამაღლებული, ბელტებ შემოწყობილი მიწის გროვა და ზედ დადებული უზარ-მაზარი ნასუთქი დიდის კლდისა. იქ არავინ დადიოდა, არავინ ეკარებოდა ამ ადგილს, გარდა ონოფრესი და იმ ნიავისა, რომელიც ათასში ერთხელ ყვავილით მყუდროების დასარღვევად ცელქად ჩაიჭრებოდა ხოლმე. ეს ადგილი ამოერჩია ონოფრეს მაყვალას საფლავად და აქ გამოდიოდა ყოველ-ბედნიერ დღეს მიცვალებულის მოსახსენებლად.

მოძღვარი დღესაც აქ მიდიოდა, აქ უნდა მოეგონებინა სიცოცხლითვე ხალხისგან განდევნილი და სიკვდილს შემდეგაც მარტო დარჩენილი.

მოძღვარი, რომელმაც მაყვალას სიცოცხლეში იმდენი სიტკბოება გააცნობინა და განუსაზღვრელი კაცობრიობა უჩვენა, თავის მოწაფეს სიკვდილის შემდეგაც თავს არ ანებებდა და

მის სულის მოსახსენებლად ლოცვაში მთელს საათებს ატარებ-და. მაყვალას სახელთან, არ ივიწყებდა უბედურის ამ დღეში ჩამგდების სახელსაც და ზედ ურთობდა ქვეყნის კეთილ-დღეო-ბის შეთხოვნას უზენაესის წინაშე.

ონოფრე უახლოვდებოდა წმინდა ადგილს, რომლისთვი-საც თავის მზრუნველობის ნაყოფი და შემდეგ მსხვერპლი ბო-როტ-მოქმედის ხელისა მიებარებინა—გველსავით დაკლაკნულის ბილიკით, რომელიც ტყეში იმალებოდა და გორის თავზედ გაჰყვანდა. ის მოდიოდა წყნარად, დაფიქრებული და გზიდგან ფრთხილად იშორებდა კეკლუცად გადმოზნექილს გაფოთვლილს ტოტებს. მოძღვარი ცდილობდა, რომ შტოების გაწევის დროს, უსაზედო მოძრაობითაც არის, გაფურჩქვნილის ფოთ-ლებისთვის არა ვნო-რა და მით საღმრთო მშვენების ჰარმონია არ დაერღვია.

მოძღვარი გასცდა ხვეულებს, გადაიარა წყაროც, რომე-ლიც იქვე გორიდგან ჩამოჩუხჩუხებდა და ხელი გაავლო იმ უკანასკნელის ხის ტოტს, რომელიც ველიანს მაღლობს აშო-რებდა. გასწია, აიღო ფეხი გადასადგმელად, მაგრამ გაოცე-ბული სწრაფად შეფერხდა.

ონოფრე იდგა ისე გაუნძრევლად, თითქოს იმ ადგილს გახევებულაო და ჩაცივებით გაჰყურებდა თოვლსავით უმტვერო-თეთრს ჯვარსა.

იმის გაოცების მიზეზი იყო ვიღაცა კაცი, რომელიც მოძღვრისკენ ზურგ-შემოქცეული დაჩოქილი იდგა და ცივს სა-მარეს მხურვალეს ცრემლებით გათბობას უპირებდა. უცნობი ჩაჰკვროდა საფლავის ქვას და ზედ დასწებებოდა; ცახცახით ლოშნიდა და მდუღარე ნაკადულით ლორთხავდა. ათასში ერთ-ხელ მედგრად, ძლიერად ამოისვნეშებდა და იმედ-დაკარგულის

ლის კვნესით სიმს ქვას თავს ახეთქებდა.

სურათი იყო მეტად დიდებული, გოდება—მეტად მტკივნეულის გულისა, რომ მოძღვარს ამ იდუმალების დარღვევა გაებედნა. ნუგეშ-მოკლებული ტიროდა მდუღარედ, მწარედ და გრძნობის გამოსათქმელად მხოლოდ უსიტყვოს გმინვას აღმოახდენდა. ხმა იყო ცხარე, მწვავე, ხმა ნამდვილად აღგზნებულის გულისა, რომელსაც იტაცებდა ნიავი, მიჰქონდა თრთოლით და ბეჩავის ძახილისთვის კლდეთა და ღრეთა ბანად ზარს აძლევინებდა.

თითქოს მწუხარების წინაშე თვით ბუნებასაც მოეხარა თავი და ყოველი ქმნილება გარუმებულიყო, გაწამებულიყო, რომ მწვავე ხმა მტკიცედ შთაებეჭდათ, ეგრძნოთ მისი ძალა და ურუდ გამეორების შემდეგ ცრემლად დაფრქვეულიყვნენ. თითქოს თვით ცაც კი შეჯვრებულიყო უბედურის მწუხარებით და მწარედ შეჭმუხვნილი, ადგილ-ადგილ ჩაშავ-ჩაგუბრებული ტყვიის ფრად გადაქცეულიყო. დაიწყო წყნარი და ჩუმი ნამვა, რომელიც უმაწვილის ქალის ჩაწყვდიადებულს თვალთაგან გადმონადენს ცრემლს მიემსგავსებოდა.

კაცმა წუთით აიღო თავი, დაიკრიფა გულ-ხელი და ჩასისხლებულის თვალებით დააცქერდა შავსა და ცივს მიწას, რომელიც ურუდ რჩებოდა აღგზნებულის გულის ხვეწნისადმი. შემდეგ დაეცა ისევ, დაკონა საფლავს და გამწარებულმა გაშმაგებით კოცნა დაუწყო. ეტყობოდა ნაღველი უიმედობისა უნდოდა ამოეღვარა, მოეშორებინა თავიდგან, მაგრამ ყოველ კოცნაზედ, ყოველ განძრევაზედ ვარამი თან და თან ემატებოდა, თან და თან უძლიერდებოდა. ბიჭი დაოსდა, დასუსტდა და გაწამდა, გაწამდა და რაოდენსამე ხანს ასე დარჩა. ბოლოს წამოიწია, წყნარად წამოდგა ფეხზედ და კვალად საფლავს დაუ-

წყო ცქერა, წადგა რამდენიმე ნაბიჯი და ჯვარს მიენდო. უცნობს სახე გამოუჩნდა. მოხუცმა დაინახა და განცვიფრებით წამოიძახა:

— ონისე!

დიაღ, ეს გახლდათ ონისე, ონისე, რომელიც სტიროდა და თავის დაუვიწყარს მაყვალას, სტიროდა თავის გაჩენის დღეს და ჰკრულავდა თავის ჩაბნელებულს გულს, რომელსაც მოსვენება წაერთო, სიცოცხლე გაემწარებინა და საშუალებას არ აძლევდა წუთითაც არის თავ-დავიწყებას მისცემოდა.

მაყვალა, რაც კი თავი ახსოვდა ონისეს, იყო მისი სიცოცხლის შემადგენელი ნაწილი და, მის სიკვდილთან ერთად, ესეც სრულს სიცოცხლეს ვეღარა ჰგრძნობდა. ყველგან და ყველაფერს მისთვის რაღაცა აკლდა, სისრულეს ვერ შეადგენდა. მაყვალა იყო ონისესთვის ყოველის ფერი და, მის სიკვდილთან ერთად, უბედურს მთიელს აღარაფრისთანა აღარა დარჩენოდა-რა, რომელსაც მისი შეადერსება შესძლებოდა, მისთვის მზე გაეშუქებინა და ქვეყნისთვის ფასი დაედო.

ის იდგა გაყინული, გაცვებული, ტუჩებ მოკუმული და იგონებდა იმ ქმნილებას, რომელიც ბნელს, ჩაწყვდიადებულს სამარეში ჩაჭედილი, დღესაც ყველას, ყველაფერს, თავის თავსაც კი ერჩივნა.

თემისგან განშორებულს, თავის მიწა-წყლიდამ დაკარგულს ონისეს მაყვალასთან შეყრის იმედი-ღა ასულდგმულებდა, მისი სიცოცხლე მხოლოდ მასთან ტრფიალის იმედზედ ჰკიდა და ეს უკანასკნელი ძაფიც მაყვალას სიკვდილს შაეწყვიტა... რაღას უნდა ესულდგმულებინა მომავალში დაკარგული?

ეს კაცი მთელი კვირაობით დადიოდა, ხვდებოდა ღრესა და ტყესა, ხვდებოდა მთასა და ველსა და, გართობის მაგივ-

რად, მხოლოდ ნაღვლს იგროვებდა, იგროვებდა და ცრემლად დაუსანთხევად ამ უწმინდესს ადგილს მოდიოდა.

ასე დადიოდა ხოლმე მთიელი, მოხუცის უკანასკნელს შეხვედრამდის, აქ იცლავდა ჯავრსა და ბოროტს, აქა სდნებოდა, ილეოდა და წვეთ-წვეთად ისპობდა სიცოცხლეს.

ონისეს, რომელსაც ყოველისფერი შეატყობინა მოძღვრისთვის, გაუშალა გული და შიგ ჩაუხედვინებინა, მაინც კიდევ შერჩენოდა ერთი საიდუმლო კუნჭული, რომელსაც ონიოფრე ამჩნევდა, ისეთის ხერხიანობით უვლიდა გარს და შეტყობას სურვობდა... მაგრამ მთიელი უფრთხილდებოდა მას, უფრთხილდებოდა ისე, როგორც მარჯვენა თვალსა და ყოველის ღონისძიებით მეცადინეობდა ყველასთვის, თუ შესაძლებელი იქნებოდა, თვით ღმერთისთვისაც კი დაეფარული შეექნა. მას ეშინოდა, რომ ონიოფრეს მისი საქციელი ცოდვათ არ ჩაეთვალა და არ აღეკრძალა ის უკანასკნელი სიტკბოება, რომელსაც მაყვალას საფლავთან ტრფიალში პოულობდა.

აქ დადიოდა ონისე, აქა სდნებოდა, აქა სტოვებდა თავის ჯან-მრთელობას; ეს იყო ის საიდუმლო, რომელიც მოძღვარს ისე უნდოდა შეეტყო და მოწაფე კი ისეთის გამუდმებით და საფრთხილით მალავდა.

მძიმე განსაცდელი, რომელიც ონისეს ეტვირთნა იყო არშიყობა აღგზნებულის გულისა ცივის, ჩაწყვდიადებულის სამარესი, ალერსი უსულოსა და უგრძნობელის გვამისა, გამოსალაპარაკებლად გოდებით ჩაძახილი, აწ ერუდ გადაქცეულის, მიწად ქმნილის, ოდესმე გულის გამხარებელის ქმნილებისადმი!...

გოდება და ტირილი, მუდამ წადილი შეუძლებელისა, განუწყვეტლივ მოგონება დაკარგულის ედემისა მთიელს აღშფოთებდა, ღალავდა და წუნარ-წუნარად ძალასართმევდა; ამას ემა-

ტებოდა წადილის დაუკმაყოფილებლობა და უბედური უცეც-
ხლოდ იწვებოდა, იდაგებოდა და განწირულებამდის მიდიოდა.

ონისემ იგრძნო სიძნელე თავის მდგომარეობისა, იგრძნო,
რომ ყოველი მიკარება მაყვალასი, ყოველი მიკარება იმ მხა-
რისა, იმ ადგილისა, იმ ედემის კუნჭულისა, სადაც ერთხელაც
არის სატრფოს ამოესუნთქა, შეუბრალებელს გულის მეუწვე-
ლად გადაჰქცეოდა, იგრძნო, რომ მათ სიახლოვეს ვეღარ გას-
ძლებდა და გადასწყვიტა გაქცეულიყო, წასულიყო, გადაკარგუ-
ლიყო ისეთს ადგილს, სადაც ამ შავად და ბნელად გადაქცეულის
ადგილების ხმა ყორანსაც ვეღარ მიეტანა.

დღეს, სულის-წმინდის მოფენის დღესასწაულს, ონისე
უკანასკნელად მოსულიყო იდუმალს საფლავთან, სურნელოვანის
ყვავილებით შეამკო მკაცრად გამომზირალის სიპის ქვის სახე,
რომელიც ისე შეუბრალებლად, მძიმედ და უგულოდ დასწო-
ლოდა ნაზის ქმნილების სამარეს.

ონისემ უკანასკნელად დახარა თავი, უკანასკნელად ჩააკვდა
სამარეს და თრთოლვა-მორეული თითქოს ზედ დაეწება, გაწამ-
და და დიდ' ხანს დარჩა ისე გაუნძრევლად, თითქოს სული
შავს მიწას დაანთხიაო.

ბოლოს წამოხტა, ორიოდ ნაბიჯი გადასდგა, გაჩერდა
და გულ-ხელი დაიკრიფა. მან იგრძნო რაღაც ძალა, ძალა მი-
მიუწდომელი და განუსაზღვრელი, რომელიც მას სამარისკენ
იზიდავდა, იზიდავდა ისეთის სიძლიერით, რომ განძრევაც კი
ვეღარ მოეხერხებინა. ერთბაშად კისერი წუნარ-წუნარად მოუ-
ღრიჯა, მოიბრუნა თავი ჯვარისკენ და, მწარედ დაღრეჯილი
წარმოუდგენელის მწუხარებით, გაშეშდა.

მოძღვარს დღეს პირველად მიეცა საშუალება ონისეს სა-
ხეს დაჰკვირვებოდა და პირველად იგრძნო ის აუტანელი ჯო-

ჯოხეთი, რომელსაც სამფლობელოდ მოხევის გული ამოერჩია. ონოფრემ თვალები დახუჭა, რადგანაც მეტი ცქერა ვეღარ შესძლო უბედურების გამომხატველის პირის სახისა, ონისე იდგა დაღვრემილი, გაფითრებული და ნუგეშ-მოკლებული; ის მოხრილიყო, თითქო მძიმე ლოდი დასწოლიაო და მის შეუბრალებელს სიმძიმეს ჩაუმქცევინებია, ჩაუჭუჭკავს და ლომებრივი შეხედულობა მედგრად დაუჩაგრავსო. იდგა უაზროდ, სიცოცხლეს მოკლებული და ჩაჯვირვებოდა ერთს ადგილს; ჩაჯვირვებოდა, მაგრამ ვაი ამ ცქერას!... აქ სჩანდა კვნესა დაობლებულის სულისა, აქ იყო შენანება თავის სიცოცხლისა, აქა სჩანდა ხვეწნა, მუდარა გატეხილის კაცისა, რომელიც დამონებოდა შეურყეველს ძალას და არსად, არავისგან შველას არ მოელოდა. ონისე იდგა ისე, თითქოს მიწა გასხეთქილაო და მის შთასანთქავად პირი უქნიაო., თითქოს ცა ჩამონგრეულა და სამუდამოდ ჩაქოლავს უპირებსო,

მაგრამ არა, მე ვერ აგწერ მის სახეს, მისი გამომეტყველების სიძლიერეს. უნდა ნახოს კაცმა, ნახოს და იგრძნოს მისგან აღძრული შთაბეჭდილება, რომ გაიგოს, დაინახოს რამდენის ურიცხვის ხაზებით დაღარა მთიელის სახე გულიდგან გადმონახეთქს მწუხარებას.

მხოლოდ მთას შეუძლიან მიანიჭოს ადამიანს ეს გრძნობიერება და მხოლოდ მთის შვილს შეუძლიან გამოიჩინოს მისი ძალა; ის ძალა, რომელმაც თვით მოხუცს, იმის გაფოლადებულს გულსაც კი მუხლი მოადრეკინა, თავი მოახრევინა და ძლევა-მოსილებით სავსე ქნა-მჭვრობა გააწყვეტინა.

ამ წუთებში მოხუცს შეეძლო მხოლოდ ცქერა, ხილვა და, ძლიერის სურათით დამორჩილებულს, ბედ-გაშავებულისადმი თანაგრძნობა.

ერთბაშად ონისე შეკრთა, გასწორდა და თავი მაღლა აიღო.

— მშვიდობით! წარმოსთქვა იმან გულ-დამდუღრულმა.— მშვიდობით, მაყვალაუ!... რაი გიჭირს, ბედნიერო? შენ მოკვდი და მოისვენე!... ვაიმე... ვაიმე, რომ ცოცხალსაც აღარ მეცხოვრების და სიკვდილ ტიალსაც აღარ მომერგო!... მშვიდობით, მაყვალაუ!... მშვიდობით!.. ვეღარ გავძელ სიახლოვე... მაგრამ... ვაი წასვლას და ვაი არ წასვლას!

მთიელი დააცქერდა საფლავს, დააცქერდა თვალებს, თითქოს კუპრი მოერია და ცხარე, მდუღარე ნაკადულმა გადმოხეთქა.

— მიყურე... მიყურე-და, ვაჰ-ვაცი ვტირი! წამოიძახა ერთბაშად, გააღრჭიალა კბილები და გულში მჯიღის შემოკვრით მწარედ წარმოსთქვა:—ოხ, მე-ე!...

მთიელი გაბრუნდა, წატორტმანდა და მალა-მოკლებულმა, დაჭრილს ლომსავით, ლასლასით გასწია.

— ონისე, ონისე! მღივს მოასხრხა მოძღვარმა:—ონისე, შესდეგ, შე უბედურო.

მოხევე შეკრთა, წუთს შეფერხდა, მაგრამ მაშინვე ნაბიჯს მოუმატა და ისე გასწია.

— დაიცა, სად მიხვალ? გააგლო ხელი მოხუცმა, რომელიც რამდენსამე გადახტომის შემდეგ წამოეწია.

მოხევე შესდგა და აზრ-მოკლებულის თვალებით შეხედა; შემდეგ იდუმალებით ტუჩებზედ ხელი დაიდო და წყნარად, ნიავსავით ფრთხილის ხმით წარმოსთქვა:

— სუ, სუ!... დაიცადე... აგერ მეძახიან და უნდა წავიდე.

— რას ამბობ, შვილო, ვინ გეძახის?

— სუ-უ! გაიმეორა იმან.—სუ, თორემ დააკრთობ და გაი-ქცევა.

მთიელი ჩაფიქრდა, გაჩუმდა და კისერი ისე გაიძაბა, თითქოს ვიღაცას ყურს უგდებსო. ერთბაშად შეკრთა, თვალები სივრცეს გაუშტერა და უთავ-ბოლო სიტყვების წამოსროლა დაიწყო:

— მაყვალაი!... მაყვალაი ვინაა?... წარმოსთქვა დაფანტვით, რამდენსამე ხანს გაჩუმდა და ერთბაშად მოძღვარს მწუხარებით მიუბრუნდა:—მითხარ, მითხარ, ღთის მადლსა, მაყვალაი ვი-ნაა?... არ იცი, განა?... ჭო-ო..., მე კი ვიცი... ვიცი, ღთის მადლმა... ის უფლის ნათლულია... რაი?...

— შვილო, შვილო!... დაიწყო მოძღვარმა, მაგრამ იძულე-ბული შეიქნა ისევ გაჩუმებულიყო, რადგანაც მთიელმა პირზედ ხელი დააფარა.

— სუ მეთქი... მეძახიან! თან და თან აჩქარდა და ტყისკენ გაიწია. მოძღვარს შეეშინდა, რომ შეშლილი არ გასხლეტოდა და ხელი გაიწოდა დასაჭერად, მაგრამ მთიელმა ისეთის საზა-რელის ხმით დაიყვირა და სახე ისე უწყალოდ დაუპრანჭა, რომ ონოფრე უკან მოაწყდა.

ხანამ მოძღვარი გონს მოიკრეფდა და ანგარიშს მისცემ-და თავის თავს, ონისე ტყისკენ მიდიოდა და გადასავარდნს ადგილს უახლოვდებოდა.

— შესდექ, შე უბედურო! წამოიძახა გულ-გახეთქილმა მო-ძღვარმა, მაგრამ გვიან-ღა იყო.

მთიელმა იშვირა ფეხი და ტყეში ჩაერია.

მღვდელი გაქანდა იქითკენ და, როდესაც გორის კიდეს მიაღწია, ორგან სამგან, შტოების შუა მთიელის ჩრდილი დაი-ნახა.

ონისე გადარჩა ძნელსა და საშიშს ნახტომს, მაგრამ დიდს ხანს ივლიდა სამზეოზედ?

XX

გაიარა დღემ, მეორემ, კვირამ, თვემაც და გულ-ჩათუთქულმა მოხუცმა ონისესი ვეღარა გაიგო-რა. თემობას მოშორებულს, ხალხისგან დავიწყებულს და მზრუნველ გულს მოკლებულ ონისეს არავინ ეძებდა, არავინ ზრუნავდა მისთვის.

მხოლოდ ერთად ერთი გული არ ისვენებდა, ერთად ერთს გულს არ ავიწყდებოდა უბედურის სახელი და იხსენებდა თავის ლოცვებში. ეს გახლდათ დაღონებული მოხუცი, რომელიც არ გაუშვებდა არც ამვლელს, არც ჩამომვლელს, რომ მთიელის ამბავი არ გამოეკითხა, მაგრამ პასუხი ყოველთვის ერთი და იგივე იყო: «არა, არ გვინახავს, არა გაგვიგია-რა!»...

თუმცა კარგა ხანს ონოფრემ თავის მოწაფის ამბავისა ვერა გაიგო-რა, მაგრამ სასოებას არა ჰკარგავდა და იმედს ეძლეოდა, რომ უზენაესი ქრისტიანის სულს არ დაჰკარგავდა, ოდესმე მთიელის არამც თუ გადარჩენას გააგონებდა, არამედ სრულიად მორჩენასაც. იმედმა არ უმტყუნა და მის ყურს გულ-დასამშვიდებელი ხმა მოსწვდა.

ერთ დღეს პირიქითელი ხევსურები ჩამოვიდნენ და ბურსაჭირის გამოქვაბულის კლდის წყაროსთან დაისვენეს. როგორც ეტყობოდა, მგზავრები დაღალულები უნდა ყოფილიყვნენ, რადგანაც თვალის მოტყუებასთან ერთად ცხენებსაც ბორკილები შეუყარეს და ბალახზედ მიუშვეს.

მოხუცმა შეჰკრა თვალი უცნობებს და, ჩვეულებისამებრ,

პილო ხონჩა ხორავით გაჭედილი, შინაური არაყი და მათგან გამოსწია. სტუმრები დასხდენ პურის საჭმელად, მოძღვარიც გვერდით მოუჯდა და, წუთს შემდეგ, გონიერს, ტკბილს მოსაუბრეს ხევსურნი ყურს უგდებდენ. მგზავრებს თუმცა მოძღვარი თავის დღეში არ ენახათ, საკმაოდ დაშორებული იყვნენ ამ ადგილების მიწა-წყალს, მაგრამ წმინდა მამის სახელი მაინც მისწვდომოდათ. რაკი შეიტყეს ონოფრეს ვინაობა, ისეთი მოკრძალებით სავსე პატივისცემა აღმოუჩინეს, როგორც უფალს ევედრებოდა. მათ შორის საუბარი გაიბა და, როგორც ყოველთვის მთაში არის ხოლმე, ლაპარაკი მხნეობას, ვაჟ-კაცობას და ნადირობას შაეხო.

ერთმა მგზავრთაგანმა მოიგონა «მოხნიაი» (მოხევე) მონადირე, რომელიც დიდი ხანია, რაც იმათ მთაში ჩასახლებულიყო და მას აქეთ ქისტებს დედას უტირებდა.

— თიკნის ყური აღარ იკარგებოდის, რაც ის მოხნიაი მოვიდა... წარმოსთქვა ხევსურმა და აღტაცებით გააგრძელა:—მაშინვე დაედევნების, გზას ჩაუსაფრდის და მთის არწივს მტერ ვეღარ წაუვიდის.

— საკვირველ არისა! დაუმატა მეორე ხევსურმა.—კაცს არ მიეკარებისა, სახლში არ შევიდისა, ნადირსავით სულ მთად სულადობსა და იწმინდებისა. *)

— როგორი სახისაა? ჰკითხა მოძღვარმა და გულის ძგერით ყური მიაპყრო.

— თუ კითხარ, მოხნიაი, უპასუხა ხევსურმა. შემდეგ აღუ-

---

*) როდესაც დეკანოზებმა დროშას ხელი უნდა მოჰკიდონ ერთის თვით განშორებულნი სცხოვრობენ და მარხულობენ. ამაზედ იტყვიან, რომ იწმინდებაო.

წყრა მისი ტანი; მეყრილობა და შეატყობინა, რომ ან ავად უნდა იყოს, ან ამოვსუა დაცემული და ან ხატისგან დამიზეზებული, რადგანაც ვქმას *) ნადენს მიწასავით გაყვითლებულია.

ონისეს წინანდელი ჩვეულება არ მოუშალა, რადგანაც სულ დაღონებულ და მოწყენილ დადიოდა, თითქო ლამით გართხმა ეზარებისო!!

— სახელად რა ჰქვიან? იკითხა თან და თან აღტაცებაში შესულმა მოძღვარმა და გულ-აძგერებული სმენად გადაიქცა.

— ონისე... მოხნის ონისე არის, — გადაღმეველი...

ამ სიტყვების გაგონებაზედ მოძღვარი აინთო, აღეგზნო სიხარულის ცეცხლით და ღმერთს მადლობა მისცა, რომ არ ინდომა უბედურის განწირვა და დაღუპვა; რომ მისი ცხოვრება ხალხისთვის ისევ სასარგებლო შრომას მიმართა.

მას ონისე სრულს გიჟად მიელო, მაგრამ ის მხოლოდ ყოველ წუთის მოუსვენებლობას მეტად მოექანცა, დაესუსტებინა და განუწყვეტელს სატანჯველს და ფიქრს ჭკუაც რამოდენადმე მოელალა.

იმ ადგილების განშორებულს მთიელს, სადაც ყოველი სურათი სატიროვოს მოგონებას მწვავედ აღუძრავდა, რამდენსამე ხანს შესვენება საკმარისი გახდომოდა, რომ გონება დაემშვიდებინა და, თუმცა მწარე, მაგრამ შესაძლო ცხოვრება დაეწყო.

მართალია, მას სრული განცხრომა ვერ ეპოვა, მაგრამ, რაკი გულის მომწამლავს. გამშრაზებულს ადგილებს მოშორებოდა, ცხოვრებაც უფრო თანასწორი შექმნოდა და მასთან ერ-

---

*) ვქმას გოგირდის, მჟავე წყალს ეძახიან რომელიც მიწას აყვითლებს.

თავ სულსაც მოუსვენა იმდენად, რამდენადაც მის მდგომარეო-ბაში მყოფს და მისის ბუნების მქონე კაცს შეეძლო.

მზე გადიხარა, აგრილდა და მთიულები წავიდნენ; მოძღვა-რი შინ დაბრუნდა გამხიარულებული. იქამდის აღტაცებაში მო-სულიყო ონისეს კარგა-მყოფობის გაგონებით, რომ მაყვალას საფლავთანაც კი ასულიყო და ეხარებინა განსაცდელში მყოფის გადარჩენა.

დღეს მოძღვარი თავის თავს დაჯილდოვებულად სთვლი-და, რადგანაც კეთილს ბოროტებაზედ გაემარჯვა და მაცდური დამარცხებული შექნილიყო.

მოხუცს ასე უბრწყინავდა და ის ის იყო ემზადებოდა მაცხოვრის წინაშე დაჩოქებას, რათა უზენაესისათვის სამადლო-ბელი ლოცვა გადაეხადა, როდესაც შემოესმა ცხენის ფეხის-ხმა. მოძღვარი გაჩუმდა და ყური დაუგდო. ხმაურობა შესწყდა; აშკარა იყო, რომ ცხენი მის კარებზედ გაჩერდა.

— ვინ უნდა იყოს? წარმოსთქვა მოხუცმა და სიტყვები ჯერ არ გაეთავებინა, როდესაც კარედგან ძახილი შემოესმა.

მოძღვარი კარედ გამოვიდა და ერთი მთიული დაინახა, რომელიც ქუდ-მოხდილი მისკენ წყნარად მიდიოდა.

ცხენი, რომლითაც ეს კაცი მოსულიყო, ქოხისაკენ სა-ქმაოდ მოშორებით დაეყენებინა, რადგანაც ეს ადგილები წმინ-და ადგილებად ჰქონდათ მიღებული და ცხენით მისვლა შეუ-რაცხ-ყოფად ჩაითვლებოდა.

მთიული მივიდა მოძღვართან, ემთხვია ხელზედ და თავი დაუკრა. მოძღვარმა პირჯვარი გადასწერა და ჰკითხა:

— ვინა ხარ, შვილო?...

— თასაული გახლავარ.

— ვინ გინდა?

— თქვენთან გიახელ.

ჩემთან?... ჩემთან იასაულს რა ხელი აქვს? გაიკვირვა მო-ხუცმა.

— მენა, შენი გვნესამე, ნაჩალნიკის იასაული გახლავარ.

— კეთილი. მაგრამ მაინც არ მესმის, რა გინდა?... საქმე გაქვს რამე?... ხომ არავის დაეძებ?

— არა, შენი გვნესამე! დავეძებ კი არა, შენთან გიახელი.

— ჩემთან?! გაიოცა მოძღვარმა, — რისთვის?

— ნაჩალნიკი გიბარებს, შენი გვნესამე!

მოხუცს ეგონა, რომ სმენამ უღალატა, იქამდის შეუ-ძლებელად ეჩვენა იასაულის სიტყვები. ნაჩალნიკთან არავითარი დამოკიდებულება არა ჰქონდა-რა და არც იცნობდა, მაშ რა უნ-დოდა?

— უთუოდ, შეცდა, ჩემთან არ იქნები, შვილო...

— არა, შენმა მადლმა! — პირდაპირ შენთან გამომგზავნა.

— ნამდვილად? განიმეორა ონოფრემ და ეჭვნეულად შეხედა.

— ჰო, შენი გვნესამე, შენთან.

— რისთვის?

— აბა, რა ვიცი? მოკლედ მოუჭრა მთიელმა.

— უეჭველია, სხვასთან ვისთანმე გაგზავნიდა, ვერ გაგიგია და ჩემთან კი მოხვედ.

— არა, ღვთისის მადლმა! .. სით შემცდებოდა? მთვრალი ხომ არ ვიყავ, რომ ვერ გამეგო... სამჯერ მიბრძანა თქვენი სახელი. ისიც კი დაუმატა: თავი არ დაანებო, უეჭველად ჩა-მოიყვანეო.

— მაშ საჩქარო საქმე იქნება რამე?

— ღმერთმა ნუ იცის იმისი თავი.

— საკვირველია! წარმოსთქვა კიდევ მოძღვარმა და დაუმატა:

—მოიცადე, შვილო, ჯოხს ავიღებ და წავიდეთ.

როდესაც მოხუცი გამოვიდა, იასაულმა თავისი ცხენი მიართვა და, თუმცა მოძღვარი შეჯდომას არ უჯერებდა, მაგრამ მთიული არ მოეშვა და დააყაბულა.

ისინი მიდიოდნენ ჩქარა და შეუსვენებლივ, რადგანაც მთიული იძახდა, რომ მოძღვარს ძალიან საჭირო საქმისთვის იბარებდნენ. მთელი ღამე მიმავლობაში გაატარეს და, დილის ათი საათი ძლივს იქნებოდა, როდესაც სოფელს ანანურს, სადაც ადგილობრივი მართველი სცხოვრებდა, ძლივს მიაღწიეს.

მოძღვარი დაუყოვნებლივ იხილა თავის დამბარებელს, — კაცს მოხუცებულს, გამხდარს და პატარა ტანისას; მას აშკარად ეტყობოდა, რომ ზაფრა აშლილი უნდა ჰქონოდა, რადგანაც სიყვითლე თვალებშიაც ჩასვლოდა და ხაიათის ძაფის მსგავსი საზები ბადესავით თითქოს ზედ გადაჭდობარებოდა. უფროსი მოუსვენრად დადიოდა, სანგამოშვებით ახველებდა და, თუნდა მიზეზიც არ მისცემოდა, ხშირად აღელდებოდა ხოლმე.

ონოფრეს შესვლის უმალ მასპინძელი მოეგება და ცდილობდა კონივრებასთან ერთად, მისრა-მოხრაც დაზათიანი გამოეჩინა; მაგრამ, მისი მეცადინეობა ამაოდ რჩებოდა, რადგანაც მთელი სიცოცხლე სამხედრო სამსახურში გაეტარებინა და მაშინდელი მხედართ ცხოვრება და მიმართულება კაცს ყოველს დაზათიანობას აკარგვინებდა. ის მოეგება, მოესალმა, გაუღიმა მოწყალედ, მაგრამ ისე კი, რომ თავისი ღირსებაც არ დაეკარგა და მათ მთელისთვის დაენახვებინა, რომ იგი მბრძანებლის წინა სდგას.

— მობრძანდით, მობრძანდით. შორიდგანვე დაუძახა მასპინძელმა და მოხუცი შემოვიდა.

დაბალი ოთახი, სადაც ისინი იყვნენ, რაოდენადმე დანო-

ტიოებულიყო და უსიამოვნო სუნი აუშვა; მას მიმატებოდა დაობებულის ქაღალდების სუნი და ჰაერი მოუწამლა. ამ გვარს მოწყობილობას შეუხამებარი მთელი უსიამოვნო მდგომარეობას ჰგრძნობდა და, ისე ფიქრით მოდაღლულს, თავ-ბრუ ესხმოდა.

მოძღვარი შევიდა, მოიხადა ქუდი, გადაიწერა პირჯვარი და თავი დაუკრა თავის წინ მდგომს მასპინძელს, რომელიც ღიმილით შეჰყურებდა მოხუცის დაწყნარებულს და მშვიდობიანს მოძრაობას. ის არ იცნობდა ჩვეულს მთიულების და ამისთვის ონოფრეს ყოფა-ქცევა და თავის დაკვრა აკვირვებდა.

— თქვენა ხართ მამა ონოფრე? მიუახლოვდა უფროსი და ჰკითხა მთარგმნელის პირით, რომელიც იქვე ახლდა.

— დიაღ, მე გახლავართ.

— თქვენთანა სცხოვრებდა ის მოკლული ქალი... ისა... ისა... ახ, ღმერთო ჩემო, რა ერქვა? მიუბრუნდა იქვე სტოლთან მჯდომარეს, ოთხად მოკეცილს, მწერალს, რომელიც ფთის კალამს ქაღალდზედ აკვნესებდა და უსიამოვნოდ აწრიპინებდა.

— იმასა ჰქვიან, იმასა ჰქვიან... გადაშალა მწერალმა ქაღალდები, წამოდგა და ერთბაშად წამოიძახა: «მაყვალა», თქვენო აღმატებულებავ.

— ჰო, ჰო, მაყვალა.

ამ სახელის გაგონებაზედ მოძღვარი შეკრთა, გაფითრდა და პირში სიტყვა გაუწყდა.

— პასუხს ველით. მოკლედ უთხრა უფროსმა.— მიბრძანეთ.

მოძღვარმა შეხედა, გასწორდა, გაიმართა წელში და მიუგო:

— დიაღ, მაყვალა ჩემთანა სცხოვრებდა.

— მღვდელთან დედა კაცი! მხრების აწევით მიუბრუნდა

მთარგმნელს და უთხრა: ჰკითხეთ, მაგასთან რას აკეთებდა, რად იყო?

თარჯიმანმა მოძღვარს გადასცა კითხვა და შემდეგი პასუხი მიიღო:

— ის იყო დაკრძალული სულითა და ხორცით... განწირული ხალხისგან... ჩემი ქოხი ყველა დაკრძალულთათვის თავშესაფარია.

ონოფრე შეჰყურებდა იმათ და ყველაფერი ეუცხოებოდა, უკვირდა, «რისთვის მკითხავს, რა უნდათ ჩემგან, რა უნდათ შეიტყონ?» ფიქრობდა გუნებაში და გადაწყვეტილი პასუხი ვერ მიეცა... ერთბაშად შეამჩნია, რომ ყოველს სიტყვას, რომელსაც ის წარმოსთქვამდა, სტოლთან მჯდომი მწერალი ქაღალდზე სწერდა ხოლმე.

— მაშ იმისი მასპინძელი შენ იყავი? ჰკითხა მმართველმა იმავე დამცინავის კილოთი, რომლითაც პირველს შეკითხვაზედ მოძღვარს დახვდა. მოხუცმა იგრძნო, რომ რაღაცა განსაკუთრებული ხდებოდა, მიხვდა, რომ მის ლაპარაკს არ ერწმუნებოდენ და გაწითლდა.

— კაი მასპინძლობა გაუწევია! თავისთვის წამოიძახა უფროსმა და ერთბაშად მღვდელს მიუბრუნდა.

— ვინ მოკლა?

— ვინ მოკლა? გაიმეორა კითხვა მოძღვარმა და წყნარად უპასუხა: — ცოდვილმა, რომელსაც სასჯელი არ ასცდება, თუ არ მოინანია.

— მე ყველა კარგი, მაგრამ სახელი ბოროტ-მოქმედისა? მითხარ, რა ჰქვიან?

მოძღვარს თავის სიცოცხლეში ტყუილი არ ეთქვა და ეხლა იესოს მდგომარეობაში ჩავარდა, რომ აღარ იცოდა, რა

ექნა. მოხუცი ჩაფიქრდა, საგონებელში ჩავარდა.

— სახელი მეთქი. გაუმეორა კითხვა სახლის მატრონმა ბრძანების კილოთი.

— არ ვიცი. მტკიცედ უპასუხა მოხუცმა.

— არც ძმა გაქვს ვინმე?

— არა.

მასპინძელმა ეჭვნეულად შეხედა, რამდენჯერმე გაიარ-გამოიარა და ჰკითხა:

— როგორ მოხდა, რომ შენს ქოხში, სადაც სცხოვრებდი, ქალი მოკლეს და შენ კი სრულიად ვერა გაიგე-რა?...

— როდესაც ეს უბედურობა მოხდა, მე შინ არ ვიყავი.

— ზღაპარია!... მხრების აწევით წამოიძახა გამომძიებელმა.

— ნამდვილს ვამბობ. უპასუხა ონოფრემ და ისეთის თვალით შეხედა, თითქოს არ ესმოდა, როგორ არ მიჯერებენო.

— წაუკითხეთ ჩვენება მთიულებისა. უბრძანა უფროსმა მწერალს და იმანაც აღასრულა ბრძანება.

აი რას აჩვენებდნენ ის გუდამაყრელები, რომელთაც ქალის მოკვლის დროს მთელი დღე მოძღვართან ერთად გაეტარებინათ.

«მთელი დღე ერთად ვიყავით. მღვდელი შედიოდა თავის ქოხში და გამოდიოდა... იქიდგან გამოჰქონდა საჭმელ-სასმელი და ერთად ვსადილობდით... შემდეგ ჩვენ მთაში გავემგზავრენით... მეორე დღეს ჩამოვედით და ონოფრემ გამოგვიცხადა, რომ დედა კაცი, რომელიც მასთანა სცხოვრებდა, ვიღაცას მოუკლავსო.»

— სრული ჭეშმარიტებაა. წარმოსთქვა მოხუცმა, — ეგრე იყო.

— სახლში პირველად რომ შეხვედი, რა ნახე? ჰკითხეს იმას.

— მაყვალა თავის სარეცელში იწვა, ნაწნავი ჰქონდა თავზედ წაფარებული და მეგონა, რომ ეძინა...

— კარგი, პირველში ვსთქვათ გეგონა. მერმე?... რომელსაც მეორედ, მესამედ შეხველ?... მოწმები ამბობენ, რომ იმათ მთელი დღე შენთან გაატარეს და შენ კი რამდენჯერმე შესულხარ სახლში... დედა-შენი რომ არ იღვიძებდა, არ გაგიკვირდა?... არა სცადე გაღვიძება?... საკვირველად მაინც არ გეჩვენა ქალის გამუდმებული ძილი?

— მაყვალა ისეც ავად-მყოფი, დასუსტებული იყო, ბევრსა ლოცულობდა, დაუცხრომელად მუშაობდა... წინა ღამე გონჯი, ავდრიანი იყო... ქარიშხალი იქაურობას ანგრევდა; ძალზედა ჰქუხდა და სწვიმდა; ქვეყანა წახვევას აპირებდა... ვიფიქრე: ღამე გაუტეხია მეთქი... შემებრალა და აღარ გავაღვიძე... ძილი დასუსტებულისთვის უშველავება იყო.

— წარმოუდგენელია!

— წარმოუდგენელია თუ არა, არ ვიცი, მაგრამ ასე კი იყო.

მასპინძელი დააცქერდა და ცოტა სიჩუმის შემდეგ უთხრა:

— მთელი დღე და ღამე ქალი იწვა და თქვენ ისიც არა ჰკითხეთ, წყალი ხომ მაინც არა სწყურიან?

— რა კითხვა უნდოდა?— თუ მოსწყურდებოდა, თავადაც დაალევდა. მოკლედ მოუჭრა მოხუცმა, რომელსაც ამდენი ლაპარაკი მოსწყინდა და მოუთმენლად დაუმატა:—ეგ ყველა კარგი, მაგრამ სამწყსოსთვის თავი დამინებებია, ავად-მყოფები უპატრონოდ დამიგდია და უნდა მივხედო... მიბძანეთ, რა გინდათ ჩემგან?

უფროსმა გაკვირვებით შეხედა და უსიამოვნოდ ჰკითხა:

— გიჟი ხომ არა ხარ? არ იცი, რომ იმ ქალის სიკვდილს შენ გაბრალებენ?

— როგორ? მოძღვარსაც გაკვირვების რიგი ეგონა — რას სთქვით?

— ისა, რომ იმ ქალის სიკვდილს თქვენ გაბრალებენ და სამწუხაროდ ყველა საბუთები, რაც კი ეხლა ხელში გვაქვს, ეჭვს აძლიერებს.

— ვინ არის ცოდვილი, რომელმაც მაგ საზიზღრობაში ცილის დაწამება გაბედა? გაიმართა ონოფრე და თვალებიდგან თითქოს ნაწინწკლები გადმოსცვივდა.

— ნუ სჯავრობთ... თქვენ გამტყუნებენ, პირდაპირ თქვენ.

— ვინ არის!.. მოვიდეს, გაბედოს, პირდაპირ შემომხედოს!

მოძღვარმა მაღლა აიღო თავი და სახეზედ ისეთი მრისხანება დაეტყო, რომ თვით მასთან მოლაპარაკეც კი რამოდენიმე გაწითლდა და მოიკუნტა. კაცი, რომელიც დანაშაულს ჰგრძნობს, მისგან ამ გვარად რწმუნებით ლაპარაკი შეუძლებელი იყო და უფროსმა იფიქრა, რომ მოძღვრის სიმართლე შესაძლებელი არისო.

— თვით მოკლულის ქმარი ამტკიცებს მაგას. უთხრა მცირე სიჩუმის შემდეგ და განაგრძო: — ბრალდებულად თქვენა გხდისთ და კანონი მოვალეა სიმართლე აღმოაჩინოს.

— თქვენ მართალი ხართ: კანონმა სიმართლე უნდა აღმოაჩინოს, იგი ვერ მიჰყვება პირმოთნეობას....

— მაშ რას იტყვით?... როგორც გეუბნებით, ის ამტკიცებს, რომ ქალი თქვენ მოჰკალით.

— ამტკიცებს? იკითხა მოძღვარმა მწუხარებით და, ცოტა ფიქრის შემდეგ, წარმოსთქვა:—მაშ მოვიდეს და პირში მითხრას.

— მოიყვანეთ გელა.

— გელაა?! წამოიძახა მოხუცმა და წამალსავით იფეთქა.— გელა აქ არის, გელა, მაყვალას ქმარი?

— დიახ, აქ გახლავს და ეხლავ თქვენ წინ წარმოადგენენ.

— მადლობა ღმერთს! მიაქცია თვალები ზეცას ონოფრემ და თავი შეიკავა.—მოვიდეს, მოვიდეს ცოდვილი... მე მსურს ჩემის თვალებით ვნახო და ყურებით გავიგონო, რასა იქს და რას იტყვის.

გაეღო კარები და ოთახში გელა შემოვიდა; მისი სახე რაღაცა ურცხვის, ნამუს-გატეხილის სიამპარტავნით დაპლაპებ-და, თავი მაღლა ეჭირა და საერთო შეხედულობა თითქოს იძახ-და: «შემომხედეთ, მე ვარ ვინცა ვარ!» მთელი შესვლა კა-რებთან, როგორც გამატყუვნებელი, რომელიც თავის სიმარ-თლიანობაში დარწმუნებული არის და შუბლ-შეუჭმუხვნელი გა-ჩუმდა.

მოძღვარიც იმის წინ იდგა დამშვიდებული, თუმცა თვა-ლები გაბრწყინვებოდა, იმა ოდნავ აჰბურძგნოდა და პირის-სახეს ფერი დაეკარგა: ონოფრე იდგა გულ-ხელ-დაკრეფილი, თავი ეჭირა მაღლა, სახე გამოეჩინა და მობეზღარს პირდაპირ უყურებდა.

პირველში გელამ გაბედა შეხედა მისთვის და რამდენსამე წამს მოხუცის ცქერას გაუძლო, მაგრამ მალე აღშფოთებამ და-ჰტყუო და დაფანტვით აქეთ-იქით ყურება დაიწყო. ის ჰგრძნობ-და რაღაცა უხილავს ძალას, რომელიც მასზედ მოქმედებდა, არ უსვენებდა და გამოურკვეველს აღშფოთებაში შეჰყავდა. აქ იყო ნათლად გამოხატული სურათი დიდებულებისა, რომლის-თვისაც სიმართლის რწმუნებას ძლევა-მოსილების ბეჭედი დაესვა და მისგან გასრესილი, დამცირებული, რომელსაც გრძნობა-გაღვიძებოდა და ესმოდა თავის შეცდომილება. პირ-

ველი ემგზავსებოდა ამაღლებულს, ამაყს სულს, რომელსაც საიქიოდ ჰკუმმართებს ამოურჩია და რომლის მომტკვრევა შავ-ძლიო მაღლას და არა მოსრა, მოზნიქა; — მეორე მხარეს იდგა სულით დაცემული, რომელიც ჰგრძნობდა თავის დამარცხებას და უნუგეშო თვალებით მშველელს, შემწეს ეძებდა.

მოძღვარი წარსდგა რამდენიმე ნაბიჯი, შესდგა და წყნარად, გრძნობიერის ხმით წარმოსთქვა:

— მართლა, მე მაგონებ მაყვალას სიკვდილს? უთხრა იმან და გაჩუმდა.

გელამ ოდნავ თავი აიღო, აღშფოთდა, მოუსვენრად და მძიმედ ამოიქშინა და ისევ თავი ჩაჰკიდა.

მოხუცმა შეხედა და აღგზნებული ცეცხლი გულს ლახვრად მოხვდა. გელა ცილისა სწამებდა და მაშასადამე სცოდავდა; სცოდავდა ისეთის ცოდვით, რომელიც კაცს ამცირებდა, ართმევდა ადამიანის ღირსებას და თვით პირუტყვზედაც კი დაბლა აყენებდა. ონოფრე იყო მოძღვარი, მზრუნველი მისის თავის შვილებისა და დამცირებულის დანახვამ გულს ფეთქვა დააწყებინა. გელასაც თუმცა ჰგრძნობდა, რომ მართალი არ იყო, მაგრამ ერთხელ წამოროშილის უარის თქმა ვეღარ მოუხერხებინა.

უფროსი იდგა და ელოდა, რით გათავდებოდა მათი საქმე. ძლიერს შთაბეჭდილების მომხდენს სურათს უფროსის გონებაც მოეცვა და ყველაფერს გადავიწყებული შესცქეროდა. გაიარა კარგა ხანმა, როდესაც ეს უკანასკნელი გამოერკვია, დაფაცურდა და გელას მიუბრუნდა.

— რას გაჩუმდი? სთქვა.

გელამ აიღო თავი და ნუგეშ მოსპობილი თვალები ხვეწნა-მუდარით შეაქცია უფროსს.

— რა გითქვა? წყნარად წარმოსთქვა იმან.

— როგორ თუ რა სთქვა?.. რისა გეშინიან?.. გაიმეორე ისა, რაც ერთხელ კანონის წინ გითქვამს.

მოძღვარმა წარსდგა რამდენიმე ნაბიჯი და წყნარად, დაყვავებით უთხრა:

— სთქვი, აღიარე... მსაჯულთა ქვეყანასა ზედა სიმართლის შეტყობა ჰსურსთ—შეატყობინე.

გელა გათრთოლდა, ხელებმა ცახცახი დაუწყო, მაგრამ სიტყვა მაინც ვერ მოახერხა. უფროსმა შეხედა და მისი საქციელი უბრალო შიშად ჩასთვალა. გელა ერთგულად ემსახურებოდა, ყოველ-გვარს ბრძანებას დაუყოვნებლივ და მტკიცედ უსრულებდა და უფროსს უნდოდა გამოსარჩლებით სასარგებლო შრომაზედ წაექეზებინა. ამისთვის მიუახლოვდა იასაულს, დაუყვავა და უთხრა:

— რისა გეშინიან... რატომ არ ამბობ?... ცოლი მოგიკლეს და სრული უფლება გაქვს, კანონიერი უფლება, რომ დამნაშავე აღმოაჩინო... გესმის?... ცოლი, საყვარელი ქალი მოგიკლეს?

ამ სიტყვებზედ შეკრთა მთიელი, შუბლზედ ხელი გადისვა და წამოიძახა:

— ჰო, ჰო, ცოლი მომიკლეს, ღვთის მადლმა და მე თავადაც ქვეყანას გამომაკლეს.

— თუ იცი რამე, სთქვი, შვილო!... სთქვი, რამეთუ ზეციერს მამას არა დაემალება-რა.

გელა ერთბაშად გამოიცვალა, სახე დაეპრანჭა და შუბლი შაეჭმუხნა; თვალები ბოროტების ცეცხლით გაუბრწყინდა და გულს მორეულმა ნაღველმა სახე სიმწარით აუვსო.

— გინდა, რო ვსთქვა? წარმოსთქვა იმან და მწარედ განაგრძო:—აგრე!.. შენ მოჰკალ მაყვალაი, შენგამეტი ვერვინ მო-

ჰკლამდა... შენს სახლში იყო სტუმრადა... მასპინძელი შენ იყავ და სისხლიც შენზედ არის.

ამ სიტყვების დროს გელა ხან ყვითლდებოდა, ხან წითლდებოდა და თვალებში სისხლი ერეოდა. ლაპარაკის დროს ეტყობოდა, რომ მღელვარება ყელსა სწვდომოდა და ლაპარაკის ნებას აღარ აძლევდა.

— შვილო, შვილო!... შენ ამბობ მაგას? ძლივს წარმოსთქვა გელასთვის უფრო შეწუხებულმა, სანამ თავის თავისთვის.—მოიგონე, შვილო, რომ ზეცაში არის კიდევ მსაჯული, რომელსაც არა დაემალება-რა...

— რაიღა არ დაემალება? შეჰყვირა მთიელმა, რომელსაც სიბრაზე თან და თან გონებას აკარგვინებდა:—შენ მოჰკალ, შენა და ცხო არავინა!... შეგიბრალდა?... რაისთვი?... განა მე კი შემიბრალა ვინმე?... სახლი გამიწიოლეს, ყველას გამაშორეს, მომკლეს, დამტანჯეს... და როცა გული გატყდა... სული მოკვდა და ეხლა შეგიბრალდა... არა, ღთის მადლმა. ეს გული თქვენ მოკალით და არც ვის არ შეგიბრალებსთ... შენა ხარ, შენა მომკვლელი, მღვდელო! ტყუილად ნუღარ იმალები.

— ნუ ჰგმობ ღმერთსა და ნუ დამორჩილებიხარ ეშმაკს.

— შენ მოჰკალ, შენა, მღვდელო! ტყუილადა ცდილობ, თავს ველარ დამალავ...

— მე მივიღე გაყინული და გავათბე... ვნახე ცოდვილი და მოვაბრუნე.., რა სარგებელი მექნებოდა მისი მოკვლით.

— მაყვალია მთხოვრად დადიოდის. უსირცხვილოდ უპასუხა გელამ.—ბევრი ფული ჰქონდა ნაშოვნი და მოჰკალ იმისთვის, რომ იმის სარჩო დაგესაკუთრა... მოჰკალ და ახლა კი გეშინიან?

— შენამც თემის შეძულებული. , თავ-დავიწყებით წამოიძახა

მოძღვარმა, მაგრამ მაინვე შესდგა და წყნარად განაგრძო:—მეუფეო, შეუნდევ, რამეთუ არა იციან, რასა იქმონენ.

ორიოდჯერ გამობრუნდა, დაიკრიფა გულ-ხელი და დადგა. მისი თვალები ელვარებდა და გული იძაბდა:—უფალს ჩემი გამოცდა ჯვარის და მის მოწყალების ღირსიც არა ვარ!»

— რას იტყვით, მღვდელო? ჰკითხა უფროსმა.

— რა ვსთქვა, რა მეთქმის? მიუგო მოხუცმა და ხელები გულაზედ უჩვენა:—ეს კაცი მამტყუვნებს და კანონმა უნდა გამასამართლოს.

— დღესვე თბილისს უნდა გავგზავნოთ, აქ თქვენი გასამართლება არ შეიძლება.

— აღსრულდეს ნება უფლისა... მის განჩინებას წინ ვინ წაუდგება?

— გიჩვენებთ კი, რომ გულ-წრფელად ყოველისფერი აღ-გვიარეთ, კანონი ისე სასტიკად აღარ მოგექცევათ.

— მე მყავს უმაღლესი მსაჯული, რომელიც ყველას გულ-თამხილავია... როდესაც მის წინაშე წარვსდგები, პირზედ-და-მიწ მოსული ვეტყვი: «მეუფეო, მიუწყე კეისართა კეისრისა და ღმრთისა—ღმერთსა».

ამ სიტყვებს შემდეგ მის ბაგეთ სიტყვა აღარ წარმოუთქვამთ, თუმცა ყველა იქ მყოფი ცდილობდა წამოეცდინათ რამე, რომლისაც მაყვალას მკვლელობის საქმის განათება შეძლებოდა.

გელა, რომელიც თემისგან განდევნის გამო, დიდს ხანს სხვა და სხვა ადგილებში დადიოდა და ხან ვის შეაფარებდა თავსა, ხან ვისა,—ამ უკანასკნელს ხანში ისევ მთიულეთს მოვიდა და ანანურის აღმსრულებელთან, რომელიც მთელს მთის ხალხზედ მბრძანებლობდა, იასაულად დადგა.

მართალია ხალხი განდევნილს, როგორც საერთო სხეულიდგან მოკვეთილს, არ იკარებდა და მისგან შინ დაბრუნება, ოჯახობის ხელახლად გამართვა შეუძლებელი იყო, მაგრამ, მთავრობისაგან დაფარული თავის სოფლის ახლო-მახლო ცხოვრებას კი ახერხებდა.

სახლისაგან განდევნილი, რომელსაც ყველა ერიდებოდა, ხმას არავინ სცემდა, რომელთანაც მეზობლები პურის ჭამასაც კი უკადრისობდნენ,—თან და თან ბრაზდებოდა და ისეც წინადვე გაბოროტებულს, ეხლა გადასახლევინების წადილი თან და თან ემატებოდა. გელა შეუწყალებლადა სდევნიდა ყველას და ვაი იმის ბრალი, ვისაც უბედური შემთხვევა მას ხელში ჩაუგდებდა. იასაული არამც თუ დაინდობდა, არამედ დანაშაული სრულიად ყურად-საღებიც რომ არა ყოფილიყო, ყოველს საშუალებას ხმარობდა გაეზვიადებინა, გაედიდებინა და საქმის ათას-გვარ გამრუდ-გამოძვრენით ცდილობდა უფროსთათვის ყურად-საღებ შემთხვევათ დაენახვებინა

მაშინდელი მდგომარეობა მართველთ საშუალებას არ აძლევდა საქმე ბეჯითად გამოეკვლიათ, საქმე ზედ-მიწევნით შეეტყოთ და ამისთვის ბევრჯელ საქმის გადაწყვეტა მხოლოდ გელასთანა ხალხის სიტყვებზედ ფუძნდებოდა.

ბევრის დედა აატირა ამ კაცის ენამ, ბევრის ცოლს გაუშავა პირი, ბევრის ობლები დაყარა უპატრონოდ და მათთვის ზრუნვა მეზობლებს მოხვია თავზედ; ბევრჯელ ესმოდა გმინვა და გოდება, წყევლა და კრულვა მათგან, ვისთვისაც გელას დაშხამულს ენას გულში საწამლავი ჩაესხა, მაგრამ მათი მდგომარეობა ნამუს დაკარგულს კაცს სიმღერად ესმოდა, მადას უმატებდა და თან და თან მეტად სწყურდებოდა მათი გადასახლევინება.

თითქოს სიტყვის ტუჩებზედ გამყინავს ტყვიასაც კი და-ეკარგა თავისი თვისება და გული გადაუხდევინებელი რჩებოდა. ამ ხანში გელას უყვარდა მაყვალა თუ არა, ვერ გეტყოდათ, მაგრამ მისდამი განრისხება კი იმდენი ჰქონდა, რომ, რა დრო-საც უნდა შეჰყროდა, რა მდგომარეობაშიაც უნდა მიესწრო, მკერდს გაუპობდა, გულს ამოუღებდა, გაუმაძღრად უკანასკნელ წვეთამდის სისხლს ამოსწოვდა და მაინც ვერ გაძღებოდა.

ერთბაშად მაყვალა მოკლეს და ხმამ მთელი მთა მოირ-ბინა, ყველგან გავრცელდა. გელას, რომელიც გადახდევინების წადილს გაემხეცებინა, ეს ხმა არ უამა, რადგანაც სიკვდილის მიზეზი სხვა გამხდარიყო და თითონ ვერ დამტკბარიყო მისი მთრთოლვარე გულის ხელებში ჯიჯგნით.

მაყვალას სიკვდილმა ვერ დააკმაყოფილა მისი პირუტყვუ-ლი შურის-ძიების წადილი და, რადგანაც ეს ქალი ხელიდგან გამოაცალეს, იასაულის მტრობა პირდაპირ მომკვლელზედ გა-დავიდა.

გელამ ბევრი ეძება, მაგრამ ბოროტ-მოქმედი ვერ იპოვა და უფრო მომეტებულად განრისხდა, გაშმაგდა და დაუნდობე-ლი შეიქნა.

— ონოფრემ გამომაცალა ხელიდგან! გაუელვა ფიქრმა და მთელი წადილი გადახდევინებისა მოძღვარზედ გადავიდა.

ამ დღიდგან ის შეიქნა დაუძინარი მტერი მოხუცისა და მას საშუალება არ შეუშურვებია, რომ ონოფრეს დასაღუპად არ მოეხმარა, რომ ნამუსს, ან სინიდისს არამც თუ შაეყენებინა, არამედ წუთითაც არის შეეფერხებინა.

ეხლა, როდესაც დაჭერილი მოძღვარი ციხეში იყო და მას საქმეს მსაჯულნი არჩევდენ, ისიც აქა ტრიალებდა და ყო-

ველის ლონის-ძიებით ცდილობდა, საქმე თავის წადილისამებრ გაეთავებინა.

XXI

საზიზღარი და ენისაგან წარმოუთქმელი მკვლელობა მოხდა; დედა-კაცი, რომელსაც წინააღმდეგობის და თავის თავის დასაცვავი საშუალება არა ჰქონდა, ვიღაცა სულით დაცემულის ავაზაკობის მსხვერპლად შექმნილიყო. ამ საქმემ მთავრობის ყურამდის მიაღწია და დამნაშავე გადაუხდევინებლად ვერ დარჩებოდა.

ყოველსავე მოაზრებას ამ საქმის შესახებ დამნაშავედ მოძღვარი ორიოდე გამოჰყავანდა; თუმცა, მართალია, ერობა ერთხმად ღაღადებდა, რომ მისგან ამ საშინელების მოხდენა შეუძლებელი იყო, მაგრამ ბელასაც არ ეძინა და მათ ჩვენებას ხერხიანად აქარწყლებდა. მაშ ვინ იყო დამნაშავე? ვინ მოკლა მაყვალა? ონისემ?.. მთავრობისგან შედგენილს ქაღალდებში აღნიშნული იყო, რომ ეს კაცი ქალის მოკვლაზედ ზევრით ადრე გადაცვალებულიყო და თითონ ბელა კი ამ საგანზედ გაჩუმებულიყო, რადგანაც იქაც საკუთარს მსხვერპლს იმზადებდა... იქნება თითონ ბელამ მოკლა? იმანაც არა, რადგანაც ბელა ხელმწიფის სამსახურში იყო და, როდესაც მაყვალა სამზეოს გამოასალმეს, ბელა რაღაცა საქმისათვის მთავრობასთან დასაჯილდოებლად გაგზავნილი იყო და თბილისში იყოვნებოდა.

მოძღვრის გარდა მასთან არავითარი დამოკიდებულება არავისა ჰქონია, უცხო ძე ხორციელი მოხუცის ქოხში არ შე-

დიოდა და თემისგან განდევნის გამო, თვით ქალიც ვერავის ეჩვენებოდა.

აშკარა იყო, რომ მომკვლელიც ამის მეტი არავინ უნდა ყოფილიყო. ამ რწმუნებას მით უფრო ყველა ეძლეოდა, რომ ონოფრე ყველას და ყოველს კითხვაზედ ერთსა და იმავე პასუხს აძლევდა: «არ ვიცი, ვინ მოკლა მაყვალა, მე არ ჩამიდენია ბოროტ-მოქმედება!»

დამშვიდებული და დაწყნარებული მოხუცი აუჩქარებლად იმეორებდა ამ სიტყვებს და დანარჩენი კი ყველა უფლის მზრუნველობაზედ მიენდო. მან იცოდა, რომ მართალი იყო. ცილი, რომელსაც სწამებდნენ, მიაჩნდა უზენაესისაგან გამოცდათ და დარწმუნებული იყო, რომ მოვალეობის აღმსრულებელი დაუჯილდოვებელი არ დარჩებოდა.

დიდი ხანი იყო, რაც მოხუცი ციხეში დაეჭირათ, რაც განუწყვეტლივ მასთან გამომძიებელნი დადიოდნენ და ათასის კითხვებით თავს აბეზრებდნენ; სასულიერო წოდებას აეყარა მისთვის მღვდლობის სახელი და განედევნა თავის წოდებისგან, მაგრამ მოხუცი იდგა მაგრად, კლდესავით და იძახდა: «უფალო, ნუ გულის წყრომითა შენითა მომხედავ მე!» და სიტყვებით გაფოლადებული გული, რწმუნებას შეთვისებული მოძღვარი იდგა შეურყევლად, ძლევა-მოსილად და თავის სიმაღლიდგან ჭიანჭველად მონაჩენს ხალხს გადმოჰყურებდა.

რწმუნება ჰქონდა მტკიცე, სული ამაღლებული და ხასიათი ქვითკირად შედუღებული. მისთვის თითქოს არავითარს ძალას მნიშვნელობა არა ჰქონდა, ყოველს იერიშს, მის რწმუნებაზედ მიტანილს, ბურჯად ახვედრებდა რწმუნების შეუდრკენელობას და დღემდის მსაჯულთ მეცადინეობა ამაოდ ზედ ელეწებოდა.

მან იცოდა, რომ ადვილად შეიძლებოდა ხელი ვისთვისმე მოეკიდა, მაგრამ ამ გვარი საქციელი კაცის დამამცირებელი იყო. იცოდა, რომ ამ გვარი მოქმედება ამცირებს ქვეყნის ბედნიერებისათვის მზრუნველის სახელს და მიწა რომ ჩასტეხოდა ფეხ-ქვეშ, ცა რომ ჩამოენგრეოდა თავზედ, ერთის სიტყვას არ გააწყალებდა ამის შესახებ, ერთხელ წარბის შეხრითაც არ გამოიჩენდა, რომ სხვის დასჯით თავად უნდოდა სასჯელი აეცდინა. გულის ხმა არ წასჩურჩულებდა: «სთქვი რამ და თავს უშველეო!»

ასე მიდიოდა მოძღვრის ცხოვრება და მის სულს მცირედ ზადი არ დასტყობოდა, იოტის ოდნად არ შერყეულიყო, თუმცა თავისუფლებას დაჩვეული, წმინდა ჰაერში აღზრდილი და მუდამ ვისთვისმე მზრუნველი მოძღვარი, ვიწროსა, მყრალსა და ბნელს ციხეში იყო დატყვევებული.

ყველაფერს განშორებოდა, ყველაფერი დაშორებოდა, რაც ოდესმე მის გულს ნათლად აშუქებდა და სულს, ციურის ლამპარით განათებულს, გუნდრუკს უკმევდა. თუმცა მოხუცი, აღჭურვილი რწმუნებით, გამოცდილებით და გონების განათლებით, ხალხს ბევრად წინ გასცდენოდა, სჯეროდა, რომ სამართლიანობა ოდესმე თავს იჩენდა, ნათელი ბნელზედ გაიმარჯვებდა, მაგრამ ისიც ესმოდა, რომ არც ერთი ცვლილება ქვეყანაზედ უმსხვერპლოდ არა ხდებოდა და თავის თავის გამართლებაზედაც დიდი იმედი არა ჰქონდა.

«ადამიანი იმიტომ არის ადამიანი, რომ შეცდომა მისი წესია, უამისოთ კაცი ღმერთი იქნებოდა!» იტყოდა ხოლმე ხშირად მოხუცი და ეს შეხედულება აძლევდა იმ განუსაზღვრელს ძალას შენდობისას და მოტევებისას, რომელიც ჩვეულებრივის კაცის თვალს და გონებას გააოცებდა.

მაგრამ ასე იყო თუ ისე, მაინც ცხოვრების გამოცვლამ იმოქმედა ხანში შესულის ონოფრეს აგებულებაზედ და მისი კარგად-მყოფობა შეირყა.

ონისე თუმცა სამოცდა ათს წელიწადს გადასცილდებოდა, თმა და წვერი მთლად გასთეთრებოდა, მაგრამ მარტივს ცხოვრებას, მთის ჰაერს და თავის ცხოვრებით კმაყოფილებას დღემდის ჯან-მრთელად და ღონე მოუკლებლად შაენახა. ამ მოკლეს ხანში კი თვალები ჩასცვივნოდა, თვალის ძარები ჩაშავებოდა და სახეს ავად-მყოფის ფერი დასდებოდა. თეთრი ხშირი წარბები შუაში მეტად დანაოჭებოდა და გაშლილი მაღალი შუბლი ფიქრსა, დუმილსა და ნაღველს დაეღარა.

ასეთი იყო მოხუცი, როდესაც სამარის მსგავს სიჩუმეში მყოფი, ოთხს ვიწროს, დაბალს და ნოტიოს კედელს შუა მყოფს მოესმა მძიმე ხმაურობა. ეტყობოდა, რომ მომავალს ნალურსმი ჩექმები ეცვა და მისი მოძრაობის ხმა ყრუდ და გულის სევდით მომცველად გაისმოდა. ვიწრო და გრძელი, ქვით მოგებული დახურული გამოსავლელი, ჯურღმულად გათხრილს სვრელად ეჩვენებოდა; ყოველი განძრევა, ყოველი ხმის ამოღება, დახველებაც კი, ამ სიბნელეში რამდენჯერმე უსიამოვნოდ ერთ გვარად იმეორებოდა და განუწყვეტლივი ერთგვარობა კი თავს აბეზრებდა, გულს უშფოთებდა და სიცივის ჟღრიამულად უვლიდა მთელს სხეულში.

მოხუცი იჯდა თავის საპატიმროში და ყური ვერ მოუშორებინა უსიამოვნოს ხმისათვის, თუმცა ყოველს ღონისძიებასა ხმარობდა სხვა რომელსამე საგანს დაჰკვირვებოდა და მით შესაზარი ხმა გადაევიწყებინა.

არ გაიარა დიდმა ხანმა, როდესაც უცნობი ონოფრეს

კარებთან მოვიდა, გაავლო დიდს კლიტეს ხელი და ჯაჭვების ჩხარი ჩხურით კარები გააღო.

— წამოდი. უთხრა ბრძანებით მცველმა, რომელიც მოხუცის წინ შესდგა და აზრი თავის გადმოქნევით დაუბოლოვა.

— სად? ჰკითხა მოხუცმა და წამოდგა, მაგრამ ბევრის ჯდომით ფეხები დაბუჟებოდა და, რომ არ წაქცეულიყო, კედელს მიეყუდა.

— მაგას იქ გეტყვიან. მკაცრად მიუგო მცველმა და ისე თავის გადაქნევით და გაჯავრებით ხმა შეუმაღლა: — გამოიარე, გამოიარე!

— მოვდივარ, მოვდივარ, მხოლოდ ცოტა ფეხი დამიბუჟდა.

— მე რა გიყო, რო დაგიბუჟდა?... გამოიარე. დაუყვირა იმან.

ონოფრემ შეხედა, ამოიოხრა და ხმა-ამოუღებლივ გადმოდგა ფეხი; ჯერ კოჭლა კოჭლაობით წავიდა, შემდეგ გასწორდა და, თუმცა სწორედ გაიარა, მაგრამ მუხლებში დასუსტება დაეტყო. მცველი გაუძღვა წინა, მოხუცი მისდევდა უკან და ორნივ ციხის ერთს ოთახში შევიდნენ, სადაც ერთი კაცი იჯდა დასიებულ გაწითლებულის ცხვირით და სქელის, გრძელის, ყორნის ფთასსავით გაშავებულის ულვაშებით.

მოძღვრის შესვლა იმან თითქოს ვერც კი შეამჩნია და ბოლოს დაუძახა ერთს მცველთა მეუფროსეს, ჩააბარა ტუსაღი, მისცა ორი თოფიანი დარაჯი და ყველანი სამსჯავროში გაგზავნა, სადაც ონოფრეს საქმის შესახებ გადაწყვეტილება უნდა გამოსცხადებოდა.

სამსჯავროში დიდ ხანს არ ალოდინეს, რადგანაც საქმე აშკარა იყო და მაყვალას მკვლელი მოხუცის მეტი არავინ იქნებოდა.

ამ სიტყვით წარმოუთქმელის ავაზაკობისათვის ონოფრეს გამოუცხადეს: «აეყაროს ღირსება, პატივი და ოც-და-ოთხის წლით გაიგზავნოს კატორგაში. მაგრამ იქმნეს მიღებული მხედველობაში ონოფრეს ხნიერება და შუა-მდგომელობა გაეწიოს მათი უდიდებულესობის, ხელმწიფე იმპერატორის წინაშე, რათა გადაწყვეტილი ვადა ნახევრად შეუმცირდეს...»

ეს სიტყვები მოხუცს ზარსავით თავში დაეცა და ყრიამულით ფეხებამდის გაუარა... მას მოაგონდა მთა, თავისი ქოხი, ჰაერი, იმ ადგილების ცა და ღრუბელი, სადაც ნიავი მშობლიურად უალერსებდა!.. მოაგონდა თავისი მრევლი, რომელსაც ისე მუყაითად ემსახურებოდა, ისეთის მშობლიურის გულის ტკივილით თავს ევლებოდა; მოაგონდა თავისი შრომა და ოფლი, რომლითაც თავისი წარსული ცხოვრება მორწყო და წაბარბაცდა... გული გათრთოლდა, შეიკუმშა და შემდეგ განზედ გასულმა კვნესა დაიწყო... ყველას უნდა მოშორებოდა, ყველას უნდა გამოსალმებოდა, სადაც კი შობილიყო, აღზრდილიყო და სიცოცხლე გაეტარებინა. ყველა უნდა დაჰკარგოდა, რასაც კი გული ელხვებოდა, აღნებოდა და შესთამაშებდა!... ყელში მობჯენილმა სისხლმა ხრიალი დააწყებინა და წუთს შემდეგ თვალთაგან მდუღარე ცრემლად გადმოვდინა.

მოხუცის არსებაში კაცმა გაიღვიძა და მისი გული კაცის ვნებამ გააფორთხალა.

ონოფრე შესდგა, ამოიქშინა რამდენჯერმე, მოიწურა ცრემლები, გასწორდა და თავ-მაღლა აღებულმა იქაურობას თვალი მოავლო.

— კრებულნო!... ღმერთის გულთა-მხილავი, რომ დამნაშავე მე არა ვარ... დღეს განმაშორეთ ჩემს მოძმეთ, ჩემს მიწა-წყალს, ჩემს წინა-პართ საფლავს... დღეის იქით მარტოდ,

ობლად, სრულს ობლად ვიქნები, სრულს ობლად დავლევ ჩემს სიცოცხლეს... მოვკვდები და მოძმეთ ცრემლიც არ ეღირსება მარტოდ გამქრალს გულსა... ჩემის ქვეყნის ღრუბელიც კი ვერ მოაღწევინებს ჩემს ქვეყანაში მოკრეფილს წყალსა, რომ ცრემლის მაგიერ იმან მაინც დანამოს მკერდი... მომაშორეთ ყველასა. ყველაფერს, რაც კი კაცს სადიდებლადა აქვს, რაც ადამიანს აცხოველებს, კაცის სახელს აძლევს... დამსაჯეთ, მაგრამ, ვიმეორებ შესცდით მეთქი და ამ შეცდომისთვის მოგიტეოსთ უზენაესმა!... აქ მოხუცს ხმა აუმაღლდა, სახე გაუბრწყინდა და ხელებ-მაღლა აღპყრობილმა დიდებულად წარმოსთქვა:

— მეუფეო, ცხოვრებისა ჩვენისაო! მიუტევე შემცდართა, რამეთუ არა იციან, რასა იქმენ!...

—

აღარ განვლო ამ დღიდგან დიდმა ხანმა, როდესაც თეთრს დუქანთან ჩხარა-ჩხური მოისმა და მზის სხივზედ შუბებმა ლაპლაპი დაიწყო.

თბილისიდგან ტუსაღნი მოჰყვანდათ, რომელნიც დუქნის ახლოს შესვენეს. უმეტესი წილობა პყრობილთა სციმბიროდ იყვნენ გაგზავნილნი და წულის ფერს ხალათებს, რომელიც მათს ტანთ-საცმელს შეადგენდა, ზურგზედ ოთხ-კუთხად ყვითელი მაუდი ჰქონდა მიკერებული ზედ-წარწერით «ციმბირში».

ყველა გაჩუმებულიყო, ყველა დადუმებულიყო, თითქოს ყველას ეგრძნო სიმძიმე თავის ქვეყნის განშორებისა, მათი დაღვრემილი, გაცრეცილი სახეები ამტკიცებდა, რომ გულს გლოვის პერანგი ჩაეცვა და კაცთათვის დამალულის იდუმალებით გულშივე ჩაიტიროდნენ.

სხვებისგან განცალკევებით, გზისთვის დამტვრეულს ქვის

ხროვაზედ იჯდა ერთი ტუსაღთაგანი, რომელსაც ორივ ნიდაყვი მუხლებზედ დაეწყო და დახრილი თავი ხელებზედ ისე დაებჯინა, რომ სახე აღარ უჩანდა.

ხანგამოშვებით თრთოლა და კანკალი უმტკიცებდა, რომ ან აცივებდა, ან ცეცხლ-მოდებულის გულის მოძრაობას აჰყოლოდა და მასთან ერთად თრთოდა, ცახცახებდა.

უცნობმა ერთბაშად თავი აიღო, მიაპყრო ღმერთს თვალები და მტკიცედ, გულ-მხურვალედ ერთხელ კიდევ წარმოსთქვა:

— მიუტევე, მამაო! რამეთუ არა იციან, რასა იქმენ!

XXII

წვერის სპარსთ ანგელოზობა იყო,—ხატობა მთელს მთაში განთქმული და სახელ გავარდნილი. ეს დღეობა ეხლაც დიდს ძალს ხალხს მიიზიდავს ხოლმე. რადგანაც ორი სოფელი, სნო და სტეფანწმინდა მლოცველთ მასპინძლად უხდება და ერთიერთმანეთს პურადობასა და სტუმრის დახვედრაში ეცილებიან.

ეს ხატები ასვენია ყუროს მთის გადმოსისწვრივ სამხრეთით, ერთს ამაღლებულს ჩონჩხიანს გორაზედ, რომელიც მიუდგომელს სიმაგრეზედ ამართულა, ისეც ძნელად სავალს და მისადგომს კლდეებში.

ძველს დროში აქვე ინახებოდა სახალხო საუნჯენი, შეწირულობანი და საერო ქვაბები ლუდისა, არყისა და საკლავის მოსახარში. ეს წმინდა ადგილები ხალხისაგან მით უფრო პატივ-საცემლად იყო გამხდარი, რომ იქ ესვენა სათემო დრო-

შები, რომელთანაც ხალხს თავისი წარსული ბედ-იღბალი შა-ერთებინა, რომელნიც არა ერთხელ და ორჯელ ამოვლებულიყო მთიულთ სისხლში თავის ქვეყნის, სარწმუნოების და ეროვნების დაცვისათვის აღრინდელს არეულობის დროსა.

აქ შეფარებული დაჭრილი ჯიხვი მონადირისაგან ხელშეუხებელი რჩებოდა, რადგანაც წმინდა ადგილს ვეღარავინ გადალახავდა; ამ წმინდა ადგილებს მიღწეული დევნული მტრის დევნისაგან სრულიად თავისუფლდებოდა, რადგანაც წვერის სპარს ანგელოზს თავის ფრთა გადაეფარა. ეს იყო ხევის უმაგრესი ადგილი და უმთავრესი საგანძე, სადაც ურიცხვი შეწირულებანი მლოცველთა ინახებოდა. *)

რა თქმა უნდა, რომ ეს ადგილი ცოტა ხალხს არ მოიზიდავდა და ცოტა სავლავს, საწირს და ზედაშეს არ მოიტანდა.

თუმცა ამ ადგილს ეკლესია არ იყო, მაგრამ მისი ადგილი ეჭირა ნიშსა, რომელიც თეთრის ბროლის ქვით აეშენებინათ და მზეზედ ვერცხლად ბრჭყვიალებდა. ოთხ-კუთხედ აყვანილი ნიში, სათაურში ვიწროვდებოდა და ზედ სათაურზედ ოქროთი ნაწერ-ნახატი რკინის დიდი ჯვარი ედგა.

მას ჰქონდა კალავანი აშენებული ჯანგ **) ნარევის ქვით,

---

*) წვერის სპარს ანგელოზის ეკლესიაში მოუვიდათ ორი ხატი. ერთი მათგანი არის შემოსილი ნაკვერის ვერცხლით, მეორესაც ვერცხლის გვირგვინი აქვს. აგრეთვე სხვა ეკლესიებსაც, ახალი ხატები მოუვიდათ.

*) ჯანგი—გოგირდ-ნარევი სპილენძი. მთაში ყველგან მრავლად მოიპოვება.

რომელიც ოქროსავით ბზინავდა და მის თავზედ ურიცხვი დროშები გაფრიალებულიყვნენ.

სხვა და სხვა ფერად აჭრელებული ხალხი მიდიოდა და ზოგი ჯვარს იხსნიდა ყელიდგან, ზოგი ბეჭედს იძრობდა თითიდამ, ზოგი—ვეცხლის უღელს, რომელიც შეთქმისამებრ მთელს წელიწადს ყელზედ ეტარებინა; სხვებს მიჰქონდათ კიდევ თასები, აზარფეშები, შანები და სხვა ძვირფასი ნავთები თვლებით მოჭედილი. ყველა სასოებით მუხლს იყრიდა და მოკრძალებით ჯვარს შეაბამდა თავის საწირავს. გაისმოდა დროშის ზარის ჟღრიალი და დეკანოზებისგან დამწყალობნება შემწირავისა, რომელიც უკანესკნელს ნივთს საზოგადო სიმდიდრეს უმატებდა

— სწყალობდეს! დაიძახებდა ხალხის მმართველი დეკანოზებზედ უფროსი ხევის ბერი და ჭაური დაიფარებოდა გრგვინვასავით ხალხის ძლიერის ხმით; ამა ხმას მოჰგრამდა ხელს სუბუქი ნიავი, გაიტაცებდა ზრიალით და ყოველ მთას, ყოველს ხეობას, ყოველ კენწერსაც კი აგონებდა, ვინ რა შეწირულება გაიმეტა ღმრთისა და ეკლესიისათვის.

ამ ადგილს ერთობა, ერთი ოჯახობა იქამდის თავს იჩენდა, რომ დაკლული საკლავები, ქადები სულ ერთ ადგილას, ნიშის ახლოს მოჰქონდათ. აქა ჩუხჩუხებდა საერთო საარაყე ქვაბები, რომელშიაც საერთოდ იხარშებოდა მთელ-მთელი ცხვრები და მომზადების შემდეგ, იმის გაურჩევლად, რომელი საკლავი ვისგან იყო მოტანილი, ხალხის რიცხვზედ უწილადდებოდა. ამ კერძს ერქვა ხატის წილი და მას მუმუ მწოვარასაც ვერ დააკლებდენ, რადგანაც მით ერთის ოჯახობის მონაწილეობა მტკიცდებოდა.

ბევრნი იყვნენ ხატობაში ისეთნიც, რომელთაც ან ადგილის სიშორის, ანუ სხვა რომელისამე მიზეზის გამო ხატში სრულიად არა მოეტანათ-რა, მაგრამ აქ ერთი ოჯახი იყო, ცარიელად მოსული — მისი წევრი და მას არა თუ მიიწვევდენ, არამედ ვერავერს დააკლებდენ, რადგან თავის ხატის წილის მოთხოვნა ყოველთვის შაეძლო.

დაამწყალობნეს ხალხი, დეკანოზებმა საკლავის მომტანნს ჩვეულებისამებრ შუბლზედ სისხლის ჯვარი გაუკეთეს და ხალხი ნიშის მოშორებით ველზედ შეგროვდა; სადილი ჯერ არ მომზადებულიყო და ხალხს ჯვარულისა და დიდების შემდეგ «ტაშ-ფანდურა» გაემართა. გახურდა გოგონა და გაბრწყინდა უმაწვილი გოგო ბიჭების თვალები. მღერაში მომთქმელ მოლექსენი ცდილობდენ ერთმანეთზედ უფრო მწვავს, გულის ამღელვებელს და მძიერს სიტყვებს იგონებდენ. თამაშობით შეხურებულნი უმაწვილნი შეწითლებულიყვნენ და თვალ-გაყუყუნებული გოგოები «საგულოს» დაეძებდნენ, რომ კეკლუცის გაღიმებით მოეხიბლათ, თვალის «ჩაკრენტით» გაებედნიერებინათ.

უფრო მოხუცი დარბაისელი ხალხი ჯგუფ-ჯგუფად დაყოფილიყო და ზოგნი თავ-თავიანთ ბინებში ისხდენ, ზოგნიც ერთის ბინიდგან მეორეში ესტუმრებოდენ, რათა შემთხვევა არ დაეკარგათ და ვინ იცის რამდენი ხნის უნახავ ნათესავებთან დამტკბარიყვნენ და დრო გაეტარებინათ.

ყოველს ბინაზედ მრავალი ჰქონდათ: შინაური არაყი, ლუდი და სტუმრის მისვლისა თანავე გაიმართებოდა თასების გზავნა და «სმური», გალექსული სიტყვის შესხმა მისულისადმი.

ყველაფერი რიგზედ მიდიოდა, როდესაც სამი კაცი შე-

მოჩნდა ქვევით გვერდოზედ. სამივ გაჩქარებული მოდიოდნენ და ეტყობოდათ თავისათვის ძალა მიეყარათ, რადგანაც, უეჭველია, დასცხომოდათ და ქუდები «ქალას» მსრივ ისე დაეხურათ, რომ ქუდის სათაურებს მზე მოეჩრდილა. სამთავეს ჩოხის კალთები გადაეწიათ, რომ მუხლებს დრეკისა და მოძრაობის დროს ნაკლები ძალა დასდგომოდა. ისინი თვალთათვის სამდევროდ მოდიოდნენ და ამის გამო ხალხის ყურადღება მიიქციეს.

— ვინ იქნებიან... ძალუმ ჩქარა კი მოდიან — ეგენი უსაქმოდ არ იქნებიან.. ლაპარაკობდნენ აქა იქა ხალხში და მომავალთ ყველა მოუთმენლად ჩასცქეროდა.

ბიჭებმა მოაღწიეს სერსა, ამოხდნენ და ხალხმა იცნო ისინი. სამნივ სიონლები იყვნენ. მათ მოსვლის უმალ ხალხს შეუფერხებლივ «წყალობა ხატისა» შეუძახეს, მიიღეს პასუხად «თქვენიმც მწყალობელია» და ხმა-გაუცემლივ ნიშისკენ გასწიეს. როდესაც წმიდა ადგილს მიუახლოვდნენ, დაყარეს ჯოხები, ქუდები, წარსდგეს რამდენიმე ნაბიჯი პირჯვრის წერით დაიჩოქეს. დეკანოზებმა შეჰკრეს თვალი ახლად მოსულებს, აიღეს დროშები და დაამწყალობნეს. ბიჭები და ადგნენ, ავიდნენ ნიშთან და დროშის წინ მუხლის მოხრისა და შევედრების შემდეგ საწირ-სანთელი ნიშის კედელში დატანებულს თახჩაში შეაწყეს.

დეკანოზებმა დროშები თავთავის ადგილას დაასვენეს და ერთმა მათგანმა ახლად მოსულებსა ჰკითხა:

— რაი ანბოვი იყო, რო ისე ჩქარა მოდიოდით?

— გონჯი ანბავი, ღთის მადლმა! გონჯი.... უპასუხა ერთმა.

— რაი ანბოვია, რაი ანბოვი? მიეხვივნენ დანარჩენი დეკანოზები.

— რაიღა, რაი ანბავი, ონოფრე დაჰკარგეს...

— ვინ ონოფრე, რას უბნობ.

— აუ! ონოფრე არ იცი?... მღვდელი, აქიმი ბურსაჭირის ქოხში რო სცხოვრებდა?..

— რას უბნობ, ბიჭაუ!.. ვინ დაჰკარგა, როგორ? აღელდენ იქ მყოფები.

— რაი-და ვინა, ციმბირს გაგზავნეს.

— რაიო? განუმეორეს კითხვა, რადგანაც ამ გვარს შემთხვევას ვერც ერთი მათგანი ვერ წარმოიდგენდა.

მათს საუბარში ხალხი ჯერ მონაწილეობას არ იღებდა, რადგანაც ნიშს საკმაოდ დაშორებულნი იყვნენ და ლაპარაკი არ მისდიოდათ.

— ონოფრე გაგზავნეს მეთქი ციმბირშიგა. გაიმეორა მოსულმა.

— ონოფრე... ციმბირშიგა?! დაიწყო ერთმა.

— იმას ვიღა გაგზავნიდა, «უფლის ნათლულია იყო. დაუმატა მეორე დეკანოზმა.

— ტყუილი იქნების... მოაშორებდა ვანა და... წარმოსთქვა მესამემ და ამბის მომტანს მიუბრუნდა: — სირცხვილი არაა, ბიჭაუ, რო სადაც რაი გაიგონა, პირში აღარ დაგადგების?.. გაიგონებ ჭორსა და ხალხი უნდა არიო.

— რაი არიაო? წყენით უპასუხა სიონელმა.—ჭორად კი არა, მე თავადა ვნახე, აი ეს თვალებითა. თვალებზედ ხელები დაიდო.

— შენ ნახე? გაიკვირა ყველამ.

— ჰოი, ჰოი, რომ მე ვნახე...

წუთს ყველანი გაჩუმდენ, თითქოს მეხმა დაჰკრა და ყველას სული გააკმენდინაო, მაგრამ მაშინვე ისევ აყაყანდენ და

ერთიერთმანერთის შორის დაიწყეს კითხვა:

— სადა ნახე, როგორა, მართლა მაჰყევანდათ, რას ანბობდა, როგორ იყო?

— დაფერხდით, დაიცადეთ, ყველას გეტყვით.

— იყუჩეთ, იყუჩეთ. დაუმატა უფროსმა დეკანოზმა და ყველანი სმენად გადაიქცნენ.

— სტეფანწმინდას ჩაველ, დაიწყო ამბის მომტანმა.— ხატში წამოსვლა მინდოდა და სანთელი არ მქონდა.,. ის იყო გამოველ დუქანჩიკათა და ბორკილების ჩხარა-ჩხური მომედინა. გავიხედე და ტუსაღები ბუზსავით ირეოდენ... მე ვთქვი ჩემ გულში: «სად დაუჩვეტიათ მეთქი ამდენი, ცხვრები ხომ არ არიან მეთქი...» ერთბაშად გავიგონე: «შვილო მამუკაო!...» გამიკვირდა, ვინ ამძრახდა მეთქი... მივიხედე და ონოფრე გი იყო... ბეჩავი! ტუსაღის ტანისამოსში, ბორკილებ ჰქონდა ფეხებჩიგა და მლივს-ღა მოიზლაზნებოდა... გავქანდი, მინდოდა ხელზედ მემთხვია, მაგრამ მცველმა თოფის ყონდახი დამკრა და არ მამიშვა... აბა, ონოფრეს ვინ არ იცნობს?.. ვის არ ახსოვს იმის სიკეთე?,.. აი მე თავადაც, დაჭრილი რო ვიყავ, სიკვდილს გადამარჩინა, ღთის მადლმა!... უნახავი საით დავდგებოდი?... სამანი მანეთანი მქონდენ... წაველ ნაცვალთანა, შევეხვეწე... ორანი იმას მივეც და ერთიც რუსასა... სალაპარაკოდ მამიშვეს...

— რაი გითხრა, რაი? მოუთმენლად ჰკითხეს მამუკას.

— მაყვალაის სიკვდილი მე დამბრალდაო... გელას მიღალატაო... ნამუსი დაკარგა და უფალი გმოო... მაგრამ ბეჩავი, სულ იმას იძახდა: შეცდა და ღმერთმა აპატიოსო!

— აი, ბეჩავ ონოფრე! ჩაიკრა მუხლებში უფროსმა დეკანოზმა ხელი და მწუხარებით დაუმატა: — მოგიკვდა შენი ვა

ყიაი!... შენ დაიკარგა და მე კი მზეს ვუყურებდე?... ხალხა, ხალხმა რაიღა ქნა? დააბოლოვა იმან.

— რას იქმოდა?.. ყველა დალონდა და ყველა ჩაგონთდა.. უნდოდა მშვიდობა ეთქვა და არ მიუშვეს... ძალუმ ჯვარი ეხვია...

— ონოფრე რაღას შვრებოდა?...

— არ იცი, რასა იქმოდა? კითხვით მიუგო მამუკამ.— ხალხსა ლოცავდა.

— მოიცა-ღა, მოიცა! გააწყვეტინა მეორე დეკანოზმა—დალაგებით, დაწვრილებით გვიამბე.

მამუკამ აღასრულა დეკანოზის სურვილი.

— მოკვდეს თემობა! თუ ეგ საქმე ეგრე ჩავლია! წამოიძახა უფროსმა დეკანოზმა, წამოავლო დროშათა თავს ხელი და ისე ძლიერად განრისხებით, შეანძრია, რომ ზარების ჟღერით ჯვა-რი შეირყა.

ხალხში სიჩუმე იყო ჩამოვარდნილი, რადგანაც ეგრძნოთ, რომ მოსულებს, უეჭველია, უსიამოვნო ამბავი რამ მოეტანათ და შეტყობას ელოდენ. ზარის ხმამ შეაკრთო, შეაძრწუნა და ტანში ჟრიამულად გაურბინა.

— სმენა იყოს, სმენა!... აგუგუნდა ხალხი და ნიშისკენ გაემართა.

დეკანოზები თავთავის ადგილზედ იდგნენ, თავთავიანთ დროშები ეჭირათ და ქუდ-მოხდილებს ნიავი ზამბახსავით თეთრს თმასა და წვერს ურხევდა,

ხალხი შემოკროვდა ნიშის მაღლობის გარეშემო და მო-უთმენლად ყაყანებდა. შეანძრენ დროშები და ურიცხვი ზარების ჟღრიალი გამეორდა. მას მოჰყვა უფროსის დეკანოზის ხმა:— «სმენა იყოს და გაგონება!» და ხალხი გაჩუმდა, გაწამდა და

სული განაბა. თვით ძუძუ მწოვარა ბავშვების ჩხავილიც კი აღარსად მოისმოდა, თუმცა სალოცავათ მრავალი მოყვანათ.

ჯვარიც შესდგა და შეჰყურებდა, თითქოს იგრძნო, რა სამწუხარო ამბავიც უნდა გაეგონა თემობას. მზეს დარცხვა და იქავ მყოფს ღრუბელს მოეფარა, რომ ხალხის მწარე დღე არ ენახა.

— ხალხო! გაისმა ამ სამარის მსგავს სიჩუმეში და მედგრად გაირბინა ხალხში. — ხალხო! მზე კრთება და ბნელდება სირცხვილისაგან... ცა გაიპო და მრისხანება ზარსავით დაგვეცა თავსა, გასკდა დედა-მიწა და თან ჩატანას გვიპირებს... ხალხო! თქვენა გყავნდათ მოძღვარი, რომელიც თქვენთვის თქვენზედ მეტსა ზრუნავდა, თქვენა გყავნდათ მამა, რომლის მაგალითაც გზას გიშუქებდათ... თქვენა გყავნდათ მოძმე, რომელიც ღვთიურს ჭეშმარიტებას გასწავლიდათ... თქვენა გყავნდათ ღვთიური და ის უბრალო ჭიასაც არ ავნებდა... ის იყო თქვენი სახელი, თქვენი სიამაყე, თქვენ შეგეძლოთ ამაყად გეთქვათ: ეგ ჩვენია, ჩვენს მთაში ნაშობი და აღზრდილი, მთა ამაყობს, თუ ძე ბედნიერია, რომ მაგ გვარი კაცი ჰყავს, ჩვენში აღზრდილი და ჩვენში დაბადებული... ხალხო, მოიგონეთ, ვისა გტკივებიათ გული და შველა ვის მოუცია... ვინა ყოფილხართ დაჭრილი და ვის განუკურნებიხართ; ვინ ყოფილხართ დაცემული სულით და ვის აღუდგენიხართ?

— ონოფრე, ონოფრე... დაიძახა ხალხმა გრგვინვასავით ერთ ხმად.

— გული ხარობს, რომ თქვენთვის მზრუნველი დაგხსომებიათ!... მაგრამ იცით, რა შეემთხვა იმას?

— რაი შეემთხვა, რაი?

— ონოფრე გაგშორდათ, გაგშორდათ საუკუნოდ და ხალხი მოაკლდა მის მზრუნველობას.

— როგორ, რას უბნობ?... გაგვაგებინე-და, ღვთის მადლსა!

— ონოფრეს დაბრალდა მაყვალას სიკვდილი და გაგზავნილ იქმნა ციმბირს.

იმ წუთას, მეხი რომ დასცემოდათ იქ მყოფთ, იმ შთაბეჭდილებას ვერ მოახდენდა, რა შთაბეჭდილებაც დეკანოზის სიტყვებმა მოახდინა. ხალხი გაჩუმდა და გაწამდა; ბუზს რომ გაეფრინა, მისი ფრთების მოძრაობის ხმასაც კი გაიგონებდით.

— ხალხო! გაისმა ისევ იმ დეკანოზის ხმა. — ონოფრეს დაღუპვაში თქვენც წილი გიძევსთ... თქვენ გაწვებათ კისერზედ ცოდვათ... ონოფრე მომკვლელი ვერ შეიქნებოდა, თავადაც იცით...

— ვერა, ვერა, აგრემც შეგვეწევა: წვერის სპარს ანგელოზი!... მაგრამ ჩვენ რაითა ვართ დამნაშავენი?

— ქალი მოკლეს და მომკვლელი არ იპოვეთ.

— მართალია, მართალი, ღვთის მადლმა! ერთბაშად აყაყანდა ხალხი, მაგრამ დროშის წკრიალმა ისევ გააჩუმა.

— მაშ ვეცადნეთ, ვეცადნეთ დამნაშავე ვიპოვოთ და მით ჩვენი ძმა, ჩვენი მამა, ჩვენი თავ-მოსაწონი მოძღვარი დავიხსნათ.

— ვიპოვოთ... დავიხსნათ. აიშალა ხალხი და კარგა ხანს მოუნდა დროშის ზარებს ყღრიალი, სანამ ისევ მშვიდობა ჩამოვარდებოდა.

— დავარისხოთ, ვინც ყველა ღონისძიება არ იხმაროს მკვლელის პოვნისთვის.

— დავარისხოთ, და!

დუკანოზი წამოდგა, დააფრიალა დროშა და მაღალის, ძლიერის ხმით წამოიძახა:

— სმენა იყოს და გაგონება!... ღმერთო, წვერისა სპარს ანგელოზო, დარყისა წმინდაო გიორგივ, ივანე ნათლის მცემელო, ზედანიშისა წმინდაო გიორგივ, ლომისა მთავარ მოწამეო, ოქროს ბურთუსოვანო, ხარხის წმინდაო გიორგივ, ნინო წმინდავ, პირიმზევ, ბეთლემის ღვთის მშობელო, ნაღვარევის წმინდაო გიორგივ, ღუდის ყველა-წმინდავ, წმინდაო სამებაო... გთხოვ მე და შემოგბღავი ამ ხალხის პირით, რომ ვინც ჩვენ თემობაში არ ეცდება მაყვალას მომკვლელის პოვნას, არ ეცდება ჩვენის მოძღვრის, ჩვენთვის თავ-დადებულის გამოხსნას, შენი რისხვა გააყოლე ყველგან და გამარჯვებულს ნუ ავლევ.

— ომენ შენს მადლსა. იგრიალა ხალხმა ისე, რომ ხმის მიმცემა მთებმაც კი თითქოს ზანზარი დაიწყეს.

— ვინც ეს ჩვენი ფიცი გატეხოს, უფალო, მაღალო ღმერთო!... ოჯახობაში სიტკბოებისა და გემრიელობის მაგიერ, სიცოცხლემც გაუმწარდების!

— ომენ შენს მადლსა!

— გულით საყვარელისგამც მოტყუებულ დარჩების და ძალა კი ნუ ექნების გადაუხსადოს!

— ომენ თქვენს მადლსა!

— მტერთან შებმულსამც ხმალ ტარშიმც გადუტყდების!

— ომენ თქვენს მადლსა!

— წყალში შესულს ავკანდამც გაუწყდების!

— ომენ შენს მადლსა!

— სამარის მაგიერ მგლის კერძამთაც გასდების!

— ომენ შენს მადლსა!

— სამანი! დაიძახა დეკანოზმა და დააფრიალა დროშა.

— სამანი, სამანი, დაიძახა ხალხმაც და მიეხვია საქმეს.

ყველანი მოჰყვნენ დროშების ფრიალს და სანამ არ შე-ჩუენებიათ, სანამ ხალხმა სამანის საქმე არ გაათავა.

XXIII

როდესაც ისინი მორჩნენ ამ სახალხო ჩვეულებას, დას-დვეს პირობა, რომ საქმეს მტკიცედ შესდგომოდენ და ონო-ფრესათვის უეჭველად ეშველათ. გუდამაყრის თემობასაც შეა-ტყობინეს თავიანთი განზრახვა და გადაწყვეტილება. მათ უამათ ხევის გადაწყვეტილება და თანა-მონაწილეობის წადილი მით უფრო სიხარულით გამოაცხადეს, რომ ქალის მოკვლა მათ თემობაში მოხდა და სირცხვილიც ყველაზედ მეტი მათ მოუ-ხვიათ თავზედ.

ამ მიზეზის გამო გადასწყვიტეს, რომ ბურსაჭირის ტა-ფობაზედ, როგორც შუა სამაზრო ადგილზედ გამართათ სამი თემობის ყრილობა: ხევისა, სნოსი და გუდამაყრისა.

ერთს დღეს ბურსაჭირის ღელისკენ ორივე მხრიდგან ხალ-ხი დაიძრა. დანიშნული იყო თემის ყრილობა და ხალხი შე-დიოდა იმ გორაზედ, სადაც მომხდარი ავაზაკების ნიშნად ონოფრეს გატიალებული ქოხი მოჩანდა. აქ ალარავინ დადიო-და, რადგანაც ხმა გავრცელდა, რომ გამოქვაბულს მავნე სული დაეპატრონა, ღამღამეობით აანთებენ ცეცხლსა და ტაშ-ფან-დურას გამართამენო. თუ კაცი ჩაიგდეს, აუცილებლად ფათე-რაკს წაჰკიდებენო და ეს ხმა კი ხალხის რწმუნებამ შეითვისა და სრულს ჭეშმარიტებად მიიღო.

მალე გასცდენ ამ ადგილებს და გავიდენ გუდამაყრელები ბურსაჭირის ღელეში, სადაც მოხევენი უკვე მოსულიყვნენ.

ყველანი მოგროვდენ, შეიყარნენ, აკლდა მხოლოდ ჯმუხა ჯალაბაური, ყველაზედ ხნიერი მთელს სამს თემში და ყველაზედ სახელ-განთქმული მოსამართლე.

— ასე რად დაიგვიანა ჯმუხამა? იკითხა ვიღამაც.

— აბა რაი ვიცი, შენაი ჭირიმე! მიუგო მეორემ.—იქნებ უქეიფოდ არის.

— დაბერდა, ბეჩავი, თორღავ, დაბერდა და დაზარმაცდა.

— ჭკაი, ჭკაი, რო დაბერდა!.. ბატარაი ხნისა კი აღარაა.

— მოდის, მოდის! ერთბაშად მოისმა და ვაკეზედ გამოჩნდა გაბადრულის, თეთრის წვერით მოხუცი, რომელიც წყნარად მოდიოდა და ჯოხზედ ებჯინებოდა. მისი ჭკვიანი და აზროვნობით სავსე სახე, გულ-კეთილობასაც გამოსთქვამდა და ეხლა მოკუშული დიდრონი თვალები, უეჭველია, ოდესმე მოყუყუნენი, სიცოცხლის ცეცხლით აღსავსენი უნდა ყოფილიყვნენ.

ხალხი მიეგება, როგორც უფროსს, ყველასგან პატივცემულს და საყვარელს კაცს. ჯმუხამ მადლი გადუხადა და წარმოსთქვა:

«დავბერდი, დავჩაჩანაკდი,
წვერი შემექნა ჭაღარა;
შინ საქმეს ვეღარ ვაკეთებ,
გარედ ვარგივარ აღარა!»

— რაისთვი, რაისთვი, ჯმუხავ? უთხრა ერთმა მოხუცებულმა—შენი სიცოცხლე ჩვენთვის ღვთის წყალობაა... შენგნითა ვართ გარიგ-დარიგებულნი... შენ გოსწავლი ჭკუასა.

— ნუ, შენი კვნესამე, ჯმუხაისი, ნუ! გულს ნუ გაგვიტეხ! დაუმატა მეორე მოხუცმა და ლექსადვე უპასუხა:

«გაგვიმეხ, ბერო მინდიავ!
მუხლი მოიბი მგლისაო;
ჩაგვიყოლიენე უნტროსნი,
ვისაც თავი აქვს ცდისაო.»

— აბა მაშ მომყევით. უპასუხა ჯიმუხამ და დაუმატა: — დღეს ბევრი გვაქვს საცდელი, ბევრი, ღთის მადლმა! და გასწია ბინად ამორჩეულის ადგილისკენ.

ხალხი დალაგდა, დაიწყო ლაპარაკი იმ საშუალებაზედ, რომელიც უნდა მიეღოთ მკვლელის აღმოსაჩენად.

ყველა ცხარობდა, ამბობდა თავის აზრს და თავისი გამორჩეული საშუალება მოჰყავნდა, მაგრამ, როგორც ამ გვარს შემთხვევაში ყოველთვის არის ხოლმე, ერთი მეორეს არა ჰყაბულდებოდა და საქმე გრძელდებოდა.

— მოიცადედ-ღა! დაიწყო ჯიმუხამ და ხალხი გაჩუმდა. — „შინ დაბარებული გარედ არ გამოდგებისაო." ნათქომია და მართალიცაა... აქ რაიც გინდა სთქვათ, საქმის დროს ისე უნდა მოიქცეთ, როგორც თითონ საქმე მოითხოვს... ჩვენ ის დებულება უნდა დავდოთ, რომ ქალი თუ კაცი, დიდი თუ პატარაი... სულ, სულ, სულ რაცა ვართ სამ თემობაში, უნდა გამოვიდეთ და როგორც ჭკუა გაგვიჭრის, როგორც ღმერთი ჩაგვაგონებს, ისე გამოვუდგეთ მომკვლელის კვალსა... ეგრე არა, ნინიაუ, შენი კვნესამე?! გადუბრუნა თავი მეზობელს, რომელმაც თავის ქნევით უპასუხა:

— ეგრეა, ღთის მადლმა.

— ეგრე არაა, ხალხო და ჯამაათნო? მოუბრუნდა ხალხსა.

— ეგრეა, ეგრე!... აქ დარიგება არ გამოდგებას.

— მაშ რაი-ღა?... შევუდგეთ საქმესა...

— შევუდგეთ, შე, შენი კვნესამე.

— სალხინო და ჯამაათნო!... გწადისთ დამნაშავის პოვნა?

— გვწადის, ღვთის მადლმა! ეგრე გვწადის, როგორც მშიერს გამძღომა, ბერს—სულის ცხონება.

— აბა, მაშ მაგას დიდი ლაპარაკი არ უნდის. წადით, დაიშალენით და ძებნას შეუდექით... გაწყდეს ის თემი, რამაც ერთის კაცის პოვნა მოინდომოს და ვერ იპოვას... ხმა ღთისა და ხმა ერისა ერთი არისო და ძალაც ერთი უნდა იქნას... აბა, გოჟებო!... ბატარაი გაინძერით და საქმე მალე გაკეთდების... ქვეყანას ქვეყნისა შეუძლიან!

მოხუცს ჯერ ლაპარაკი არ გაეთავებინა, როდესაც მოლაპარაკეთ შუა ვიღაცა კაცი შევიდა, მოიხადა ქუდი, დააგდო დედა-მიწაზედ და ცალს მუხლზედ დაიჩოქა.

ჯმუხას სიტყვა ნახევარზედ გაუწყდა; ყველანი გაჩუმდენ და ახლად მოსულს გაოცებული შეჰყურებდენ. იმის დაგლეჯილი და ხის ქერქით მიკონწილ-მოკონწილი ტანისამოსი, ხორცს ძლივსღა ჰფარავდა. ადგილ-იდგილ, სადაც კანი გამოსჩენოდა, იმისთანა სიგამხდრე ეტყობოდა, რომ იტყოდით, ძვლები გადაეთვლებაო. გამხდარივე სახე გაჰყვითლებოდა, პირის კანი დასჩვილებოდა, დასთონთლებოდა, მოსდუნებოდა და, ძალას მოკლებული, როგორღაც უსიამოვნოდ ჩამოშვებოდა. პირისახე მკვდარსავით გაჰფითრებოდა და სევდიან-შეშინებული თვალები გაუბედავად გამოიხედებოდა. ქუდის ხმარებას, როგორც ეტყობოდა, დიდი ხანია გადასჩვეოდა და ამისთვის გრძელი თმა და წვერი გაბურძგნოდა, შესთელოდა და საზარელს, უსიამოვნო შესხედულობას აძლევდა. გულ-ხელ-დაკრეფილი, ერთ მხარ ჩამოგდებული, ისე დაჩაგრულად, უიმედოთ და ბეჩავად გამოიყურებოდა, რომ მისი ნახვით კაცი შეძრწუნდებოდა.

ვინ იყო, საიდგან მოსულიყო, ან ამ კრებაში რად შე-

მოსულიყო, არავინ იცოდა, ვერავინა სცნობდა.

მეტად დაცემული, დამცირებული, გასრესილი იყო, რომ მის მნახველს გულში სიბრალული არ გაღვიძებოდა. საცოდავი იდგა დაჩოქილი, თითქოს შენდობას ითხოვსო.

— ბიჭაუ! ვინა ხარ? გაოცებიდგან პირველი ჯმუხა გამოვიდა და კითხვა მოახერხა.

— ვინა ვარ? წყნარად, მაგრამ ასეთის ხმით წარმოსთქვა უცნობმა, რომ მსმენელთ სხეულში ჟრიამულმა გაურბინა...

ახლად მოსულს ეტყობოდა, რომ გულის ვარამს საკმაოდ დაეხაშმა, ძლივს-ღა ქშენამდა, ხმა უსწორ-მასწოროდ უკანკალებდა.

— მე ვარ ცოდვილი და ღირსი სასჯელისა... წარმოსთქვა და ხმა ჩაუწყდა, რამდენჯერმე სცადა ამოხველებით ხმა ამოეწმინდა, მაგრამ ნახველის მაგივრად ნაკუთ-ნაკუთი სისხლი ამოვარდა პირიდგან.

ავად-მყოფი მისწვდა მკერდსა, დაიკლავნა ტკივილისაგან და სახე დაეპრანჭა.

ხალხი იქამდის შეეპყრო განცვიფრებას და ავად-მყოფის მდგომარეობის თანაგრძნობას, რომ ხმის ამოღება ვერავის გაებედნა.

— ღირსი ვარ სასჯელისა მეთქი და... იმად მოვედ, რომ დამსაჯოთ... რაისთვი გინდათ ჩემი სახელი... სახელი დაკარგული მაქვს... ჩემი სახელი დიდი ხანია მოკვდა და დაიმარხა... სახელი რად გინდათ?.. ვინ ვიყავ, თქვენთვის რაი ხელსაყრია?... მე მომკალ მაყვალაი, მე დავღუპე ორიოვრე და ცხო რაიღა გინდათ?

ამ სიტყვებთან ერთად ბიჭი მთლად დაიგრიხა და ხალხში კი ძრწუნვის და გაშტერების გუგუნი გაისმა.

— რას გაჩუმდით? გაგიკვირდათ?... ჰე, ჰე, ჰე! მწარედ ჩაიცინა იმან. — მიყურეთ, მიყურეთ, ნახეთ, კაცს სადამადის შეუძლიან მივიდეს?! ღვთის მადლსა, ნუ გაჩუმებულხართ!... ერთბაშად მღელვარებამ ძალა მისცა და საჩქაროდ დაიწყო: — დამკარით, მომკალით! ღთის მადლმა, ღირსი ვარ და ეგრე ჩუმად კი ნუ ხართ!..., იქნება სიკვდილის ღირსიც აღარა ვარ?.. იარაღს წავბილწავ რო მომკართ?... ქვა მაინც აღარ გეპოებათ, ქვა, ქვა!... გაბრაზებით დაიწყო ღრიალი და თავში ცემა.

— ბიჭაუ! შესდეგ, რაი მოგსვლია?

— გამიშვით, გამიშვით! გაცოფებული იძახდა საცოდავი. — დღემდის ცხოს ველოდი და არ იქნა... არ მოვკვდი, არვინ ჩამაძაღლა... თქვენც აღარა მკლავთ... მაშ რაი ვქნა, რა?

— გვიამბე დაწვრილებით, როგორ იყო? კარგა ფიქრისა და მჭმუნვარების შემდეგ იკითხა ჟმუხამ, რომელსაც ოვლი გადმოსდიოდა შესაზარის სურათის ცქერისაგან.

— რაი-ღა გითხრა, ბეჩაო?!. ხომ გითხარით, რომ მე მოვკალ, ცხო რაიღა გინდათ; მე მოვკალ და სისხლი აიღეთ. სახელიც გინდათ?.. ონისე ვარ.

— ონოფრეს იცნობდი? ერთბაშად ჰკითხა ჟმუხამ.

— ონოფრეს... ონოფრეს როგორ-ღა არ ვიცნობდი... ღვთის ნათლული იყო... იმანაც იცოდა ჩემი ცოდო... იმას ყველაფერი ვუთხარი...

— ხალხო, სმენა იყოს და გაგონება! დაიძახა ჟმუხამ და სახე გაუბრწყინდა.

— იმან მაზიარა... აღსარება უთხარ... არა დაუმალე-რა...

— იმან იცოდა, რომ შენ მოჰკალ, არ გამოაცხადა... შენ დაგფარა და თითონ თავი მსხვერპლად მისცა?!

— ის არ იტყოდა... ღმერთიური იყო, ღმერთიური, განა კაცი

იყო! თავად მითხრა, აღსარება არ გაიცემაო... ლუკმა-ლუკმა რომ დამჭრან, ვერ მათქმევინებენო და... და არცა სთქვა.

— დიდება შენს სახელს, უფალო! გადიწერა პირჯვარი ჯმუხამ. — დიდება შენის სახელის მადიდებელს, დიდება შენის სიტყვებით გაძლიერებულს!

ხალხს უკვირდა ონოფრეს მოქმედება და ღირს-მოსაგონებელს სიმტკიცეს, სასახელოს ვაჟ-აცობას და სამაგალითო მოქმედებას გულში იბეჭდამდა ისე ძლიერად, რომ მისი აღმოფხვრა ათას შემთხვევათ ჯერ კიდევ ვერ შესძლებია.

— ბიჭაუ! განშორდი ხალხსა. ბრძანებით წარმოსთქვა ჯმუხამ კარგა ფიქრისა და დუმილის შემდეგ.

— რაისთვი? ისეთის შესაწყალის ხმით იკითხა უბედურმა, რომ ყველას შებრალება აღუძრა გულში.

იმას ესმოდა, რომ ხალხისთვის საზიზღარი შექნილიყო, მოშორებოდა მასა და მეტის-მეტად ამცირებდა კრების ცქერა, მის შორის ყოფნა.

— თემმა შენს საქმეზედ უნდა მოილაპარაკოს.

— მე რაიღა მოსარიდებელი ვარ, შენაი ჭირიმე. ვიქნა აქა, რას დაგიშლით, ვინ დამერიდების?

ხალხში გაიმართა ჩურჩული და ბეჩავს გამოუცხადეს, რომ სანამ თემის თავნი მოლაპარაკებაში იქნებიან, გარეშე პირი ვერ დაესწრობაო.

დამნაშავე განშორდა და კრებაში ლაპარაკი გაიმართა იმის შესახებ, თუ რა უნდა უყონ უბედურს მთიელს, რომელიც თავად, ძალა-დაუტანებლად მოვიდა და ისე გულ-წრფელად აღიარა ყოველისფერი.

საჯა დიდ ხანს გრძელდებოდა, რადგანაც ერთის მხრით საზარელს სურათად ეხატებოდათ დამნაშავის მოქმედება და

მეორეს მხრით მისი ბეჩაობა და დაცემა გულს ულბობდა, აზრალებდა და პატივების სურვილი სიმკაცრეს ხელს უშლიდა.

მათ წინ იდგა დავრდომილი, რომელიც ოდესმე თემის თავ-მოსაწონი, სასახელო იყო, ის ონისე, რომელიც მოძმე-თათვის თავ-გადადებული მტერს ტყვიად მოხვდებოდა და შიგ გავარდებოდა; ეხლა გალახული, მოგლილი, დაოსებული, რომელსაც მზის სხივიც კი შეზარებოდა.

მოლაპარაკება გათავდა და ჯმუხამ ისევ დაუძახა ონისეს, რომელიც გულის ცახცახით მოვიდა და შუა ადგილას დაიჩოქა. მთლად სმენად გადაქცეულს ჯმუხასთვის თვალები ვერ შა-ექცია, თუმცა წარმოუთქმელის წადილით უნდოდა იქ მყოფთა სახის-მეტყველებაზედ შაეტყო, რა გადაწყვიტეს მის შესახებ.

— ონისე... შენს მაგიერ ჩვენი მოწყალე და ჩვენი პატრონი დაიკარგა...

— დამკალით და წამლად დამადეთ, თუ ეშველებოს რამე! საჩქაროდ წამოიძახა ონისემ.

— თემმა გადასწყვიტა, რომ ნამდვილი დამნაშავე ეპოვნა...

— და აგერ... აქა ვარ, თქვენაი ჭირაიმე!... თავად უფალმა მომიყვანა, ღთის მადლმა!

— თემსა ჰსურდა ნამდვილი დამნაშავე მიეცა მთავრობისათვის და უბრალოდ დასჯილი კი გადაერჩინა.

— თემი გონიერია, ადიდას უფალმა!

— მოიცა, ბიჭავ! გააწყვეტინა ჯმუხამ... ხალხმა გადაწყვეტილება შესცვალა... შენ არ გაგცემს.,, ხალხი, თემობა ითხოვს, რომ ონოფრე დააბრუნონ, ხალხს აჩუქონ. თემის თხოვნას წინ ვერვინ გადუდგება...

— არა, თქვენაი ჭირაიმეთ!.. მე მიმეცით, მე გამგზავნეთ... თუნდა გზაჩი მოვკვდე, გამგზავნეთ.

— ეგრეც მკვდარი არა ხარ, ბეჩაო! უპასუხა ჯმუხამ და და-

უმატა: — თემს რომ გაძლიერებული ენახე, გაუტეხელი, თავმოუხრელი, ჭაი, ჭაი რო გიჩვენებდა ძალასა, მოგგრეხდა და მოგტეხამდა... მაგრამ ეხლა ხელს არ გახლებს... არ გახლებს, მაგრამ თემობაჩიც ვერ მიგიღებს... წადი, იცხოვრე, იცხოვრე სადაც გინდა, როგორც გინდა... შენ ერთხელ მოსწყდი თემობას და ვეღარ შეუდუღდები..-

— ბეჩაუ! დაიკვნესა ონისემ.—ვითომ მიბრალებთ?.. საით ვიცხოვრო, რაღამ მომასვენოს?... ონოფრე ჩემს მაგიერ იგარგებოდეს და მე კი მზეს უცქეროდე?.. მოკვდეს ონისე, მოკვდეს, რომ მაგას უზედამენ...

— იყუჩე, ბალღო!... თემი დალოცე, რომ სიცოცხლეს გარჩენს. თემმა ისურვა შენი დარჩენა და უნდა დარჩე... დარჩეს თემო?

— დარჩეს, დარჩეს. გაისმა ძლიერი ხმა მთელის ხალხისა.

ონისე გაყრუყოლდა და სიხარულის ცრემლები გადმოსცვივდა. მეტად მვირფასი გასაგონი იყო, ყველას მოსხლეტილის გულისაგან გაგონება, რომ მას კიდევ რაღმე აფასებენ, კიდევ რაოდენადმე სიყვარულს უჩენდენ. ის დაეცა მუხლის თავებზედ, მთრთოლვარეს ხელებით ჯმუხას ჩოხის კალთას დაემებდა, რათა დაელოთხა და მადლობის გრძნობით დაელოშნა.

— არა, ხალხო, არა ჯმუხავ! არა, აგრემც თქვენს ჭირს დავლევ!... არა ვარ თქვენი წყალობის ღირსი... ეგ წყალობა დიდია, მაგრამ ძნელი, მეტად ძნელი... არა ვარ ღირსი, არც იმ პურისა, რომელსაც მომაწვდენს... ვინც ლუკმას მომიშვერს, ის ლუკმა ალალი იქნების და მე კი არამი!.. ყელ ვეღარ ჩაუშვებს... ჯმუხაისი... შენაი კვნესამე... ხალხო, თემო!.. აგრემც თქვენს ჭირს დავლევ... არ მინდა... მაგად არ მოვსულვარ.

— მაშ, რისთვის მოხველ, რა გინდა?

— იმად, რო დამნაშავე ვარ... კაცი დაიკარგა ჩემის მიზეზით და მიშველეთ დავიხსნა!... მიშველეთ, თემი ხართ, დიდი შეგიძლიათ... დავიხსნათ და თუნდა ჩამქოლეთ.

ხალხი გაჩუმდა, იმან იგრძნო სრული სამართლიანობა ონისეს მოთხოვნისა; იგრძნო მისი მდგომარეობა, სინიდისის გაღვიძება და სატანჯველი; მიხვდა და სიტყვა გაუწყდა.

— მე მიყვარდა მაყვალაი, დაიწყო ისევ ონისემ სულის კვეთებით—მიყვარდა, ვფიქრობდი, იმედი მქონდა ბედნიერება მეწვევა მეთქი, მაგრამ მოვტყუვდი... გული გაგიყდა, გაბრაზდა, სისხლი ამერია... მაყვალაი ცხოსთვის ვერ დავთმე და მოვკალ!.. მეგონა მოვკლავ მეთქი და მოვისვენებ მაინც, მაგრამ უფალი დიდი ყოფილა!... დღენი მომეწამლა, სიცოცხლე გამიშავდა და გულს მეტი შხამი ჩაესხა... დავდიოდი, ვჭამდი, ვსვამდი, მეძინა, თუ მეღვიძა, ვერ გამეგო... ყველა შავად, ნაღვლიანად და მწარედ მეჩვენებოდის... წყალი, წყალ ტიალსა რაღამ შეუცვალა გემო?!.. მზისთვის ვერ შემიცქერია, მთვარესთვის ვერ მიმიხედნია, მრცხვენის!... მრცხვენოდის... ჩემი ჩრდილის დანახვაც-კი მარცხვენდის... ონოფრე შემხვდა... მაზიარა... ყველა გავაგებინე, ყველა ვუთხარ აღსარებაში... იცოდა ჩემი თავ-გადასავალი... გითხართ და ვამბობ... ვამბობ თავ-მთელი და თავ-გატეხილი, ონოფრე არაა დამნაშავე, ონოფრე ცამდის მართალია. მე ვარ, მარტო მე დამნაშავე და იმას უშველეთ!.. უშველეთ მეთქი და აჰა ჩემი გული!,.

ონისე ისევ მუხლებზედ დაეცა და ხელების მოკვრით მკერდი გადაიღეღა; ტუჩები, ჯერ კიდევ რაღაცას მოძრაობდენ, სახე შეშლილი, გამწარებული ჯერ კიდევ რაღაცას ღუღლუღებდა; ხალხსაც გაეგმინდა ხმა, გაჩუმებულიყო; ნახულის და

გაგონილის წინაშე თავი მოეხარა...

ერთბაშად კრება შეინძრა, ერთ მხარეს მდგარნი ორად გაიპო და ვიღაცა კაცი, ჩასისხლიანებულის თვალებით, ვეფხსავით გადმოხტა... მივიდა პირდაპირ ონისესთან, დასტაცა მხარი და წამოაყენა.

— ბიჭაუ! შემომხედე... დასჭყივლა იმან. — შენ წამართვი მშვიდობიანობა.., სახლი გამიწბილე, დამჭერი... მაყვალასა გიყვარდა?.. ღთის მადლმა, რომ მეც მიყორდა, შენზედ მეტად მიყორდა... შენ მოჰკალ მაყვალაი, მაყვალაი ჩემი იყო და... თემს რასა სთხოვ? შენ მოკალ ჩემი და სისხლსაც მე ავიღებ!

ონისემ შეხედა და გაიღიმა.

— მომკალ, მომკალ! დასძახა იმან გახარებულმა და მკერდი უფრო მეტად გადაიწია.

ხალხი გაშტერებული იდგა და ვერ გამოერკვია, რა ხდებოდა; ყველანი გაჩუმებულიყვნენ, გაყუჩებულიყვნენ ისე, როგორც ქარიშხალს წინედ ჭაერი, რომელიც გრგვინვად გადაჰქცევას აპირებს.

— მოგკლავ, მოგკლავ, ღთის მადლმა! ერთბაშად მოისმა და ხანჯალმა ჭაერში იელა, გათრთოლდა და გაიკრიალა.

ხალხი შეირყა, გაქანდა იმ მხრისკენ, მოეხვია მოჩხუბართ და შეჯგუფდა, ზურთდ შეიკრა. რამდენსამე წუთს ასე გაუშლელად ღელავდა და გამოურკვეველს მოძრაობაში, ტალღასავით მიქან-მოქანავდა. გაიშალა, გაიფანტა და ხმა მაღლად ყვირილი დაიწყო:

— სიკვდილი მოღალატეს, სიკვდილი!...

იმ ადგილზედ, სადაც პირველად შეჯგუფებულიყვნენ, დარჩენილიყო რამდენიმე კაცი, რომელთაც გაბრაზებული, ფერმიხდილი და სახე არეული გელა ეჭირათ; და იქავ, იმათ ფეხებთან ეგდო ონისე. გელას ხანჯალს მკერდი გაეპო მისთვის. ონისე სიკვდილს ებრძოდა და მწარეს ტკივილისგან სულთმობრძავი უწყალოდ იგრიხებოდა და აქეთ იქით აწყდებოდა. ცდილობდა წარმომდგარიყო, მაგრამ ძალა თან და თან აკლდე-

ბოდა და მისი მეცადინეობა ამაოდ რჩებოდა. ბოლოს შეკრთა, ორივე ხელები გაპობილს მკერდთან მიიტანა და ფერ-დაკარგულმა, მთრთოლვარე ტუჩებმა ჩუმად, ნიავსავით წყნარის თრთოლით, მკაფიოდ წარმოსთქვა:

— უფალმა შეგიწყალოს გელაუ!

კიდევ ერთხელ შეკრთა, გაიზმორა, გაიჭიმა, დაიკვნესა და საუკუნოდ გაუნძრეველი დარჩა...

—

მეტად მძნელი და შესაძწრუნებელი სურათი იყო, რომ მისი მნახველი ხალხი გულ-გრილად დარჩენილიყო; ძალ-ღონეს მოკლებული, უიარაღო კაცი, თემს შემოხვეწებული, თემის ერილობის დროს, თვალ-წინ მოუკლეს! გელას გაბედულობა მეტად საზიზღარი იყო, საკმაოდ დასამცირებელი კრების თავმოყვარეობისთვის, რომ უიარაღო კაცის მკვლელისთვის გულ-გრილად შაეხედათ.

— მოვკლათ, დავასრჩოთ, ჩავკუწოთ! იძახდა ხალხი და მისი ხმა ჴაერში ცის გრგვინად გაისმოდა.

ყველა მზად იყო მონაწილეობა მიეღო ამ კაცის წვალებაში და ყველა ცდილობდა, რომ უმეტესი სატანჯავი მოეგონა მისთვის.

ერთად-ერთი ჯმუხა იყო თავ-ჩაკიდებული, მწარედ ჩაფიქრებული და ხმა-ამოუღებლად მწარე ფიქრს ეძლეოდა.

ერთბაშად აიღო მან თავი და მჭმუნვარება მოცული სახე გამოუჩნდა. აშკარად ეტყობოდა, რომ მის გულს სევდა ლოდათ დასწოლოდა, ძალას ატანდა და თავის სიმძიმის ქვეშ უწყალოდ სრესავდა.

— თემო! დაიძახა ერთბაშად და მისმა ხმამ თრთოლით გაირბინა ჴაერში.

ყველა სწრაფად გაჩუმდა, გაქვავდა და სმენად გადაიქცა.

— საძირკველი შეირყა და ცა ჩამონგრევას აპირებს... ხალხი წახდა და თემის პირი ირღვევის... ნახულით თოლთ მიბნელდების, გაგონილით სმენა მეკარგების!... რაი ვთქვა?... რაი გითხრათ?... ცრემლებ ქვეშ წამოიძახა ჯმუხამ და ქუდი მო-

ისადა. ჭმუნვარებით სავსე პირისახე მოხუცისა მთლად თრთოდა, შუბლი დანაოჭებოდა და ცეცხლ-მოდებულის გულიდგან ამოხეთქილი ქშენა სულს მლივს-ღა აქცევინებდა.

— რაი ვთქვა?... რაი გითხრათ მეთქი? გაიმეორა იმან და ორი მდუღარე ცრემლი, მარგალიტსავით გადმოეკიდა ქუთუთოებზედ.—ვხედავ—ვიღუპეთ!,.. ჩვენობა აღარაა... ვიტირა, თავს ვიცა... შეუნდო შემცოდეთა, თუ შევაგვდე?!... თქვენ თავად ნახეთ, რაიც ჩაიდინა გელამ... მაგის სიკვდილი რაი გახდა?... ერთაის მოკვლა თემისთვი არც მადლია და არც სახელი... კაცის-კვლა არც უფალს იამების...

— არ იქნების, არა? ერთ ხმად, თითქოს ერთის კაცისგან გაისმა თემის მახილი.—გელა მოკვდების.

— სუთ-ღა, გაჩუმდით! მაღლა შეჰყვირა ჯიმუხამ და ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.—გული მეუბნების, ნუ მოკვლავთ, ნუ მოკვლავთ მეთქი, მაგრამ გჳნება ცხოსაც მეუბნების...

— სიკვდილი, სიკვდილი გელას!

— იქნება სჯობდეს... არ ვიცი... იქნება ცოდო-ბრალი, რაიც ჩვენში ტრიალებს, მსხვერპლს ითხოვდეს.., მე აღარ ვიცი, ხალხო, და რაი ვქნათ?..

— გელამ შეგვარცხვინა, გელამ გაგვაწბილა, გელას სიკვდილისგან ვერც ვინ ვერ იხსნის!... აყაყანდა ისევ ხალხი.

— ჩაგონდით, ხალხო!... ცოდოა ბრალს კიდევ ცოდო არ მიუმატათ... ღმერთმა ხელი აიღო ჩვენგანა და მეტად ნუღარ შევრისხავთ!

— სიკვდილი, სიკვდილი!

— კარგი... წარმოსთქვა ჯიმუხამ, მაგრად მოიწმინდა თვალები და დაუმატა:—გელა რო ჩემი ღვიძლი შვილი ყოფილიყო, ღვთის მადლმა, მე თავად, ჩემის ხელით გავუპობდი მკერდსა, ამოუღებდი გულსა და უკანასკნელს წვეთამდის გამოვწურავდი იმ სისხლს, რომელსაც ჩვენობა აღარ ეტყობა... გელა უცხოა... მარტო თავს ვერ ვენდე, გულს ვერ დაუჯერე... თქმულია: «ხმა ღმრთისა და ხმა ერისაო»!... იმად დაგეკითხეთ. გელა მოკვდეს... თქვენ გინდათ და მეც თქვენთანა

გარ.... უთქვენოდ სულსაც ცხონება არ უნდის... გელამ გვიღალატა, გელამ თემის პირი გატეხა, გელამ ხალხი შეარცხვინა. მაშ მოკვდეს გელა!

— მოკვდეს, მოკვდეს! აჩქარდა ხალხი.

— და მოკვდეს ისე, რომ მაგის სიკვდილი დამრჩოთ სახსოვრად დარჩეს.

— ჩავქოლათ, ჩავქოლათ! იგრიალა ხალხმა და ხელში ქვაალებული მიეხვია გელას. ავარდა მტვერი ხალხის მოძრაობისაგან და ყოვლისფერი დაფარა. მოისმოდა რაღაცა დაყრუებული გრგვინვა, გრიალი, ქვების ჩახა-ჩუხი. ბოლოს ყოვლისფერი შესწყდა, გაყუჩდა და გაჩქურდა. ხალხი გამოვიდა ავარდნილის კორიანტელიდგან, რომელიც ჯერ ჰაერში ტრიალებდა და იმ ცოდვის ადგილისკენ აღარ მიუხედნია, ისე გასწია შინისკენ, დარწმუნებული რომ თავისი ვალი აღასრულა.

დაცარიელდა კრების ადგილი. ყველა დაწყნარდა და დამშვიდდა. მხოლოდ ავარდნილი მტვერი ჯერ კიდევ ირეოდა. ერთბაშად დაჰბერა ქარმა და ისიც გაანქრია... მის მაგიერ იქ გამოჩნდა ერთს ადგილს მიგროებული ღორღი, რომელშიაც ხალხისგან ჩაქოლვილი გელა იყო ჩამარხული. ეს გახლდათ საქოლავი თემის მოღალატისა და ხალხისთვის მოსაგონებელი თავიანთ წარსულისა.

განვლო რამდენმამე წელიწადმა და აღწერილის თემობის მოძღვარის ონოფრეს განთავისუფლების შესახებ შემდეგი ცნობა მოუვიდათ:

«ონოფრეს ეპატია დანაშაული, მაგრამ ამ გადაწყვეტილებამ მოხუცს ველარ მიუსწრო. ქაღალდის მიღებამდის იგი შემე გარდაცვალებულიყო.»

ა. მოჩხუბარიძე.

შესაყრელობა, ალერსი, თვითოს ზნეს ყველას უდარსა,
მხიარულ და ჯავრიანსა, მის მისსა დანაყუდარსა,
სიტკბოებაცა იურავს, ვისა გინდ მის მემუდარსა
თავს შეაყვარებს ყოველსა კაცს, მოწყენილს ნისლსა უდარსა.
დია კარგია სხვებიცა, ზნეობა, საქციელები,
მშვილდ-ისარ და ბურთაობა, ორივე ცხენ ფიცხელები.
რად აბრაგანს და გადრზედან მარჯვედ იხმაროს ხელები:
წავლა-წამოვლა, ცხენს ჯდომა, მწვედ კარგა ნასახელები,
სიმღერა და დასდებელი, ესეც ასე დავითვალოთ,
მასპინძლობა და ჩუქება, ერთმანერთსა დავავალოთ.
კარგი ხმა და თან უსული, შევიყვაროთ, დავითვალოთ,
ვინც მემთვრალობს მარტო სადგომს, ავად უგდებ დავავალოთ
გარიგება მარაქისა, მის მის ალაგს კაცის დასმა,
სუფრის ბარაქიანობა, საამოვნო ჭამა და სმა;
ბევრ გვარ უნდა ხილის დაჭრა, ბეჭის გათლა, დანის მოსმა,
უფრო არის ვერ მოსთვალოს, სამოც ხუთმან, ვერც სამასმა.
ზმა და ხუმრობა, სიცილი, სხვის ზმისა მალ გაცინება,
კარგის აზნაურ-შვილისა, სიტყვისა არ გამგუნება,
დროიან გაჯავრებულმან, კაია მოიგუნება:
მუნასიბისა ლექსისა, უკეთ რა გაიგონება.
რაც საკვირვია ყველა რამ, თითო ზნეობათ ჩავაგდოთ,
ზაპი, ცეკო და სამაი, ჯუბანაც რასთვის დავაგდოთ,
წმიდად ჭამა და დიდი სმა, ვინ პირით აღარ წავაგდოთ.
კარგია ვინც კი შეირგებს, ვინც არწყევს, კარში გავაგდოთ,
ტანსა და ფერხსა გაწყობა, კარგი რამ საცოდნი არის.
ქარქაშის კარგად მობორბლა, ჩექმა დეზითურთ კმა არის;
უჩირქოთ წმიდათ ხმარება, კვლავ მისცის და მოიხმარის,
სანდომ მიხედვა მოხედვა, თვალი მახვილად მოარის.

მეჯინიბობა, მხედრობა, ცხენოსნობა სხვა და სხვაობს,
მომტყვლობაც მფრინველებისა, ცალ-ცალკეა სულ ნუ მწყერობს.
მან კი იცის ეს ასეა, ვინ ოსტატათ ბაზიერობს.
ძაღლიც კარგად მოუტიოს, ვინ კურდღლობს და მალე მწევრობს
ცხენისა და მფრინველის ცნობა, ძაღლისა ზნე არიაო,
ამადა ვჰსთქვი ესეები, არც ერთზედან არიაო,
ვისაც გინდა, ეს არ გინდა, ასე რამ გარდაგრიაო.
თუ არ გიყვარს, მხედარს კაცსა, მაშ აღარ შეგადრიაო.
აშვაშაგი და და ყაბახი, ბურთის სროლა, მესეფქობა,
კარზე ცხენის გაჭენება, ხელ-ძალიან ჯირითობა.
ახლა ესეც ზედ დაიდვა, მოუცდენი მეთოფობა,
ის უწინაც კარგ ყოფილა, ხელ-ფეხი და ქვეითობა.
მცურაობაც კარგი არის, მაგრამ ჰსჯობს ნავთ-ხმარება,
ვინც არ იცის, დიდროანს წყლებს ვერ ვინა მიეკარება.
გაღმა კაცს თუ საქმე რამ აქვს, მას სხვა ზნე არ ედარება,
მაშინ დია კარგ ისია, წყალ-წაღებულს ვინც ესწრება.
მოტირლობა, გლოვის წესი, ზარი ახლა ზედ დაიდო.
უსარგებლო მკვდრის და ცოცხლის, ვინ ძმა იძმო ან და იდო,
ერთმანერთის წაბაძვითა დაწესდა და ხიდად იდო,
წლამდი ხორცი ვინ არ ჭამოს. ჰბრძანე ვიდგა წინა იდო.
ჭადრაკის მღერა ნარდისა, და სხვა რაც რამე ყუმარი,
ხარდიორდა და ჩალიჩი, სევდისა დასადუმარი,
ხტომა, ქვის გდება, რკინობა, მოგვერდი ფანდიც რამ არი.
ის კაცსა ბევრჯელ უგუჭურის, ვინც კარგი ხუმარა არი.
ვერ ჰსჯდავთ ფრიდონისასა, მოშაითობას ჩემულობს,
საბელზედ გალა ხლტომასა, თამამად, არ თუ მოზარობს.
ტარიელსა და ავთანდილს, ქაჯეთს მისვლაზედ უამბობს,
ვინ იცის მის დროს იქმოდეს, ცოდნასა ნუ ვინ მცონარობს.

ჟინდიც არ ვნახეთ ჩვენს წინა, ოთხს აქლემს გარდახტებოდა,
ხელ-დაუკრავად ჴაერში, მაზე ზე გარდბრუნდებოდა.
იქით ფერხს დადგის მის, მჭვრეტელს თვალი არ მოუსხლტებოდა
ცხრას იქით აქ ხელს ჭერილს კაცს, შიშვლის ხრმლით შიგ
გასხლტებოდა.
წმიდას მალზედ გაირბენდა, კაცს ჴაერში დანაჭირსა,
მახვილებით ბორბალშიგან, შიგ გახლტის და არა ჴსჭრისა.
ფერხებს ქედზედ დაიწყობდა, ხელით ვჴსჭვრეტდით ნაროჩინსა.
თამაშობდა უცხოებსა, ამათ უფრო გასაჭირსა,
თავთან დაისვის ხანჯალი, გულ-აღმა წამოწვებოდა,
ანაზდად ახლტის პირ-აღმავ, იქით თავს გარდევლებოდა,
მუნით გულ-დაღმივ დაეცის, იმის წვრივ თვის წვერს მუოფლობდა
მნახავთ და გამგონეთაგან, მუნ მაშინ საკვირველობდა.
ხეს დაიჭერდა კბილითა, თუ ექვსმა კაცმა აიღის;
ძელს დაიდებდა გულზედა, ძლივ ოთხმა კაცმა წაიღის;
ქვეშ დაისვემდა მახვილსა, ქვე ტანი აღარ დაიღის,
ზმალზედ თევზურად ურევდა, კვლავ უფრორამ შემოიღის.
ინატრეს ბევრმან ყმა-კაცმან, ნეტავი ეს მასწავლაო:
მისი სიფიცხე, სიმალე, ისე თამამად წავლაო,
მაგრამ ის შავი არ დადგა, არავის არ ასწავლაო,
მიზეზი ეს სთქვა: მწადიან სულ ხელმწიფების დავლაო.
წულის-წურვა და ბადის სროლა, ესეც კარგად ჩაგდებულა,
წეროს გეზით დამჭერლობა ზნეობადვე დადებულა,
მემებრისა ხალისიან ჴსწავლებაცა დადებულა,
ვინ ჴსჯერდება მარტო ამას, ბერჯელ კიდეც აგდებულა.
კვლევა და ნახვა კურდღლისა, მესოხბეობა, მწყერობა,
ჴსტვენა, წრუწუნი, მახილი, გავაზის ისვის მზევრობა,
ბატონს ვაამო ჩავაგდო, ახლა უკელი და წერობა.

მალე მიშველა მფრინველისა, მუნ ადრე წამომწევრობა.
ისრის თლა, სწორად გამართვა, გაქლიბვა სუფქის გაწყობა,
მშვილდის ჩაგდება, ყულაჯი, ქარქაშის კარგი გაწყობა:
არც შორი შორ და არც სულა, ახლო ერთმანერთის მიწყობა,
რა ზნეა, თორემ ქვეყანა არის, კარგისობს ბრიყობა.
ნიგნის მოსვრეტა, მობანდვა, სწორის ბურთისა გამოკრა.
ბურთობის დროსა ასპარეზს, პირ-მხიარულად გამოკრა,
ცხენის მოხლტომა უხლოდ, იმის დროს ფიცხად გადმოკრა,
მოპაექრობა, სახმობის ამორთმა, სურდის ამოკრა.
ხრმლის-ცემა, ლახტის თამაში, ბერ-გვარ ბრუნება შუბისა,
საცერის წყობა,. მათრახის ბილდიგრა რა შუბისა,
ისარი მსხვილი და გრძელი, ხელთა არ დება უბისა.
ვისცა არა აქვს, უჩრახვენ, სხვამან სხვა მოიუბნისა.
ჯაჭვის-ცნობა, სხვათ საჭურვლის, კარგის და ძნელიათ,
გაწყობა და მორთულობა, ვერ ვინ ჰსთქვას ზენკალიათ,
მასცა კარგად მოუხდების, ომამდის ვინც ხმლალიათ,
მაშინ შექმნას ცურცვლა რამე, თითოლა და განკალიათ.
თხუთმეტის დღისა მთვარესა, შეჭურვა ვინ სულ დაასწროს,
ვირემ სულ ამოვიდოდეს, ცხენზედაც შეჯდეს, მოასწროს,
ხელ-ფიცხმან კაცმან ხელ-მუხსა ასადებელი აასწროს,
ფერხით მსუბუქმან ფერხთ-მძიმეს დგენაზედ ადვილ წაასწროს.
ენა და წიგნი რამდენი, ვინც იცის ესეც იმდენად,
ჩავაგდოთ თვითო ზნეობად, სხვის ქვეყნის ამბის მოსმენად.
მაშ ერთად როგორ ვიტყოდეთ, ივითხოს სხვა და სხვა ენად.
ვინ სხვას ვერ ასმენს, ის ისმენს, იქ დაიწყებენ მოდენად.
მწიგნობრობა ჭრელსადაგი, ჭრელ ძიდის-პირთა გარდაიქმა,
მსმენელობა, მთარგმნელობა, ღრმის სიტყვის ადვილ გამოთქმა,
ხუცურის და მხედრულისა, სხვა და სხვაობს თითოსა თქმა,
განანახი ხმა-მაღალი, ჰსჯობს ყვინჩილად ნუ იქათმა.

მწერლობა ხუცურს და მხედრულს, იცით რომ უნდა სხვა სხვადა
მგრგლოვანსა, ყვავის ფრჩხილოვანს, ასო-მთავრულს ჰსმენ
თავადა.
მხატვრობის მონახაზობას, არ̃ ვინ ჩააგდებს ავადა,
გარეშე წიგნის კითხვაზედ, ხმა ავად ნუ იხავადა.
ლექსთ-მთარგმნელობა გარდმოვლით, ხუმრობის ადვილ შეტყობა,
კარგა ჩამორთმა სიტყვისა, წყენისა არად დატყობა.
ის ვერ მოგყვება, შენ მიჰყვე, მობრიყობს რევს, ამაყობა,
მოჩივრობა და სამართლის, მართლის ქნა, კვლავ დიდი ბჭობა,
ანგარიში და რიცხვთ ცოდნა, ჩაგდება მეკენჭობა.
რამლის ყრა, მესტროლაბობა, ზნეება მეკოჭობა,
ისიც კი არის მაგრამე, ცუდ თქმულა მებეჭობა,
მრჩეველობა სიტყვის გაგებთა, თავს ჰჩენობს ამისი ჰსწავლა.
ელჩობა, მოციქულობა, სიტყვისა სწორად დასწავლა,
სხვა და სხვა არის ესენი, მე ისრე ვინმე მასწავლა,
მელექსობა, შაირის თქმა, უდარესი ამიცანა.
კარგის მთქმელმან გამაგონა სიტყვა მჭევრი, არ მაგინა,
საალერსოდ ვისდა მიველ, არ მიმიღო თქვა მაცინა,
გამოვბრუნდი, კვლავ ვიახელ, უხუმრე-არ გამიცინა.
კარგ-კაცობაა შენახვა ყოველისა ხვაშიადისა,
ცრუს სიტყვას ყურსა ნუ უსმენ, ნურცა ენასა გასდისა.
ჩხუბი და მეენეობა, ვინ კაცმან დაიქადისა.
სასაცილოდ და საძრახად, მან თავი გაიხადისა,
ვინ ბატონის საიდუმლო, სიტყვა გარეთ გაიტანოს.
მუსაიფს თუ სხვას ვის ვინდას, მისი ჰრჩევა მიუტანოს,
მის პირს უნდა შეადუყონ, ზედ თავსლაფი დაატანოს,
პირში ენა ამოართოს, კლიტე თან ამოატანოს.
მუშაობაც კარგი ზნეა, ზედ-მდგომობა და სარქრობა,

ბარვა, წიდვნა, ხვნა და თესვა, მკის და სთვლისა მის მის დრობა,
კაცს შემატს და გაახარებს მოსავლის ბევრის მოსწრობა;
ვის მუშა ჰყავს, თვითონ შვრება, ურევია არ ზაჭრობა.
კაცის სახელის დასწავლა და ცნობაც უნდა კარგათ,
მგზავრობის წესი და ნისლში ვინცა გზა არ დაკარგათ.
რა გინდა რამე წამხდარი, კიდევ მალ მოივარგათ,
მზარეულობა ჭაშნიგიც, ცნობას ამბობენ კარგათ.
ბატონის დარბაზის კარი, რაგინდ რომ მაღალი იყოს,
თავ-მოხრით უნდა შევიდეს, არც ლაჯში თავი გაიყოს.
უმცროსის კაცის უფროსმან, ხელი საჭმელზედ წაიღოს,
მეფისგან მონაკითხავი ამხანაგებსა გაუყოს.
ნუ მომიწყენებთ, მსმენელნო, მოჴსენებათა ამდენით,
არ მინდა იყვნეთ ზნეობის, ავ-საქციელად წახდენით,
წავლა-წამოვლა, ზე დგომა, ჯდომა ადგომა მოხდენით.
მენუზლეობაც კარგისობს, თან უკლებ სხვისაც მოდენით.
უმცროსმა კაცმა უფროსსა არ უნდა დაივიწყოსა.
ადგეს—ჰსჯობს, ისე მჯდომელმან ქვემორე დაიწიოსა,
სანოქქეთ რა შეიყარნენ, უწინ მან წაიწიოსა.
არცა უხამსად დამდაბლდეს, არც ბეწვად გაიწიოსა.
ორმან ტოლმან ამხანაგმან, დაიწვიოს რა მესამე,
ორთავე თავს არ გარდუარო, და ჩაუჯდე შუა სამე,
ეს შენ კარგად ჩამოგართონ, და იმათაც ორთავ ამე.
უდროოდ და უადაგო, ნუ იმღერი ნუ ისამე.
ჯდომაში ფეხი გარეთი, ზეით არ უნდა დაიდო.
პირში რამ გედვას, ნუ უბნობ, სიტყვას ადგილი აიდო.
მეორემ სიტყვა აცალე, თუ არ გინდეს ლუკმა წაიგდო,
ხელს ნუ დაიბრჯენ ადგე-რა, იქ ჯოხი მხარს არ გაიდო.
წინ ჯდომით უკან უკუხრით, ზურგს ნუ მიჰყუდებ კედელსა,

ნურც თავს დაჰკიდებ, არ გვანდე თვალ ნაკლებ ოქრო-მჭედელსა.
ცალ თემოზედან არ დაჰსჯდე, რად ეჭვ მნულს მისადებელსა.
ცხვირის გამოკრკნა არ წაგცდეს, ნუ ეძებ კბილის საჩიჩნელსა.
თუ რამ ბატონმან გიბოძოს, ორის ხელით ჩამოართვი,
აგრეთვე შენგან მინართმევი, ორისათვე მიართვი,
ამხანაგსა, მარჯვნით მჯდომსა, მარცხენითა გამოართვი.
მარცხენასა მონაცემი, გეღაგ აქეთით წამოართვი.
ბატონს ზურგი ანუ გვერდი, ვინ გინდა ვინ შექცია,
შინა ყმას თუ რამ მოჰქონდეს, საქცევი ნუ დააქცია.
ბატონისა ბრძანებაზედ, მონანი მალ გაიქცია,
ყველა რამ უნდა იცოდეს, ვინ არის კარგი კაცია,
გულით და ყანწით სხვებითაც, სასმელს ვინ აწრუწუნებსა,
ვინ კბილებითა ბატონთან თხილს ამტვრევს, ალაწუნებსა,
მცოდნარესა მეფესა უთუოდ გაამგუნებსა,
აგ-საქციელი მარტვილი, მამას მწვე დააჭმუნებსა.
ბატონთან და უფროს კაცთან მჯდომი არას გარდეყუდო.
ზეზე მდგომი ფერხს ნუ იკავ, ნურც ბოძ ხელს ჰხვევ, თუ არ ცუდო,
ნუ, იცინი ნურას უბნობ, არც-ვინ ჯოხს ჩამოეყუდო
თუ ვინ ესრე არა ზრდილობ, მაშ იქნები სვანი ყუდო,
მეფეს თუ რასმე ზრახვიდე, ნუ ათამაშებ ხელ-ფეხსა,
ესეც ავია, ვინც მუდამ ულვაშს იგეთებს, იგრეხსა.
ხელ-ქვე მოჭდობით ეუბნე, თაყვანს ეც მერმე ნაფერხთა,
შენ არ მიწვრთიხარ ამაყო, ვერ გავხარ ჩაუქსა ვეფხვსა.
ვინ ხელით აზნაურ-შვილობ, გამეცალე, წადი იქით,
რად გგონია, უგუნურო, ბრძნის ვისგანმე მაგით იქით.
თუ არ დაშლით, მოწვრთნა გიჯობს: ჯოხითა და გინდა ბაქით,
მაამებლად ვინცა ხუმრობ, მოდაბძანდი ზეით იქით

ბატონი თუ ჯდეს მოწყენით, უთქმელად დასულებული,
ნურც შენ იცინი მასთანა, დუმენინ სულ-დალებული.
გადნიერებ თუ გქონდეს, რა ნახო სუფრა დებული,
შეცადე ტკბილის სიტყვითა, იხილო გაღიმებული.
თუ ვინმე ცხენით ან ქვეით, თავისთვის ლაპარაკობდენ,
გნახონ და შენკენ წამოდგნენ, შენც მიდი, თუ გამათობდენ,
რა გაგიდრიკონ, დაეხსენ, სძრახვდენ, თუ ვის ამკობდენ.
მათ მართებს გაგირიონ-ცა, თუ გულით არ ამაყობდენ.
უმისაგან ბატონის სიტყვის, გაგონა მოხსენებაცა,
ძნელია ცოდნა ამისა, ანაზდად მოგონებაცა,
დია ჰსჯობს, უპრეანეა ურჩების გაგონებაცა.
საშლელსა ცალკე უშლიდეს, ათაოს მისი ნებაცა,
ბატონ-ყმური ლაპარაკი სხვა არის და სხვისა სხვაა.
ჩამორთმა და მოხსენება, ზოგჯერ სიტყვის შენახვაა,
ჰსწორ უფროსულ უმცროსულსა, ქართულსაც აქვ დანახვაა,
ვინცა იცის ყველაკაი, ბევრის საქმის მონახვაა.
ოდეს ბატონი ჰბრძანებდეს, სიტყვასა რასმე ქართულსა,
მოკლეს თუ გრძელსა ჰამბავსა, ერთმანერთზედან წართულსა,
ნუ ლაპარაკობ, დაჩუმდი, ნუ გევხარ კაცსა ქურთულსა.
მწვე გაეწყობის მეფენი, ზნე კეთილს ასრე მორთულსა,
სიწყნარეს და სიჩქარესა, ორსავე აქვს მის მისი დრო.
სიმშვიდეს და სიანჩხლესა, მდივანბეგო განასადრო,
ორზედ უნდა მუდამ იყო და ამ ორს კი უფრო ადრო.
სიჩქარე ჰსჯობდეს სიწყნარეს, რუსთველსა ეგ ვინ შეჰკადრო.
საქციელი და რიდილობა, იცი სხვაც ბევრი სხვაცაა.
ნურავის გინდა ავადა გადუქვა, ცხვირის მოხოცაა,
წინ მავალს უკან რა მოჰყვე, ტალახი არ ხოცაა.
უცხო მდიდარი მისს სადგომს, მალ-მალე არ ნახოცაა.

მეფეს ცხენით სერნობაზედ, მარტო იქით ნუ მოუვლი,
სითაც რომ კარგი რამე ჰსჩნდეს, და ნურცა წინ გარდაუვლი,
ნურც ცხენის თავს დაუსწორებ, ნურც სულ ჰსწრაფად წინათ შვლი.
ჯარისაკენც ნუ მოჰყვები, რასა ჰქვიან მასთან შუღლი.
სამსახურიც ბევრგვარია, საცოდნელადაც ძნელია.
პატრონს თავს მწვე შეაყვარებს, ვინცა მისი მართ მქნელია,
დაუზარლად და თამამად, ფიცხი უნდა არ ნელია.
მალე ისმენდეს ბრძანებასა, დღე იყოს თუ სიბნელია.
მღვიძარება და სიფრთხილე, სწრაფად ადგომა ძილითა,
მალე ტანთ ჩაცმა დილაზედ, ზორტით ჰქონდეს თუ ღილითა,
ადგილზედ მოდარბაზობა, აამდეს მისის მისვლითა,
წყნარი, მდაბალი, თამამი ჰშვენოდეს გაღიმილითა.
ზნეობა, საქციელები არ ზნელობს: არის ნათელი,
გამკამებს დაუფარავად, ვითა წყვდიადში სანთელი,
ეს უნდა კაცმან იცოდეს, მის მის დროს რაა საქნელი,
ნურას მიზეზობთ, ისწავლეთ, ეს არის თქვენი მსწავლელი,
ვინ ამასა იქმ, მასცა იქმ, რაც რომ არ დამიწერია.
ბევრი რამ ზნეობებისა, კარგი რამ ანაწერია.
ზოგი რამ იცის წუმამა, მთავრობდა დააწერია.
მაშინ ეშმაკი ებრძოდა, მორია და აწერია.
ამად ვჰსთქვი ასე ვგიანად, კარგები, ძნელად საცოდნი,
ძვირად მინახავს ამათი, სრულად და კარგად ნაცოდნი.
ამათ მოქმედსა მოუმესა, სიავის არას აცოდნი.
სხვა რომ ერთ-პირად შეჰყარო, იქნება ყველას საცოდნი.
მჰსწავლელი მასწავლებელსა სასწავლოს არ გაუძნელებს,
მცირედ მცირედის სწავლებით, ძნელს საცოდნს გაუადვილებს.
ცოტა რომ კარგად ისწავლოს, გაუშვებს მალე ასადილებს.

უწინ პატ პატას სწავლებით, ამ დიდრონს დააქადილებს,
რა ჰსჯობს დაუღლისს ლოცვასა, ჟამთა ზეპირათ ცოდნასა,
საეროს გარდა დათვარვით, არ აღვიძებდეს მონასა,
ჩურჩნით ბაგეს ქვეშ იდუმალ, არ ვისა გასაგონსა,
ამის უკეთესს ვინ რას იქს ვისგინდა მოსაწონსა.
პურადობა და გაცემა, მამაცობა სხვას ყველას ჰსჯობს,
შეხვეწნილზედან ნამუსი, ვინ თავმდაბლა მოაჯეობს,
სახელს ემებს უზაკველად, ფიცს არა ჰსტეხს, გამმარჯვეობს.
ამის მცოდნეს ქსეცა ჰსჭირს, საღმრთოზედანც განმარჯვეობს.
სარდლობა ზავთი სარჯულისა, დღედა ღამ დაუზარობა,
უწინ სიფრთხილე გასინჯვა, სიტყვისა მწვე მიმხდარობა,
საქმე საქმეზედ რა მიდგეს, კატად ჩნდეს უზამბარობა,
შემართვა მებრძოლს თამამად, წინ წადგომისა დასწრობა.
რაზმის გაწყობა კარგ გვარად, აგრევე ნადირობისა,
სადავე პირ-ჩვილს სხვა უნდა, და სხვაა გამზიდრობისა,
მოხძირობს ტყისა ეწრისა და ველვე მინდორობისა,
ყოველთა უკეთესია, ვახ ცოდნა ერთ პირობისა.
ყოველი ცოდნა ზნეობაა, საბაითი რადგან ზნეობს,
ისრალბეჩ მთვარეს კოჩები, ვინცა რომე ოხიჭურობს,
ხელფურჩობა და გულის თლა, ვინ შალაფეს ჰხმარობს, ხარატობს,
ისია კარგი ზნეობა, ვინ გულით არ ვის ბოროტობს.
სიბრძნეს ვერ ჰსწორავს ვერარა, არც ისე მოსახმარია,
მისი ნაყოფი ბევრია, ძირი აქვს არ გამხმარია;
სად წასვალთ, თან წამოგყვებათ, საგძლადაც მგონ სახმარია,
სხვა დარჩება და ის არა, გვერთს გახლავს ცათ კამარია.
უცოდნი კაცნი სად გინდა, უხამსზედ გამამაცდება,
რომ მართებს, ველარ ივარგებს, საქმესაც ბევრსა დასცდება,
მუდამ ღინცილობს მრავალჯერ, ცუდ მუდი სიტყვა წასცდება,

ცოტა ხანს თუმცა რამ იყოს, სიბრიყვით მალე წახდება,
სიბრძნე ჰჯობს თორემ უთუოდ, ზნეობა ყველა კაია,
მოზღაპრეობაც ივარგებს, სამილოდ არაკაია.
მინდოდა სხვებიც რამ მეთქვა, მითხრეს ეგ კმარა კაია.
თუ უნდა ცოდნა, ვინა ჰსთქვა, დამშლელი მამუკაა.
სხვა ზნე ყველა მობრყუვილდება, სენითა თუ დაშავებით.
მართლა დავრჩით უსაჭურჭლოდ, სულ შიშველი ვის შევებით,
ეს დარჩება სიკვდილამდი, არც სულ დაუნაშავებით;
ვინც იცით და ვინც არ იცით, ცოდნას მაშინც არ ჰხსნებით.
პურადი ხარ შენ სხვასა ჰსთხოვ, აბა რაღას იუარებ,
ქვეითი ხარ ცხენი არ გყავს, რით იკადრებ ან ირადებ.
დაბერდი და თვალს დაგაკლდა, მშვილდისარს, რად არ დაჰხსნებ.
სიბრძნე არის სამუდამო, სიკვდილამდი ვერ გააგდებ,
ცხენი არა გყავს, ვერა იქ, რაც სხვაა ცხენით ზნეობა.
ძალი გაქვს მრავენალს ვერ შოებ, თუმცა კარგია მხნეობა.
ეს უმჯობეა ვინც იცის, ღვთის სცეწნა მოქენეობა.
სიბრძნით მის ალაგს, რაც ჰსამდეს, იმ საქმის მომგონეობა,
ქვეყნისაც ეგებ ვინმე ჰსთქვას, მსმენი არა მყავს, რა ჰქმნაო,
მაშინ ჰსჯობს, თუ სულ მართლა ხარ, დაამოს შენი სულ-
თქმნაო,
მას შეგავედროს შესაწყლოდ, ვინ ზღვა და ხმელი შექმნაო,
ამპარტავნისა გაყისა, ისიც რომ კარგა მოქმნაო.
საღმრთოს საქმის უმეცარი, ბევრს ავს საქმეს წაადგება.
ეშმაკს ვერას ვერ შეუტყობს, რა საცთომლად შეადგება,
მერმე მისდა საპასუხოდ, კარს ღვთის რისხვა მიადგება,
შერცხვება და წაცაწყდება, ველარა დროს აუდგება.
იმას მართლა წასაწუმლდად არ უნდოვართ, რად არ იცით,
აქაც უნდა შეგვარცხვინოს, ავის ქმნით და ცრუის ფიცით,

მისის რჩევის ამყოლელმან, კარგი ვერა ვერ მოგიცით,
თუ ვჰსტყუოდე, გამამტყუვნეთ, ჩემს წინ თავი გარდაიცით.
ვერ ჰხედავთ მარტო ჩვენს ყამში, რავდენი ავი რამ იქნა,
რა ცრუ ფიცობა, რა ზაკვა, უნამუსობა, რა ლიქნა,
ღვთის შიშის გულით განვარდნა, ვისგან სრულ არსი შეიქნა,
ვეჭ აღსასრული მოვიდა, ავისაც ბოლო დაიქნა.
სიბრძნე ის უფრო მტკიცეა, ვის ოსტატი ჰყავს ასწავლის
სამების მცოდინარისა, არ ახუნების არ დავლის,
გულს დაუდებს, დაისწავლის, ბიჭურად კარზედ არ დავლის.
ვინ ოსტატი ვერ იშოვოს, ჴელთა იგდოს საღმრთო წიგნი,
უნდა ბევრჯელ წაიკითხოს, შეუვიდეს შიგან შიგნი.
ღირღოვანი? ღრმად მეტყველი, ეცადო რომ სულ შეიგნი,
მაშინ სიბრძნის გზა და კვალი, უსათუოდ, მალ გაიგნი.
მე ნუ გგონიათ სულ ბრძენთან, თავს-ვჰსდებდე ანუ თუ ვიყო,
არ ვინ მყოლია მსწავლელი, მეთქვა სხვაც ვიწვრთნა თუ ვიყო.
რაც ვიცი საღმრთოს წიგნთაგან მაქვს, სხვათ არ ვისგან გავიყო.
წმინდათა ბრძენთა წერილი არის ნათლისა ებგური,
სრულ ნათალ თვალთა ნაგები, არ ურყევია აგური,
იქით გიზახის, მაგიწოდს, ჰე ძმანო თქვენი სადგური,
სასუფეველი ზეცათა, ნუ გსურსთ სულ სტვირი, ჩოგური.
ეს ზნე ჰსჭირს მათსა წერილსა, ვინ ეცდება, დაისწავლის,
მათი ნათქვამი დარჩება, და სხვათა ცუდი ისწავლის,
მას ყურს ნუ უგდებთ ლიქნასა, ვინც სხვაცა ზაკვა წაავლის,
სხვის ამ სოფლისა რიტორთა, მჰსგავსია მტერთა ის ავის.
ყველას რამ ზოგი სრულად იქს, და სიბრძნეს ვერავინაო.
ყველაი რითმ კაცი დაშვრება, იმით კი არა ვინაო,
ვის აქვს სადგურად მთა-წმინდა, ეგრეთცა მთავე სინაო,
ვერცა იქ მყოფნი სრულ მისწვდენ, ვერ ბრძენი დელოჯინაო.

სხვას გარდა ეს ვჰსთქვა რაზედაც, კაცსა გულს განუხურებსა,
ღმერთს დაამონებს პატრონსა, ერთ-გულად ამსახურებსა,
სიმართლესა ჰსწვრთნის ყოველთა, სიცრუვეს ვინ უყურებსა,
შფოთსა დაუშლის, დაათმობს, ავ-ზირად ვინ უხუმრებსა.
საფუძვლად ღვთის-შიშ დაუდებს, ზედ სიყვარულსა აუგებს,
ღმერთსა ცხოველსა დაამონს, სხვას კერპსა არვის არ უგებს,
გზას აპოვნინებს შეცდომილს, სიბნელეს ნათლად გაუგებს,
კარგ საქციელად ამყოფებს, დააშლევინებს, აუგებს.
უდებსა ლოცვად აღადგენს, ცონარსა გაამოღვაწებს
ღვთის-სათნოების ისარზე, ფრთედ მაგრა სწორად დააწებს,
ვის ჭირი იპყრობს ტკბილ-ადრე, მოსასვენებლად დაარწებს,
ვინ დაუჯერებს, ამას ჰყოფს, თუ არ დააყრის მას ბრაწებს,
ცოდვილს მოაქცევს მართალს გზას, ცდომისა მის განთგომი-
ლით,
კაცს განსაცდელსა მადლობით, მიათვალევინებს დუმილით,
მას დაანახვებს ვინ არის, ვერ ვისგან ვერ მიწთომილით,
პეშვით არ კმარა სასმენლად, ვის გწყურის მოდით სუმილით.
ჯაბანს გაამხნობს სხდალს კაცსა, მგონია, გაამამაცებს,
ანჩხლს დაატკბობს და განჰსწავლის, სულელსა კაცსა დაუცებს,
მოწყენილს დიაღ უკუჰყრის, სამუდმოდ არ გააბუცებს,
ამხანაგის სიყვარული, კარგია და მოუმატებს.
დაამშვიდებს, დაამდაბლებს, აღარავის აამაყებს,
სიტყვა მცდარსა დაადუმებს, ვინ ეწყობა სიტყვა როყებს,
ამას დია მოუხდება, ყმაწვილობით ვინ იბრიყვებს,
ვინც მნელ საქმესა დაებმის, გაუადვილებს გასაჭირს.
ცოდვით საკრველით დაბმულსა, მოუშვებს მაგარს გასაჭირს,
სევდას და ნაღველს უკუჰყრის, გაუმსუბუქებს სენს დაჭრილს.
ამას გარდაის მრავალი, სხვაც კიდევ ბევრი კარგი ჰსჭირს,

აწ სიბრძნეს უნდა ღვთის შიში, შემჰსჭვალვა მაგარ-ქონება
ვის უამისოდ აჰყვება, ეშმაკისა მონება,
ქრისტე მოირთე მის მცველად, მას დაამონე გონება,
თორ უამისოდ ცუდია, იქნება მართ მამონება.

სახალხო ლექსები

(ხევში შეკრებილი ა. მ—საგან.)

ქალო, მაგ შენმა თოლებმა
გულს მზისა შუქი ახარა;
გამსხლტი და ცხოზედ გასთხოვდი,
ჯავრმა შვილდსავით მომხარა.

—

მოვიდა გოგო ლამაზი,
თემობა დაამშვენაო;
ქმრის მოღალატე დიაცი
უფალმა შეაჩვენაო.

—

შეგძულდი და მომიგონე:
«ვეღარ შეჰქმენ ცომის გუნდა!...»
ბეჩავ! ქვეყნის ჭორს რო მიზდევ,
ბიჭავ! განა აგრე უნდა?

—

ქალაუ, მითხარი: «შენი ვარ!»
გულს რაღად დამეხურება?
მთას თუ მზის შუქი ათბუნებს,
ნისლი არ მიეკარება.

—

ბიჭაუ, თავ-მოწონებულო,
კვეხულობ გულადობასა;
არ შეგხვედრია ზამთარი,
იჩემებ ფოლადობასა.

ყმაწვილის გული ლაღია,
შორად გასტყორცნა ისარი;
ვოყაი, თუ სადმე შერცხვების
ამის სამარე ის არი.

სულ მუდამ ქროლა არ გარგა
მიწას ააშრობს სველასა;
უწყვეტლივ ჭყივილ-კივილი
თავს მოაძულებს ყველასა.

ნადირობ გემოუცდელი
დარბის და ჩქარობს მალზედა;
შავ-ბიჭაი, ნაწვავ-ნადაგი
წუნარად დაჰყვება კვალზედა.
დროზედ ისარსა შესტყორცნის,
დროზედ ხელი აქვს ხმალზედა.

ქალაუ, დაფერხდი, გაუჩდი,
კმარა ამდენი ლხინია!
არ ხედავ, გული ვეღარ სძლებს
ჩამოდნა შენი ნინია!

შინ მოუსვლელი, თუ მკვდარი
ჯალაბთათვის ორივ ერთია;
ქვეშ დედა-მიწა ჩაუტყდეს,
ზეცით რისხავდეს ღმერთია.

—

წელ მოწყვეტილსა დიაცსა,
ნუ დაელევა ჭირია,
თემის გამტეხსა კაჲ-კაცსა
მიწით გაევსოს პირია.

—

ძმათ ნაფიცისთვის სიკვდილი
სათემოდ შესამღერია,
მკერდ ჩანგრეულის სახელი
სამოთხის კარზედ სწერია.

—

რას დამიღონდი, რას სტირი,
რად ჩამოყარე ყურები?
იძახდი: «ქმრადა მგ მინდა»
რაღას ვის მოემდურები?

—

მკლის ადგილზედ ამოვლა
მკლისა არის წესია;
მოხუცი მომკის იმასვე
რაც სიყრმით დაუთესია.

—

მითხარ: რას სტირი, რას სჩივი?
რას წარბი შეგიჭმუხვნია?
ხომ იცი უკუ არ წარსდგამს
ნაბიჯსაც, ბერი ჯმუხია?

—

ქალს უნდა ჰქონდეს სირცხვილი
საუბრად — ენა მერცხლისა;
ვაჟ-კაცსა — გული მაგარი,
ვულს — სიხალასე ვერცხლისა.

ხატში ღრეობა მიყვარდის,
წკაპან ხმალ, დაშნა, ფარისა;
ქუდისა — მალზედ ჩაჩუჩვა,
გადაკიდება შარისა.

ქვეშ-ქვეშ შემოგცქერს, თოლს შეგყრის,
ჟუჟუნა, სვილის ფერია;
თავს დახრის, წუნარად გაივლის
ვითომც და არაფერია....
ეტყვი: — რად დამჭერ? იძახის:
«ბეჩა! რა ჩემი ბრალია?!...»
ქვესო! შენ ცეცხლსა მიაყრი
და ნუ იფეთქებს ფალია?!

მთიელ ვარ, მთურად ნაჩვევი,
მტერო, ვერ შეგიშინდები!
შვიდს ვირჩევ, შვიდჯერ სიკვდილსა,
ხელში არ ჩაგივარდები,
ქუდ-მოხდილ ქვეყნად ვერ ვივლი,
კლდეზედვე გადავვარდები.

(შეკრებილი ს. ნებოძირში ს. ღონღაძისაგან)

სომხის მოჯამაგირობას
ადვილად იტყვის ენაო,
ფეხებში მუდამ მამჭყავის
ერთს წუთს არ დამასვენაო.

რა ვქნა, რა უყო თავსაო,
მერე პატარა ქმარსაო;
არ შეუძლია შენახვა,
არც დამანებებს თავსაო;
იმისი სული გრულია,
რაც ქალი უნდოს ქმარსაო,
კოხტასა, ამპარტავანსა,
მერე უწვერო კაცსაო.

(შეკრებილი ს. ზემო ჭალაში)

ურემო, შენი ჭირიმე,
ხუნდი გიყრია გიშრისა;
ქვეყანა რომ დაიარო,
არ არის შენი ნიშნისა.

ლექსი

გუთანო, შენი ჭირიმე,
მაგ შენი ბრუნდე ყელისა!
წამოუწვები გვერდზედა,
აღება იცი კვლისა!

პურმა სთქვა: მე ვარ ქებული,
მუდამ სუფრასა დებული.
ღვინოვ, შენ თავს ნუ იქებ,
ჭკუა არა გაქვს ქებული;
მე შენგან კაცი მინახამს
შერცხვენილი, თავლაფ დასხმული;
წუნწუხში ამოთრეული,
ღელეზედაც გადავარდნილი.

ვაჟი ვიყავ და ვაყოჩდი,
ქორწილებს შევქენ ნავარდი;
ვაი, შენ ჩემო სიბერევ,
ბოლოს ყამს, როგორც დავარდი.

კაცი ვარ, ლამის დავბერდე,
ერთხელ ვერ გავძეხ პურითა;
მამყავს და ვერ მიჭამია:
ვაჭარი მართმევს ფულითა.
ფეტვის ჭადი და ჭად-პურა,
ლობიოც მიყვარს გულითა.

ცრუ კაცი, ამპარტავანი
გააჭვაოს და გარიყოს;
მოვა და ტყუილს დაიწყებს
გუშინწინდელი არ იყოს!

გამეჩი ლონიერია,
უღელს ატარებს ხისასა;
გაუწირდება, აიტანს
თავისასა და სხვისასა.

თვალი მიჭირამს შენზედა,
როგორც მიმინოს მწყერზედა.
ნეტავი შემატყობინა,
შენ, რა გული გაქვს ჩემზედა?
იგი დღე რა დღე იქნება,
რო გეხვეოდე ყელზედა!
ქალაით ქალი ხარ ქალაჯდა,
ჯერ გალამ მოუსომელი;
უხვი მიწა ხარ სახნავად,
ჯერ სახნის მოუდებელი;
მიწა ხარ, ყანა ყამირი
ჯერ გოთნით გაუტეხელი;
სიყვარული მაქვს მე შენი,
ანგარიშ მიუწდომელი!

ბარბალე, ბროლის ნათელო,
გმირო როსთავის და სარო;
შენ შეხვალ — ზიარსა დაიბან,
გარეთ გამოხვალ — მზე სარო;
გლახათ მოწყალე ბრძანდები,
ზეცას უგიბოთ ახვალო.

ლექსი

თვალი მიგიგავს მაყვალსა,
წამწამი—ვარდის წალამსა,
ლოყები—წითელს ყაყაჩოს,
შუბლი გაუშლელს ქაღალდსა;
ეს წიგნი მამირთმევია,
შორით მოგართმევ სალამსა.

მოხევეს სიმღერა

ქალს სილამაზე ხილადა.
ვსთხოვე,—არ დამაძლევინა;
დავღონდი, წყალი მომწყურდა,—
წვეთი არ დამალევინა!
მომხუდა, თოლნი შემყარა,—
ნაწინწკლებ წამაყრევინა;
დამრცხო, ავინთე, გავწითლდი,
თავი ძირს დამახრევინა,
სიტყვები გადამავიწყა
ენა სულ ამარევინა;
არც მითხრა: «მოდი», არც «წადი»
არც თავი დამახწევინა!...
ტიალო! რაი ყოფილა!
თავ-ბედი დამაწყევინა,
დასხე, წყეულსა დიაცსა,
რა დღემდის მიმაღწევინა!...

უგანათლებულესის თავადის ნიკოლოზ დავითის ძის მენგრელიისა მიერ საქართველოში წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებისადმი შემოწირულთა წიგნთა

სია

სახელ-წოდება ხელთნაწერთა.

სამეფო ტომარი, აღაპატისა.

ცხოვრება წმიდათა მამათა, გალაუბნის მღვდლის იოანესი.

მრავალ ფერ ყვავილოვანი.

იუდაებრავისა ძველ სიტყვაობისა წიგნი, იოსების ფლავიოსი.

სხვა და სხვა ლექსები მეფის თეიმურაზისა.

მექორწინეთ ყურად-ღება, იოანე მღვდელ მონაზონისა.

სულიერი იფქლი, ლექსები და პროზა.

პლუტარხი ყრმათათვის, თარგმნილი მღვდლის დავით ანანაშვილისაგან 1835 წ.

სამკურნალო ცხენთა, თარგმნილი მეფის გიორგი XIII

ძის ბაგრატისაგან, გადაწერილი დეკანოზის იოანე ბაბიეროვისაგან.

ძველ-სიტყვაობა იუდეველთა, იოსის ფლავიოსისა, თარგმნილი დავით ინანაშვილისაგან 1835 წ. ნაწილი მეექვსე.

იაკობიტთა სჯულთ განმხრწნელისა წვალება და გამოძიება სჯულისათვის მაქსიმე აღმსარებელისა და იოანე დამასკელისა.

სხვა და სხვა ლექსები საქართველოს მეფეებზედ.

მოკლედი მოთხრობა თხზვათათვის და ცხოვრებასა პლუტარხოსისათა ნაწ. 1 და 2.

მოსახსენებელი შვიდთა ხმათამდი, პორფირიას ფილოსოფოსისა.

პერიკლე და მაქსიმოსი ფაბია, პლუტარხოსისა ნაწ. მესამე.

მითოლოგია.

დიალექტიკა.

ისტორია იროდოტესი, წიგნი პირველი.

სიტყვის-გება ურიათა.

სამხედრო ტიბიკონი.

პლუტარხოსისნი შეთანასწორებითნი ცხოვრება-აღწერანი დიდებულთა მამაკაცთანი, ნაწილი მეოთხე და მეხუთე.

ქმნილება წმიდათა მამათა (ღვთის-მეტყველება).

წიგნი ურიისა, იოსიპოსი ფლავიოსისა, დავითის მიერ თარგმნილს წინაბჭით.

ალექსანდრე მაკედონელზედ ლექსად.

წამებული, თქმული მამუკა ბარათაშვილის მიერ.

ყოვლად საზოგადო ისტორია, ძველი და ახალი, განგრძობილი ვიდრე 1818 წლამდე, აბბატ მილოტისა, ნაწ. მეშვიდე.

ისტორია იროდოტისა, წიგნი მესამე.

იუდეელთა ბრძოლისათვის, იოსიფოს ფლავიოსისა.

ყოვლად საზოგადო ძველი და ახალი ისტორია, აბბატ-მილოტისა, ნაწილი მეათე, მეთერთმეტე, მეთორმეტე და მეცამეტე.

პლუტარხოსისნი შეთანასწორებითნი ცხოვრება-აღწერანი დიდებულთა მამაკაცთანი, ნაწ. 6 და 7.

ვნებანი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, ტომი პირველი, ნაწ. პირველი, თარგმნილი გიორგი ავალოვისა.

ვნებანი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესნი, ტომი მეორე, ნაწილი მესამე, თარგ. გიორგი ავალოვისა.

ლექსიკონი

ძველ-სიტყვაობისათვის იუდეველთასა, იოსიპოს ფლავიელისა.

გულისხმის ყოფისათვის სჯულთასა, ქმნული უფლისა მონტესკიუსაგან.

ოქროს ნეკტარი იოანე დამასკელისა.

ომიროსის ილიადა, თარგ. იესე გარსევანიშვილისა.

კითხვა — მიგება სარწმუნოებისათვის სახმარნი.

გზა ცხოვრებისადმი, ანუ კეთილ-მსახურებითნი განსჯანი სინანულისათვის, თეოდორე ქმინისა, თარგმნილი გიორგი ავალოვისაგან.

მოწოდება ცოდვილთა.

გრიგორი ღვთის მეტყველის იამბიკოები.

დამაკავშირებელი ასოთა და გვამთა თავსა ზედა.

წიგნი მაქსიმე აღმსარებელისა.

წიგნი გრიგორი ღვთის-მეტყველისა.

ურიათ სიტყვის-გება.

საქმეთათვის ალექსანდრე დიდისა, მეფისა მაკედონელისათა, კვინტოს კურციოსისა, წიგნი მეექვსე.

სულიერი სჯულევილება.

დიალეკტიკა.

წყობილ-სიტყვაობა, ხუცური.

ღვთის-მეტყველება.

ფსალმუნთ განმარტება.

შედარებითნი ცხოვრების აღწერანი პლუტარხოსისნი, ნაწილი მერვე.

ბრძოლისათვის იუდიელთასა, იოსებ ფლავიოსისა ნაწ. 2 და 3.

სნეულთ ნუგეში.

ღვთის მეტყველება.

ვნებისათვის მაცხოვრისა.

კათიღორია.

ცხოვრება წმინდისა კლემენტოსი, ხუცური.

მარკ ტულლი ციცერონისა, ლელი ანუ მეგობრობისათვის.

კედონტი.

მოთხრობა გამოცხადებისათვის.

ისტორია იროდოტესი, წიგნი პირველი.

ღვთის მეტყველება.

ამმონიოს ერმისა, პორფირი ფილოსოფოსისა.

პლუტარხი 9 და 10 ნაწილი.

ექვსთა დღეთა.

ოქროპირის თქმული.

განსაზღვრა ხატებისათვის ღვთისა და მსგავსებად კაცისა.

რიტორიკა, მიხაითარისა.

ფილოსოფია ბაუმეისტრისა.

როსტომიანი და ბეჟან-მანიჟანიანი.

დიალექტიკა და ლოღიკა ხუცური.

ეპისტოლენი ვასილი კესარიელისა.

წიგნი ამბროსი მედიოლანელის ეპისკოპოსისა.

იოსებ ფლავიოს, იუდებრიელისა სიტყვა დასაბამობისა, ნაწ. 7, 8, 9, 10, 11, 12.

საპოლიტიკო ტეატრი, ანუ საყოველთაო სახილვე-ლობა.

კათიღორია.

ლიუდოვიკოს მეფობის ისტორია.

ქართლის ცხოვრება და გეოგრაფია, ვახუშტისა.

ქართლის ცხოვრება (ბოლო აკლია).

ჯამშედიანი, მამუკა ბარათაშვილისა, ამბავთაგან რუსუ-დანისა.

დარუჯანიანი, უთავბოლო.

იამბიკონი, იოანე პეტრ. წმიდისა და სხ.

ქადაგებანი ნიკოლოზ დადიანისა.

იობის წიგნის გასაღები.

კითხვა, მიგება ხუცური — ეტრატზე დაწერილი.

ფეიერვერკი.

ხრონოგრაფი.

სხვა და სხვა განმარტება.

ღვთის მეტყველება.

სარკე თქმულთა, წამება ქეთევან დედოფლისა თეიმურა-ზისა.

სულიერი კოლლეგია.

ანტიქრისტეს მოსლვისათვის.

ყოვლად საზოგადო ისტორია, აბბატ. მელოტისი ნაწ. 1.

კურთხევა „მეფისა და მღვდელთ მთავრისა.

იოსიპოსი.

იოსიპოსი.

წირვისა განმარტება.

სწავლანი მაქსიმე აღმსარებელისა.

დაბადება, წიგნი პირველი მოსესი, თავი იგ.

განმარტება სახარებისა იოანე ოქროპირის მიერ.

განმარტება სოლომონის იგავთა.

პორფირის შეყვანილება, იოანე დამასკელის კათიღორი და იოანე დამასკელის ღვთის მეტყველება.

საზოგადო ისტორია შემდგომად ქრისტეს შობისა.

განმარტება მარკოზის სახარებისა.

იოსიპოს ფლავიოსი. იუდებრივისა სიტყვა დასაბამობისა. ნაწილი 13, 14, 15, 16.

განმარტება იოანეს სახარებისა.

მიმოსვლელობანი ტელემაკოსისნი, ფენელონისი, დაწერილი აბელ ბაშბებუქოვის მიერ.

კითხვა—მიგებათი საზოგადო ისტორია.

მონტესკიო. სჯულთათვის, ნაწ. მეორე.

ფლავიოს იუდებრივისა სიტყვა დასაბამობისა, ნაწ. 17, 18, 19 და 20.

დიდისა ვასილისა წმიდისა ნათლის ღებისათვის და სხ.

ცხოვრება წმიდათა და მოწამეთა.

წამება წმიდათა მოწამეთა (უთავბოლო).

თარგმანი იოანეს სახარებისა ოქროპირის მიერ.

საუნჯე წმიდის კირილესი.

ფსალმუნთ თარგმანება.

დაბადება მოსესი ლევიტელთა, რიცხვთა, სჯულისა, ისოსი, მსაჯულთათვის.

ანბანთ ქება მეფის არჩილისა და ზნეობითი სწავლა; ამირან-ნასარიანი, თქმული სპარსთა ენისაგან ქართულად ბატონიშვილის გამგებელის ვახტანგისაგან, ანდერძი შამ ქირისა მისა თვისისა თანა.

წიგნი პარალიპომენონი.

მიწერ-მოწერა სხვა და სხვა პირთა; მოძღვრობა ეფრო-მონახის იონასი.

ისტორია ძველის აღთქმისა.

დარეჯანიანი, ლექსად.

წიგნი ქება ქებათა.

ახსნა პორფირისა; ახსნა პერიარმენასი.

საბალხო ლექსიკონი საკვირველთა თვისებათა და ბუნებათა ცხოველთასა.

ღრამატიკა ქათალიკოზის ანტონისა.

ნემესიას მთავარ ეპისკოპოსის წიგნი.

პლუტარხოსისნი შედარებითნი ცხოვრების აღწერანი დიდებულთა მამათ-კაცთანი ნაწ. II.

ალექსანდრე მაკედონელის ისტორია.

ზნეობითი სწავლა და კანონი პატიოსანისა კაცისა; პირველი და მეორე და მესამე მიწერა ლეიბნიცისა.

კარაბადინი ფრინველთა.

გალობანი.

ცხოვრება წმიდათა წინასწარმეტყველთა და სხვა და სხვანი ცნობანი.

პარაკლისი გიორგისა; მღვდელთ მთავრის ხელდასხმასა წესი; ქორონიკონი, ლანქერნის ღვთის-მშობლის სარტყლისა დადებისათვის.

უკანასკნელი განკითხვა.

ფრინველთ კარაბადინი.

რონინი, მღვდელ-მონაზონის იონასი.

ვეფხის ტყაოსანი,

წიგნი დავით სიბრძნის მოყვარისა; წიგნი სამზღვართა, დავითისა უძლეველისა.

ოქროს ანაქვსი.

იოსიფოს ფლავიოსი.

იოსიფოს ფლავიოსი.

ლექსიკონი ხუცური.

წიგნი ეფრემ მცირისა.

ყოვლად საზოგადო ისტორია ნაწ. მეოთხე.

ყოვლად საზოგადო ისტორია ნაწ. მესამე.

ყოვლად საზოგადო ისტორია ნაწ. მეხუთე.

ფილოსოფია.

კითხვა მიგება ურწმუნოისა და მორწმუნისა.

ყოვლად საზოგადო ისტორია, ნაწ. მეორე.

ყოვლად საზოგადო ისტორია ნაწ. მეექვსე.

იოსიფოს ფლავიოს, წიგნი მეშვიდე.

» » » 10, 11, 12.

რიტორიკა მიხითარისა.

ფილოსოფია ბაუმეისტერისა.

ლოღიკა.

მითოლოღია.

თეატრი, ანუ ასპარეზი მატიანეულის გამომცხადებელი.

თეიმურაზის და არჩილის ლექსთ-კრება; ვისრამიანი ლექსად.

ცხოვრება და საგალობელი წმიდისა გიორგი მთაწმიდელისა ეტრატზე.

სამოციქულო, უთავბოლო. ეტრატზე.

სახარება ასო-მთავრული, ეტრატზე.

ცხოვრება წმიდათა მამათა ეტრატზე, უთავბოლო.

სახარება ეტრატზე, უთავბოლო.

საგალობელი ეტრატზე.

კითხვა-მიგება ეტრატზე.

ღვთის მეტყველება ეტრატზე, უთავბოლო.

სხვა და სხვა რვეულები.

დაბეჭდილი წიგნები.

ლექსიკონი ჩუბინოვისა, ქართულ-რუსული.

წყობილ-სიტყვაობა.

ლექსიკონი ჩუბინოვისა, ქართულ-რუსული.

ტიმოთეს მიმოხილვა.

ზანდუკი იოანე დამასკელისა.

სახარება—სამოციქულო.

სახარება.

საქართველოს ისტორია თეიმურაზისა.

ცხოვრება მეფის თეიმურაზის პირველისა, არჩილისა.

ბერძული წიგნი.

ᲒᲐᲜᲪᲮᲐᲓᲔᲑᲐᲜᲘ.

въ городѣ карсѣ.

ВЪ КАНЦЕЛЯРІИ ВОЕННАГО ГУБЕРНАТОРА

Карсской Области

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
НА ГАЗЕТУ
„КАРСЪ"

на будущій 1886 годъ

газета «КАРСЪ» въ 1886 году будетъ издаваться на тѣхъ-же основаняхъ, какъ и въ текущемъ году. по тойже программѣ и подъ тою-же редакціею.

условія подписки

съ доставкою и пересылкою въ годъ три рубля, въ четыре мѣсяца одинъ рубль.

Подписка принимается въ Канцеляріи Военнаго Губернатора, куда адресуютъ свои требованія и иногородные.

Газета «КАРСЪ» имѣетъ ближайшею цѣлью всестороннее изученіе Карсской Области и распространеніе въ обществѣ вѣрныхъ и точныхъ свѣдѣній, какъ о нынѣшнемъ ея состояніи, такъ и о мѣропріятіяхъ, направленныхъ къ ея благоустройству. Цѣль эта можетъ быть достигнута въ той мѣрѣ, въ какой лица, имѣющія, по своему положенію, возможность собирать свѣдѣнія по тѣмъ или другимъ вопросамъ, касающимся Области, ея населенія и расположенныхъ въ ея предѣлахъ частей войскъ, выразятъ свое сочувствіе газетѣ и пожелаютъ оказать ея редакціи просвѣщенное свое содѣйствіе сообщеніемъ имѣющихся въ рукахъ свѣдѣній и матеріаловъ, а потому редакція убѣдительно проситъ этихъ лицъ не отказатъ ей въ своемъ участіи.

„ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБОЗРѢНІЕ"

(годъ шестой)

журналъ какъ и прежде, будетъ выходить въ 1886 г. по четвергамъ, въ размѣрѣ отъ 1 до 2 печатныхъ листовъ, по прежней программѣ.

Успѣхъ изданія и сочувствіе къ нему нашихъ юристовъ даютъ возможность редакціи «Юридич. Обозр.» указать,—кромѣ Кавказскихъ дѣятелей: С. М. Арцруни, Ф. К. Бакало, Д. З. Бакрадзе, Ѳ. А, Гребенщикова, К. В. Долгова, И. Я. Долголенко, Д. И. Кипіани, Д. В. Квиркеліа, П. М. Лебединскаго, А. А. Павловскаго, Я. И. Рашета, М. А. Селитренникова, Н. П. Смитена, В. А. Хлебникова, Н. А. Шаврова и др.,—еще и на слѣдующихъ лицъ, обѣщавшихъ свои статьи журналу въ 1886 году: к Д. Анциферова, Л. С. Бѣлогрицъ—Котляревскаго (профессора), В. М. Володимірова (профес. и ред. «Жур. Гражд. и Угол. Права»), А. К. Вульферта, В. А. Гольцева, Я. И. Гурлянда, Д. А. Дриля, Г. А. Джаніева. М. В. Духовскаго (доцента универ.), К. А. Неклюдова (оберъ-прокурора сената), А. Е. Носа, К. И. Поскочина Н. Д. Сергѣевскаго (профес.), В. Д. Спасовича, Н. С. Таганцева (профес.), А. Т. Тимановскаго, А. Я. Фонъ-Ашеберга, и мн. др.

Новые годовые подписчики на 1886 г. получатъ безплатно предпринятое въ 1885 г. ред. «Юрид. Обозр.» изданіе «Законы царя Вахтанга».

Пріемъ подписки и объявленій: Тифлисъ, Сололаки, Нагорная улица, д. Мерабова.

Подписная цѣна на журналъ, съ доставкою и пересылкою: на годъ—10 р.; на 6 мѣс.—6 р.; на 3 мѣс.—3 р. 20 к.

Для годовыхъ подписчиковъ разсрочка: при подпискѣ 4 р., въ апрѣлѣ и августѣ по 3 р.

Желающіе пріобрѣсти журналъ за прежніе года, уплачиваютъ: за 1881 г.—6 р. и за всѣ послѣдующіе по 8 р.

Отдѣльные №№ «Юрид. Обозр.» продаются, по 25 коп., въ Тифлисѣ, въ центральной книжной торговлѣ.

Иногор. подписчики «Юрид. Об.» имѣютъ право на полученіе, чрезъ редакцію, свѣдѣній и положеніи ихъ дѣлъ въ Тиф. судеб. учрежд.—въ текстѣ журнала безвозмездно, а письменныя и телеграфныя—по соглашенію съ ред. журнала.

Редакторъ-издатель *А. С. Френкель*.

საქართველოს
მოკლე ისტორია

ისყიდება:

თბილისში გრიქუროვის და ჩარკვიანის მაღაზიებში.

ქუთაისში ჭილაძესთან

ბათუმში მოსე ნათაძესთან

თელავს როსტომაშვილთან

სიღნაღს ვ. ქიტიაშვილთან

გორს ს. ლიაძესთან.

ფასი 60 კაპეიკი.

ვინც პირ-და-პირ გამომცემლისაგან (Въ Тифлисъ Михайл. ул. д. № 45, Георгію Давидовичу Картвелишвили) დაიბარებს არა ნაკლებ 20 ეგზ., იმას წიგნი დაუთმობა 50 კაპ.

ბიბლიოგრაფიული განცხადება

გამოვიდა ახალი სახელმძღვანელო წიგნი ქართული

ქრისტომატია

უმცროს კლასებისთვის

შედგენილი

მიხეილ ნასიძისაგან.

შინაარსი: 1. პატარ-პატარა სტატიები, ლექსები და იგავები, 2) ზღაპრები. 3) საქართველოს ბუნებიდამ და ცხოვრებიდამ (ნიმუშები სამშობლო მწერლების საუკეთესო ნაწერებიდამ). 4) საქართველოს ისტორიიდამ.

ფასი 75 კ.

წიგნი ისყიდება თბილისში ყველა წიგნის მაღაზიებში, წიგნების დაბარება შეიძლება **მხოლოდ** «ცენტრალური წიგნის მაღაზიიდამ», რომელიც 15% (მანათზე 15 შაურს) დაუთმობს, ვინც არა ნაკლებ ათი ეგზემპლიარისას გამოიწერს. ერთი წიგნის დამბარებელმა ორი შაური გასაგზავნი უნდა დაუმატოს.

«ცენტრალური წიგნის მაღაზიის ადრესი: г. Тифлисъ, Центральная Книжная торговля.

გრ. ჩარკვიანის

ქართული წიგნის მაღაზია

გადავიდა იმავე ლორის-მელიქოვის ქუჩაზედ სემენარიის პირდაპირ ზუბალოვის სახლებში.

ბიბლიოგრაფიული განცხადება

დაიბეჭდა, გამოვიდა და ისყიდება ახალი, მეხუთე, გამოცემა

«ბუნების კარისა»

გასწორებული და შევსებული. ამ გამოცემაში ცოტად შემოკლებულია პირველი განყოფილება, რომელიც იპყრობს ბუნების მეტყველებას, ჩამატებულია ახალი სურათები, ახალი ლექსები, ქრისტომატია გადიდებულია, წიგნი შევსებულია ახალი ისტორიული განყოფილებით, რომელიც იპყრობს ვრცელს აღწერას საქართველოს ისტორიის სახელოვანი პირების ცხოვრებისას და მოქმედებისას. გარდა ამისა, წიგნის ყოველს განყოფილებაში დაკავშირებულია პროზა და ლექსები. გამოცემა შემკულია ახალი ქარტით, რომელიც მოჭრილია საუკეთესო თბილელ სპეციალისტისაგან. თუმც გამოცემა წინანდელზედ დიდია მთელი ასი გვერდით, მაგრამ უწინდელი ფასი შეუცვლელად არის დარჩენილი და წიგნი ღირს თხუთმეტი შაური. ვინც ათ ცალს ერთად იყიდის, წიგნი დაუთმობა თოთხმეტ შაურად, ვინც ოც-და-ათს — ცამეტად და ვინც ასს ცალს წაიღებს—სამ აბაზად მიეცემა. წიგნი ისყიდება გამომცემლის ზაქარია გრიქუროვის წიგნთა მაღაზიაში, კუკიის ხიდის ყურთან და ყველა სხვა მაღაზიებშიაც თბილისსა და ქუთაისში. ვისაც სურს ყდაში გადაკრული წიგნი მიიღოს, ყველა ცალის ფასს უნდა დაუმატოს სამი შაური.

განცხადება.

ამა 1885 წელს ჟურნალს «ივერიაზედ» ხელის მოწერა მიიღება მხოლოდ მთელის წლით.

ფასი მთელის წლისა შვიდი მანათი.

ხელის-მოწერა მიიღება «ივერიის» რედაქციაში, რომელიც იმყოფება სოლოლაკში, ახალ-ბებუთოვის ქუჩაზედ, თვით რედაქტორის სადგომში, სახლი ი. ი. ზუბალოვისა, (მისავალი, როგორც ახალ-ბებუთოვის, ისე ლაბარატორის ქუჩიდამ).

ქუთაისში, ჭილაძის მაღაზიაში.

ბათუმში, წერა-კითხვის საზოგადოების სკოლის მასწავლებელ მ. ნათაძესთან.

თელავში ვანო როსტომაშვილთან.

ქალაქს გარეშე ხელის-მომწერთ წერილი და ფული შემდეგის ადრესით უნდა გამოგზავნონ:

Въ Тифлисъ

Въ Редакцію журнала «ИВЕРІЯ»

რედაქტორი ილ. ჭავჭავაძე.